"गुणस्तरीय आर्थिक, भौतिक सामाजिक पूर्वाधार विकासको माध्यबमबाट समृद्ध रिब्दीकोट"

रिब्दीकोट गाउँपालिकाको दश वर्षे शिक्षा योजना

आर्थिक वर्ष २०८०/०८१

प्रकाशक

रिब्दीकोट गाउँपालिका

शिक्षा शाखा

खस्यौली, पाल्पा, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

æu0f:t/Lo cflys§, ef}ts, ;fdflhs k'jf{wf/ ljsf;sf] dfWoodaf6 ;d[4 l/AbLsf]6Æ

रिब्दीकोट गाउँपालिकाको १० वर्षे शिक्षा योजना

प्रकाशक

रिब्दीकोट गाउँपालिका

शिक्षा शाखा

खस्यौली, पाल्पा

l/AbLsf] ufpkflnsfsf] !) jif{]lz lff of]hgf

k|sfzs	M	l/AbLsf] ufpkflnsfsf] sfof{no, kfNkf
;jf{wsf/	M	l/AbLsf] ufpkflnsf
db|0f k|t	M	!))
;]6Ë tyf l8hfO{gË	M	/fh' /f:sf]L
db|0f	M	>L dgsfdgf ckm;]6 k|];

रिब्दीकोट गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खस्यौली, पाल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

मन्तव्य

नेपालको लुम्बिनी प्रदेश, पाल्पा जिल्लामा पर्ने एक महत्वपूर्ण क्षेत्रको रुपमा रिब्दीकोट गाउँपालिका रहेको छ । कुल १२४.५५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । यो गाउँपालिकामा ख्याहा, देउराली, खस्यौली, भैरवस्थान, कुसुमखोला, ठिमुरे, पालुङ्मैनादी र फेक गाउँ विकास समितिहरुलाई मिलाएर वि.स. २०७३ सालमा पुनसंरचना गरिएको र त्यसको केन्द्र निर्धारण गरिएको छ । गुल्मी र अर्घाखाँची जिल्लालाई जोड्ने मुख्य राजमार्ग समेत यसै पालिकासंग जोडिएको छ । कुल ८ वटा वडामा विभाजन गरिएको यस गाउँपालिकामा मुख्य गरी हार्थोक, कुसुमखोला र बतासे जस्ता मुख्य बजार क्षेत्रहरु रहेका छन । यो गाउँपालिका बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक, बहुजातीय र विविधतायुक्त गाउँपालिका हो ।

हालको नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका आफ्नो अधिकार र कार्यक्षेत्रहरु तोकेको छ । यसैगरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा छ । जसमा स्थानीय तहले शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा कार्यहरु सम्पादन गर्न पाइने प्रावधान रहेको छ । त्यसैले स्थानीय तहमा सञ्चालित विद्यालयहरुको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्दै शिक्षामा समतामुलक पहुँच, गुणस्तरीय शिक्षा, सक्षमता, सान्दर्भिकता, समावेशीकरण, सुशासन तथा व्यवस्थापन आदि सुनिश्चिताको लागि स्थानीय तहले उपलब्ध स्रोत साधन (भौतिक, वित्तीय र मानवीय) को अधिकतम परिचालन गर्नुपर्ने वास्तविकतालाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले १० वर्षे गाउँ शिक्षा योजना (२०८०–८९) निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन लागेकोमा मलाई अत्यन्त खुशी लागेको छ । कुनै पनि ठाउँको समग्र विकासमा शिक्षाको विकास भनेको आधारभूत आवश्यकता हो । यस महत्वपूर्ण विषयबस्तुलाई आत्मसात गरी उपलब्ध ऐन, कानुन, नीति, नियम तथा अन्य दस्तावेजहरुको गहन अध्ययन गरी नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पञ्च वर्षीय योजनाहरु, विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP) तथा विभिन्न ऐन कानूनको परिधिमा रहेर स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनीधिहरुसंग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी निर्माण गरिएको यो शैक्षिक योजना गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि महत्वपूर्ण दस्तावेज हुनेछ भन्ने मैले विश्वास लिएको छु ।

यस गाउँपालिकाको बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक पहिचानलाई मनन गर्दै शैक्षिक अवस्थाको गहन अध्ययन गरी तयार पारिएको यस योजना निर्माण कार्यमा संयोजन गर्नुहुने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, उपाध्यक्ष ज्यू, वडाध्यक्षहरू, शिक्षा शाखा प्रमुख लगायत कार्यालयका सम्पुर्ण कर्मचारीहरू, योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह सुझाव दिनुहुने स्थानीय शिक्षाविद, विज्ञ टोली, प्र.अ., शिक्षक लगायत यस योजनालाई मूर्त रुप दिन खोज अनुसन्धान तथा लेखन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्णमा हार्दिक धन्यबाद ज्ञापन गर्दछु ।
अन्त्यमा, यस शैक्षिक योजनामा समावेश विषयवस्तुहरुको कार्यान्वयनमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको सहयोग र सहकार्यको अपेक्षा राख्दै यसको पूर्ण सफलता एवम् प्रभावकारी कार्यान्वयनको कामना गर्दछु ।

नारायण बहादुर कार्की
अध्यक्ष
रिब्दीकोट गाउँपालिका, खस्यौली पाल्पा

रिब्दीकोट गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

खस्यौली, पाल्पा

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

भनाई

लुम्बिनी प्रदेशको पाल्पा जिल्ला स्थित रिब्दीकोट गाउँपालिका बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक र प्राकृतिक रुपमा समेत सम्पन्न भएको एक महत्वपूर्ण र ऐतिहासिक क्षेत्र हो । यस महत्वपूर्ण क्षेत्रको गुणस्तरीय शिक्षामा विकास गरी आजको प्रतिष्पर्धी युग सुहाउँदो शैक्षिक वातावरण तयार गर्न आजको आवश्यकता हो । यस आवश्यकतालाई मध्यनजर गरी नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पञ्च वर्षीय योजनाहरु, अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६, विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP), तथा विभिन्न ऐन कानुनको अधिकारका उपयोग गरी स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनीधिहरुसंग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी गाउँपालिकाको १० वर्षे शिक्षा योजना (२०८०–८९) प्रकाशन हुन लागेकोमा मलाई खुशी लागेको छ । यो शैक्षिक योजना गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासको लागि एउटा महत्वपूर्ण आधारभूत दस्तावेजका रुपमा रही शिक्षाको विकासमा कोशेढुङ्गा सावित हुनेछ भन्ने विश्वास गरेको छु ।

समग्र गाउँपालिकाको गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच पुगोस, शिक्षाका अधिकारबाट कोही पनि बञ्चित नहुने र प्रविधिमैत्री, दक्ष जनशक्तिको उत्पादनमा सहयोग पुगोस भन्ने उद्देश्यका साथ हाम्रो गाउँपालिकाले यो योजना निर्माण गरेको हो । गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको गहन अध्ययन गरी तयार पारिएको यस योजना निर्माण कार्यमा तदारुकता देखाउनुहुने अध्यक्ष ज्यू, विकासका लागि संयोजन गर्नुहुने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शिक्षा शाखा प्रमुख लगायत कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, योजना निर्माणको क्रममा सल्लाह सुझाव दिनुहुने स्थानीय शिक्षा विद्, विज्ञ टोली, प्र.अ., शिक्षक लगायत यस योजनालाई मूर्त रुप दिन खोज अनुसन्धान तथा लेखन कार्यमा सहयोग गर्न विज्ञ संस्था, वडाध्यक्षहरू, शिक्षाप्रेमी सम्पूर्ण महानुभावहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट पुऱ्याउनु भएको सहयोगप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शैक्षिक योजनामा समावेश विषयवस्तुहरुमा केही सुधार गर्नुपर्ने भएमा यहाँहरुको रचनात्मक सुझाव सहित यसका सफलता एवम् प्रभावकारी कार्यान्वयनको कामना गर्दछु ।

कान्ता अधिकारी

उपाध्यक्ष

रिब्दीकोट गाउँपालिका, खस्यौली पाल्पा

रिब्दीकोट गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खस्यौली, पाल्पा

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

शुभकामना

पाल्पा जिल्लाका १० स्थानीय तहहरु मध्ये रिब्दीकोट गाउँपालिका एक महत्वपूर्ण गाउँपालिका हो । यहाँ विभिन्न जातजाति, वर्ग, समुदाय, पेशा आदिमा समेत विविधता रहेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा पनि यहाँ विविधता रहेको पाईन्छ । यस प्रकारका विविधतालाई सम्बोधन गर्न नेपालको संविधानले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पञ्चवर्षीय योजनाहरु, अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६, विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (SSDP), गाउँपालिकाले बनाएको शिक्षा नियमावली तथा विभिन्न ऐन कानुन प्रदत्त अधिकारको उपयोग गरी स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनीधिहरुसंग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी निर्माण गरिएको गाउँपालिकाको १० वर्षे शिक्षा योजना (२०८०–०८९) गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासको लागि एउटा महत्वपूर्ण दस्तावेजका रुपमा रहेको छ । यो महत्वपूर्ण दस्तावेज प्रकाशनमा आउन लागेकोमा सबैलाई हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु ।

गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा सबै वर्गका पहुँच स्थापना गरी दक्ष, सकारात्मक सोच भएका जनशक्ति उत्पादनमा सहयोग पुगोस भन्ने हेतुले गाउँपालिकाले यो योजना निर्माण गरेको हो । यस क्षेत्रको बहु-पहिचानलाई आत्मसात गर्दै गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण सहित तयार पारिएको छ । यस योजना निर्माण कार्यमा तदारुकता देखाउनुहुने अध्यक्ष ज्यू, उपाध्यक्षज्यू, शिक्षा शाखा प्रमुख लगायत कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह सुझाव दिनुहुने स्थानीय शिक्षाविद, विज्ञ टोली लगायत यस योजनालाई मूर्त रुप दिन खोज अनुसन्धान तथा लेखन कार्यमा सहयोग गर्ने विज्ञ संस्था, प्र.अ., शिक्षक लगायत सम्पूर्ण सरोकारवाला महानुभावहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट पुऱ्याउनु भएको सहयोगबाट योजना निर्माण सम्भव भएकाले सम्पूर्ण सरोकारवालाहरु प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस योजनाले गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछ भन्ने विश्वासका साथ यस योजनाको प्रभावकारी र दिगो कार्यान्वयनको कामना सहित हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

मदन अर्याल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
रिब्दीकोट गाउँपालिका

रिब्दीकोट गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खस्यौली, पाल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

भनाई

नेपालको लुम्बिनी प्रदेश, पाल्पा जिल्लामा रिब्दीकोट गाउँपालिका बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक, बहुजातीय र विविधतायुक्त गाउँपालिका हो । कुल ८ वटा वडामा विभाजन गरिएको यस गाउँपालिकामा मुख्य गरी हार्थोक, कुसुमखोला र बतासे जस्ता मुख्य बजार क्षेत्रहरु रहेका छन् । हाल नेपालको संविधानले परिकल्पना गरे अनुरुप स्थानीय तहका विद्यालयहरुको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्दै शिक्षामा समतामुलक पहुँच, गुणस्तरीय शिक्षा, सक्षमता, सान्दर्भिकता, समावेशीकरण, सुशासन तथा व्यवस्थापन आदि सुनिश्चित गर्नका लागि स्थानीय तहले उपलब्ध स्रोत साधन (भौतिक, वित्तिय र मानवीय) को अधिकतम परिचालन गर्नुपर्ने वास्तविकतालाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले १० वर्षे गाउँ शिक्षा योजना (२०८०–८९) निर्माण गरेको हो ।

शिक्षालाई विकासको मेरुदण्ड मानेर उपलब्ध ऐन, कानुन, नीति, नियम तथा अन्य दस्तावेजहरुको गहन अध्ययन गरी नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पञ्च वर्षीय योजनाहरु, विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम तथा विभिन्न ऐन कानूनको परिधिमा रहेर स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरुसंग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी निर्माण गरिएको यो शैक्षिक योजना गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि महत्वपूर्ण आधार हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु ।

रिब्दीकोट गाउँपालिकाको शैक्षिक आवश्यकतालाई मनन गर्दै शैक्षिक अवस्थाको गहन अध्ययन गरी तयार पारिएको यस योजना निर्माणमा उत्सुकता देखाउनुहुने अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ज्यू, कार्यपालिकाका सदस्यज्यूहरु, शिक्षा शाखा प्रमुख लगायत कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह सुझाव दिनुहुने स्थानीय शिक्षाविद, विज्ञ टोली लगायत यस योजनालाई मूर्त रुप दिन खोज अनुसन्धान तथा लेखन कार्यमा सहयोग गर्न विज्ञ संस्था, प्र.अ., शिक्षक लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालालाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शैक्षिक योजनामा समावेश तथा कार्यान्वयनमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको सहयोग र सहकार्यको अपेक्षा राख्दै यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको कामना गर्दछु ।

सुनिल बस्याल
संयोजक
सामाजिक विकास समिति

रिब्दीकोट गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खस्यौली, पाल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

भनाई

नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पञ्च वर्षीय योजनाहरु, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षा नियमावली २०५९, विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SESP), गाउँपालिकाले तयार पारेको विभिन्न ऐन कानुन तथा मापदण्डले दिएको अधिकार तथा मर्मलाई पालना गर्दै स्थानीय आवश्यकताहरुको पहिचान गरी त्यसको आधारमा स्थानीय शिक्षाको विकासको लागि यस गाउँपालिका स्तरीय १० वर्षे गाउँ शिक्षा योजना (२०७९– ०८९) तयार पारी लागु गर्ने चरणमा पुगेकोमा मलाई अत्यन्त खुशी लागेको छ । शिक्षा विकासको मेरुदण्ड हो । कुनै पनि क्षेत्रको विकासका लागि शिक्षाको विकास अपरिहार्य रहेको हुन्छ । त्यसकारण शिक्षा सबैको लागि महत्वपूर्ण क्षेत्र हो ।

यो योजना स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागितामा विषय विज्ञहरुले गाउँपालिकाको हालको शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गरी आगामी दिनका लागि तयार पारिएको रणनैतिक दस्तावेज हो । यो शिक्षा योजनाले गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासको लागि मार्गदर्शन प्रदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । यो महत्वपूर्ण दस्तावेज विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक, प्राध्यापक, विद्यार्थी, स्थानीय विज्ञ, विषय विज्ञ, शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरु, जनप्रतिनिधिहरु लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको निरन्तर प्रयासबाट सम्भव भएको हो । त्यसकारण यस योजना निर्माणका क्रममा आवद्ध हुने सम्पूर्ण सरोकारवाला, विभिन्न तह र तप्काका व्यक्ति, संस्थाप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसैगरी शैक्षिक योजनाको मर्मलाई बुझेर योजना बनाउन र लागु गर्ने तत्परता देखाउनु हुने अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतज्यू, शिक्षा समिति लगायत सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिज्यूहरु, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीज्यूहरु लगायत विद्यालयसंग सम्बद्ध सम्पूर्ण महानुभावहरु प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन र अर्थपूर्ण नतिजाका लागि यहाँहरुको रचनात्मक सुझावको अपेक्षा सहित समग्र गाउँपालिकाको शैक्षिक उन्नति, बढोत्तरी र यसको सफलतापूर्ण नतिजा सहितको शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

मणि प्रसाद खनाल
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख
रिब्दीकोट गाउँपालिका

कार्यकारी सारांश

नेपालको लुम्बिनी प्रदेश, पाल्पा जिल्लाको रिब्दीकोट गाउँपालिका कूल १२४.५५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको साबिकका ख्याहा, देउराली, खस्यौली, भैरवस्थान, कुसुमखोला, ठिमुरे, पालुङ्गमैनादी र फेक गाउँ विकास समितिहरुलाई मिलाएर वि.सं. २०७३ सालमा पुनसंरचना गरिएको हो । यसको सिमाना पूर्वमा तानसेन नगरपालिका, पश्चिममा रैनादेवी छहरा गाउँपालिका, उत्तरमा तानसेन नगरपालिका र गुल्मी जिल्ला तथा दक्षिणमा तिनाउ गाउँपालिका रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको मुख्य गरी हार्थोक, कुसुमखोला र बतासे जस्ता मुख्य बजार क्षेत्रलाई निर्माण सामग्री तथा तरकारी र अन्नहरुको बजार मानिन्छ । गाउँपालिका पार्श्वचित्र २०७५ अनुसार रिब्दीकोट गाउँपालिकाको जनसंख्या १८७७० रहेको छ । वि.स. २०६८ सालका जनगणना अनुसार जम्मा १८७७० जनसंख्या मध्ये महिला जनसंख्या १०७९० जना र पुरुष जनसंख्या ७९८० जना रहेको देखिन्छ । वि.सं. २०७८ सालको जनगणना अनुसार जम्मा १५४७३ जना जनसंख्या मध्ये महिला जनसंख्या ८४४७ जना र पुरुष जनसंख्या ७०२६ जना रहेका छन् ।

रिब्दीकोट गाउँपालिकामा आधारभूत विद्यालय (कक्षा १–५), १९ वटा, आधारभूत विद्यालय (कक्षा ६–८) ५ वटा, मा.वि. (कक्षा ९–१०), ६ वटा तथा मा.वि.(कक्षा ११–१२), ८ वटा गरी जम्मा ३८ वटा विद्यालयहरु हाल सञ्चालनमा रहेका छन् । रिब्दीकोट गाउँपालिकाको साक्षरता दर ८०.६% रहेको छ । शैक्षिक सत्र २०७९ मा जम्मा ४२०८ जना विद्यार्थीहरु यस पालिकामा अध्ययनरत छन् । गाउँपालिका भित्रका विभिन्न विद्यालयहरुमा स्वीकृत दरबन्दी, राहत अनुदान, शिक्षण सिकाइ अनुदान, मुख्यमन्त्री शैक्षिक सुधार, गाउँपालिका अनुदान र निजी स्रोतका समेत गरी ३१० जना शिक्षक, बालविकास केन्द्रका शिक्षक ३७ र ५० जना कर्मचारीहरु कार्यरत रहेका छन् ।

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ लगायत विभिन्न कानुनी प्रावधानले दिएको अधिकार र कर्तव्यलाई उपयोग गर्दै लुम्बिनी प्रदेश, पाल्पा जिल्ला स्थित रिब्दीकोट गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक स्तर वृद्धि र विकासका लागि यो १० वर्षे शिक्षा योजना तयार पारिएको हो । गाउँपालिका शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको अगुवाइमा आ.व. २०७९/८० देखि आ.व. २०८८/८९ सम्मका लागि यो योजना तयार पारिएको छ । नेपालमा भएको राजनीतिक परिवर्तनपछि नेपालको संविधानमा शिक्षाको सन्दर्भमा समेटिएका तथा लेखिएका अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको मूल मर्मलाई आत्मसात गरी योजना तयार पारिएको छ । २५ वर्षे राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय शिक्षा नीति र राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि तथा नव प्रवर्धन नीति, सामुदायिक विद्यालय सबलीकरण दशक (२०७६-२०८५) का लागि सम्बोधन गर्नुपर्ने विषयहरू, १५ वर्षे दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौ आवधिक योजनाको लक्ष्यहरू र हाल कोभिड-१९ ले पारेको प्रभावलाई समेत सम्बोधन गर्ने गरी नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १० वर्षे (वि.स. २०८० देखि २०८९ सम्म) शिक्षा क्षेत्रको नयाँ शिक्षा योजना निर्माणलाई अगाडि बढाएको छ । तीन तहका सरकारमा निर्माण हुने प्रस्तावित योजनाले नेपाललाई सन् २०२२ सम्ममा विकासशील मुलुकका रूपमा र

सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्दै मध्यम आय भएका मुलुकका रूपमा स्तरोन्नति गर्न तथा राष्ट्रिय अपेक्षा पूरा गर्ने कार्यमा मुलुकको शिक्षाले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । यस सन्दर्भमा हाल नेपालले विकासको गतिमा एक फड्को अगाडि बढ्दै अति कम विकसित मुलुकबाट विकासोन्मुख मुलुक हुन सफल भएको छ । संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका एकल अधिकार सूची समावेश गरिएको र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहलाई सुम्पेको अवस्था छ । यसैंगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको स्थानीय तहले शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा कार्यहरु सम्पादन गर्ने अधिकारको सदुपयोग गरी आफ्नो स्थानीय तहमा सञ्चालित विद्यालयहरुको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्दै शिक्षामा समतामूलक पहुँच, गुणस्तरीय शिक्षा, सक्षमता, सान्दर्भिकता, समावेशीकरण, सुशासन तथा व्यवस्थापन आदि सुनिश्चित गर्नका लागि स्थानीय तहले उपलब्ध स्रोत साधन (भौतिक, वित्तीय र मानवीय) को अधिकतम परिचालन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

रिब्दीकोट गाउँपालिकाको शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा विभिन्न चरणमा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिएको थियो । गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गरी हाल हामी कुन अवस्थामा छौं ? यसलाई सदृढ गर्न के गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा बृहत छलफल गरी परिवर्तनको सिद्धान्तलाई आत्मसात गरिएको थियो । यसमा उपलब्ध ऐन, कानुन नीति नियम तथा अन्य दस्तावेजहरुको गहन अध्ययन गरिएको छ । नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, पञ्चवर्षीय योजनाहरु, अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SESP), तथा विभिन्न स्थानीय ऐन कानुनको परिधिमा रहेर स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरुसँग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी आवश्यक दस्तावेज तथा तथ्याङ्कहरु प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा सङ्कलन गरी गाउँपालिकाको शिक्षामा आवश्यकता र स्रोतलाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरुको सुझाव अनुरुप यो योजना निर्माण गरिएको हो । यस १० वर्षे शिक्षा योजनाको मुख्य लक्ष्य तथा उद्देश्य गाउँपालिका क्षेत्रभित्र समग्र शैक्षिक क्रियाकलापहरूमा एकरुपता ल्याई गुणस्तरीय शिक्षा विकासमा जोड दिने, दक्ष सीपयुक्त, सकारात्मक सोच भएका, देश, समाजप्रति कर्तव्यबोध गर्न सक्ने किसिमको जनशक्तिको विकास गर्न, स्थानीय स्रोत र साधनको प्रयोग गरी प्रविधिमैत्री विद्यालयहरूको निर्माण गर्न, विद्यालय जाने उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गराई टिकाउ दर उच्च बनाउन, शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित रहेको समुदायका लागि बैकल्पिक तथा निरन्तर सिकाइका अवसर सिर्जना गर्न, उपलब्ध स्रोत साधनका समानुपातिक र न्यायोचित वितरण गर्न Bottom up Approach मा आधारित क्रियाकलापको निर्माण गर्ने लगायतका कार्यहरु रहेका छन् ।

यो योजनामा गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्यहरु, शैक्षिक इतिहास, हालको शैक्षिक अवस्था, चुनौती, शिक्षामा सम्भावना लगायतका विषयवस्तुहरुको आधारमा रणनीतिहरु तयार गरिएको छ । योजनालाई विभिन्न ७ वटा बेग्लाबेग्लै एकाई/भागमा विभाजन गरी शैक्षिक क्षेत्रको समग्र विकासक्रमलाई

समेट्ने प्रयास गरिएको छ । यसमा क्रमबद्ध रुपमा परिचय, नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजना, विद्यालय क्षेत्रको मुख्य उपक्षेत्रहरु, संस्थागत संरचना, क्षमता विकास र संघ तथा प्रदेशसँगका समन्वय, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समन्वय र सहजीकरण, लगानी र स्रोत व्यवस्थापन र प्रमुख कार्यसम्पादन सूचकहरु समावेश गरिएको छ । विद्यालय क्षेत्रको मुख्य उपक्षेत्र अन्तर्गत विभिन्न १५ वटा सूचकहरुलाई आधार मानी त्यस अनुरुप रणनीति, योजना क्रियाकलाप लगायत बजेट विनियोजन गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसका लागि विभिन्न उपक्षेत्रहरुमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौती पहिचान गर्नका साथ योजनाको लागि उद्देश्य, रणनीतिहरु, नतिजा आँकलन, अपेक्षित उपलब्धी, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु तहगत रुपमा नै समावेश गरिएको छ । प्रारम्भिक बाल शिक्षा देखि उच्च शिक्षा सम्मका अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै शिक्षक व्यवस्थापन, छात्रवृत्ति, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, भौतिक सुधार, प्रविधिको पहुँचमा विस्तार, समावेशी सार्वजनिक शिक्षा, पोषण तथा स्वास्थ्य, संकटकालीन अवस्थाका लागि शिक्षा लगायतका विषयहरुमा विस्तृत योजना तयार पारिएको छ । जसको कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक स्तर वृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने विश्वास गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको हालको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै शिक्षामा वित्तीय स्रोतहरुको खोजी र लागत अनुमान समेत गर्ने प्रयास गरिएको छ । जुन संघीय सरकारबाट आउने स्थायी तथा अस्थायी शिक्षकहरुको तलवभत्ता, अनुदान, प्रदेश सरकारको अनुदान र अन्य निकायबाट पछि आउन सक्ने अनुदान बाहेकको बजेट हो । यो बजेट स्थानीय सरकारको आफ्नो स्रोत तथा संघीय सरकारको अनुदानका आधारमा प्रक्षेपण गरिएको हो ।

विषयसूची

क.सं.	विवरण	पेज नम्बर
१	परिच्छेद : १	१
२	परिचय	१
३	१.१ पृष्ठभूमि	१
४	१.२. भौगोलिक अवस्था	१
५	१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था	१
६	१.४ जनसांख्यिक संरचना	१
७	१.५ आर्थिक अवस्था	२
८	१.६ शैक्षिक अवस्था	२
९	१.७ शैक्षिक सूचकको अवस्था	४
१०	१.८ सवल पक्षहरु	६
११	१.९ मुख्य समस्याहरु	६
१२	१.१० अवसरहरु	६
१३	१.११ चुनौतीहरु	७
१४	१.१२ शिक्षा योजनाको आवश्यकता	७
१५	१.१३ शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया	७
१६	१.१४ तथ्याङ्कको स्रोत	८
१७	परिच्छेद : २	९
१८	लक्ष्य निर्धारण	९
१९	२.१ दूरदृष्टि	९
२०	२.२ लक्ष्य	९
२१	२.३ उद्देश्यहरु	९
२२	२.४ उद्देश्य तथा रणनीतिहरु	९
२३	२.५ अपेक्षित उपलब्धिहरु	१२
२४	२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण	१३
२५	परिच्छेद : ३	१६
२६	विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरु	१६
२७	३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१६
२८	३.१.१ परिचय	१६
२९	३.१.२ बर्तमान अवस्था	१६
३०	३.१.३. उद्देश्य	१६
३१	३.१.४ रणनीति	१७
३२	३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप लक्ष्य	१७
३३	उपलब्धि	१७
३४	प्रमुख नतिजाहरू	१७
३५	प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	१७

३६	३.२ आधारभूत शिक्षा	१८
३७	३.२.१ परिचय	१८
३८	३.२.२ वर्तमान अवस्था	१९
३९	३.२.३ उद्देश्य	१९
४०	३.२.४ रणनीतिहरू	१९
४१	३.२.५ उपलब्धि नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	२०
४२	क) उपलब्धि	२०
४३	ख) प्रमुख नतिजाहरू	२१
४४	ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू	२१
४५	परिच्छेद : ४	२३
४६	४.१ माध्यमिक शिक्षा	२३
४७	४.१.१ परिचय	२३
४८	४.१.२ वर्तमान अवस्था	२३
४९	४.१.३ उद्देश्यहरु	२३
५०	४.१.४ रणनीतिहरु	२४
५१	४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	२५
५२	४.२ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ	२७
५३	४.२.१ परिचय	२७
५४	४.२.२ वर्तमान अवस्था	२८
५५	४.२.३ उद्देश्य	२९
५६	४.२.४ रणनीतिहरु	२९
५७	४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	३०
५८	क) उपलब्धि	३०
५९	ख) प्रमुख नतिजाहरू	३०
६०	ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू	३०
६१	परिच्छेद : ५	३२
६२	५.१ शिक्षक विकास र व्यवस्थापन	३२
६३	५.१.१ परिचय	३२
६४	क) शिक्षक तयारी	३३
६५	ख) शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण र नियुक्ति	३४
६६	ग) शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	३४
६७	घ) शिक्षकको उत्तरदायित्व	३५
६८	ङ) शिक्षकको पेशागत सहयोग पद्धति	३६
६९	च) शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	३६
७०	छ) शिक्षकको आपूर्ति र वितरण	३७
७१	५.१.२ उद्देश्य	३७
७२	५.१.३ उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	३८
७३	क) उपलब्धि	३८

७४	ख) नतिजा	३८
७५	ग) उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	३८
७६	५.२ पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री र मूल्याङ्कन	४१
७७	५.२.१ परिचय	४१
७८	५.२.२ वर्तमान अवस्था	४३
७९	५.२.३ उद्देश्य	४४
८०	५.२.४ रणनीति	४४
८१	५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	४५
८२	क) उपलब्धि	४५
८३	ख) नतिजा	४६
८४	ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	४६
८५	५.३ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा	४७
८६	५.३.१ परिचय	४७
८७	५.३.२ वर्तमान अवस्था	४८
८८	५.३.३ उद्देश्य	४८
८९	५.३.४ रणनीति	४८
९०	५.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	४९
९१	क) उपलब्धि	४९
९२	ख) नतिजा	४९
९३	ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	५०
९४	५.४ शैक्षिक समता र समावेशीकरण	५०
९५	५.४.१ परिचय	५०
९६	५.४.२ वर्तमान अवस्था	५१
९७	५.४.३ उद्देश्य	५२
९८	५.४.४ रणनीति	५२
९९	५.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	५२
१००	क) उपलब्धि	५२
१०१	ख) नतिजा	५२
१०२	ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	५३
१०३	५.६ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	५३
१०४	५.६.१ परिचय	५३
१०५	५.६.२ वर्तमा अवस्था	५५
१०६	५.६.३ उद्देश्य	५६
१०७	५.६.४ रणनीत	५६
१०८	५.६.५ उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	५६
१०९	क) उपलब्धि	५६
११०	ख) नतिजा	५६
१११	ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	५७

११२	५.७ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	५८
११३	५.७.१ परिचय	५८
११४	५.७.२ वर्तमान अवस्था	५८
११५	५.७.३ उद्देश्यहरु	५८
११६	५.७.४ रणनीतिहरु	५८
११७	५.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	५९
११८	क) उपलब्धि	५९
११९	ख) नतिजा	५९
१२०	ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६०
१२१	५.८ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा	६१
१२२	५.८.१ परिचय	६१
१२३	५.८.२ वर्तमान अवस्था	६२
१२४	५.८.३ उद्देश्यहरु	६३
१२५	५.८.४ रणनीतिहरु	६३
१२६	५.८.५ उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप	६३
१२७	क) उपलब्धि	६३
१२८	ख) नतिजा	६३
१२९	ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६४
१३०	परिच्छेद : ६	६५
१३१	सुशासन तथा व्यवस्थापन	६५
१३२	६.१ संस्थागत क्षमता विकास	६५
१३३	६.१.१ परिचय	६५
१३४	६.१.२ वर्तमान अवस्था	६६
१३५	६.१.३ उद्देश्य	६७
१३६	६.१.४ रणनीतिहरू	६७
१३७	६.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	६८
१३८	क) उपलब्धि	६८
१३९	ख) प्रमुख नतिजा	६८
१४०	संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य	६८
१४१	६.२. स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	६९
१४२	६.२.१ परिचय	६९
१४३	६.२.२ बर्तमान अवस्था	६९
१४४	६.२.३ उद्देश्यहरु	७०
१४५	६.२.४ रणनीतिहरु	७०
१४६	६.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	७१
१४७	क) उपलब्धि	७१
१४८	ख) नतिजा	७१
१४९	ग) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	७१

१५०	६.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	७२
१५१	६.३.१ परिचय	७२
१५२	६.३.२ बर्तमान अवस्था	७३
१५३	६.३.३ उद्देश्यहरु	७३
१५४	६.३.४ रणनीतिहरु	७३
१५५	६.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	७४
१५६	क) उपलब्धि	७४
१५७	ख) नतिजा	७४
१५८	ग) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	७४
१५९	परिच्छेद : ७	७६
१६०	लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	७६
१६१	७.१ परिचय	७६
१६२	७.२ वर्तमान अवस्था	७७
१६३	७.३ उद्देश्य	७७
१६४	७.४ रणनीतिहरू	७७
१६५	७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य उपलब्धिः	७८
१६६	परिच्छेद : ८	८८
१६७	८.१ योजनाको समग्र नतिजा खाका	८८
१६८	अनुसूचीहरु	९१-११९

परिच्छेद : १

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

संघीयताको मर्मअनुसार तीन तहको सरकारको परिकल्पना अनुसार स्थानीय तहको तोकिएका अधिकार र दायित्वलाई पुरा गर्न साविकका ८ वटा गाउँ विकास समिति ख्याहा, देउराली, खस्यौली, भैरवस्थान, कुसुमखोला, पालुङ्गमैनादी, ठिमुरे र फेकलाई मिलाएर रिब्दीकोट गाउँपालिका गठन भएको हो । मगर राज्यको ऐतिहासिक राजधानी रिब्दीकोटलाई चिनारी हुनेगरी यस गाउँपालिकाको नाम रिब्दीकोट राखिएको हो ।

१.२.भौगोलिक अवस्था

लुम्बिनी प्रदेश, पाल्पा जिल्ला अन्तर्गत रिब्दीकोट गाउँपालिका अक्षांश २७°८७" र देशान्तर ८३°४५" मा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १२४.५५ वर्ग कि.मि. रहेको छ । यो गाउँपालिकामा ८ वटा वडाहरु रहेका छन् । साविकका ख्याहा, देउराली, खस्यौली, भैरवस्थान, कुसुमखोला, ठिमुरे, पालुङ्गमैनादी र फेक गाउँ विकास समितिहरु मिलेर २०७३ सालमा संघीयताको मर्मअनुसार रिब्दीकोट गाउँपालिका बनेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्व र उत्तरमा तानसेन नगरपालिका, पश्चिममा रैनादेवी छहरा गाउँपालिका, उत्तरमा गुल्मी जिल्लाको रुरु गाउँपालिका तथा दक्षिणमा तिनाउ गाउँपालिका रहेका छन् । गाउँपालिकाको सबै टोलहरुमा बाटो पुगे पनि वर्षायाममा भने गाडी आवत जावत गर्न कठिनाइ हुन्छ ।

१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायहरु रहेको र सोही अनुसार तिज, दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ति, कृष्णजन्माष्टमी, बुद्धजयन्ती, फागुपूर्णिमा, इद, प्रकृति पूजा आदि जस्ता चाडपर्वहरु मनाउने गरेका छन् । यहाँको सरायँ नाच, फागु नाच, लाखे नाच, झ्याउरे, देउँसी भैलो, सोरठी, भजन, वाली, ठूलो नाच आदिले सांस्कृतिक रुपमा समृद्ध समाज निर्माणमा उल्लेख्य योगदान पुऱ्याएको छ ।

यस गाउँपालिकामा जातिगत हिसाबले ब्राम्हण, क्षेत्री, मगर, नेवार, कामी, दमाई, सार्की, गाइने, गुरुङ, मुस्लिम, कुमाल, शेर्पा आदि लगायतका मानिसहरुको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा भैरवस्थान, जलेश्वर, शिवधाम, कालीकागढी, छत्रदेव, रिब्दीकोट, सेल्फीडाँडा, रिङसिङ, मौसमी राडर, शिव गुफा आदि जस्ता धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थानहरुमा वर्षेनी हजारौं आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक तथा भक्तजनहरु भ्रमण गर्न आउँदछन् ।

१.४ जनसांख्यिक संरचना

रिव्दीकोट गाउँपालिकाको २०७९ को जनगणना अनुसार जम्मा जनसंख्या १५४७३ रहेको छ जसअनुसार महिलाको संख्या ८४४७ र पुरुषको संख्या ७०२६ रहेको छ । विगत १० वर्षको अन्तरालमा यस

गाउँपालिकाको जनसंख्या घट्दो छ । २०७२ सालमा गएको महाभुकम्पको प्रभाव, आर्थिक मन्दी, बेरोजगारी र गुणस्तरीय शिक्षाको कमीका कारण यहाँका मानिसहरु बसाई सराई र पलायन भएको हो भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ। यस गाउँपालिकाको उमेरगत जनसंख्या तल प्रस्तुत गरिएको छ।

चार्ट १: उमेरगत जनसंख्याको विवरण

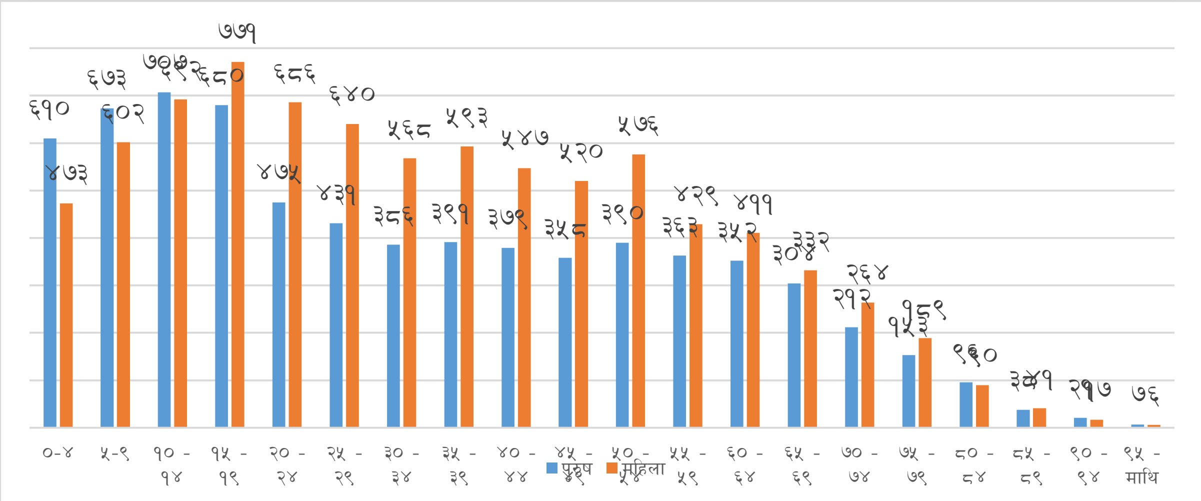

माथि चित्रमा देखाए अनुसार यस गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र जाने केटाकेटीको संख्या १०८३ र विद्यालय ५ देखि १६ वर्ष उमेरका केटाकेटीको संख्या २६७४ रहेको छ । महिलाहरुको संख्या भन्दा पुरुषको संख्या कम छ। जेष्ठ नागरिकका हकमा सो संख्या ११३४ रहेको छ।

१.५ आर्थिक अवस्था

यस गाउँपालिकाको बजार क्षेत्र हार्थोक, कुसुमखोला, बतासे हुन् । गाउँपालिकाको मुख्य पेशा कृषि हो र कृषिको व्यावसायीकरणसँगै यस गाउँपालिकामा सुन्तला, अकबरे खुर्सानी, अदुवा, बेसार आदि हुन् भने दुध र मासुमा यस गाउँपालिका पूर्णरुपमा आत्मर्निभर रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक स्रोत साधनहरु पनि छन् । विभिन्न प्रजातिका जडिबुटीहरु, खाद्यान्न तथा नगदेबाली यहाँका प्रमुख स्रोतहरु हुन्। यसका अलावा धान, मकै, गहुँ, फापर, कोदो, झिलँगी, लगायतका बाली उत्पादन हुन्छ । ढुँगागिट्टी, चूनढुँगा र बनपैदावार पनि यस गाउँपालिकाको सम्भावित आय आर्जनका स्रोतहरु हुन्।

१.६ शैक्षिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा २४ आधारभूत, १४ माध्यामिक, ३ वटा क्याम्पस र ३ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु रहेका छन्। भएका २४ वटा आधारभूत विद्यालयमध्ये १९ वटामा कक्षा १ देखि ५ र ५ वटामा १

देखि ८ कक्षा सञ्चालन छ । सञ्चालित १४ माध्यामिक विद्यालयमध्ये ५ वटामा कक्षा १ देखि १० कक्षा सम्म र ६ वटा विद्यालयमा कक्षा १ देखि १२ कक्षा संचालन गरिएको छ । संचालित ५ वटा आधारभूत विद्यालयमध्ये १ वटा सँस्थागत विद्यालय हो । यस गाउँपालिकामा भएका ३८ वटै विद्यालयहरुमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र छ जसमध्ये ८ वटा स्थानीय तहमार्फत, २९ वटा संघीय सरकारमार्फत र १ वटा संस्थागत विद्यालयले अभिभावकबाट भार व्यहोर्ने गरी संचालनमा रहेको छ । भवानी माध्यामिक विद्यालयलाई नमुना विद्यालयको रुपमा अघि बढाउँदै सो विद्यालयमा विशेष कक्षामार्फत सुस्त श्रवण कक्षा पनि सञ्चालन गरिएको छ ।

तालिका १: रिव्दीकोट गाउँपालिकाको विद्यार्थी र शिक्षक विवरण

विवरण		**प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र**	**कक्षा १-५**	**कक्षा ६-८**	**कक्षा ९-१०**	**कक्षा ११-१२**
विद्यार्थी	छात्रा	२५८	७७२	४६४	२९४	२७५
	छात्र	२९०	८९९	४५४	२९२	२२१
	जम्मा	५४८	१६७१	९१८	५८६	४९६
शिक्षक	महिला	३७	७५	१५	११	४
	पुरुष	-	८२	३२	२८	८
	जम्मा	३७	१५७	४७	३९	१२

यस गाउँपालिकाको हरेक घर र विद्यालयमा विजुलीबत्तीको सुविधा पुगेको छ । विद्युतीय हाजिरी १३ वटा विद्यालयमा, जुनियर रेडक्रस १९ वटा विद्यालयमा, बालमैत्री शौचालय ३८ वटै विद्यालयमा, छात्रा शौचालय ३८ वटै विद्यालयमा र खानेपानीको सुविधा पनि ३८ वटै विद्यालयमा पुगेको छ । स्काउटको अवधारणालाई कुनै पनि विद्यालयमा सफल रुपमा लान सकिएको छैन ।

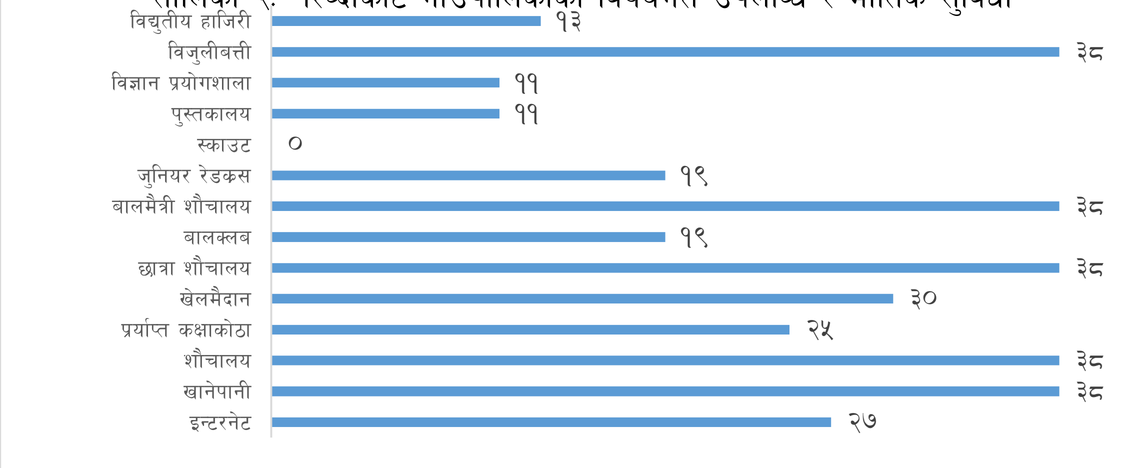

तालिका २: रिव्दीकोट गाउँपालिकाको विषयगत उपलव्धि र भौतिक सुविधा

विषय	कक्षा १-३	कक्षा ४-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१०	विषय
नेपाली	६४.२	६१.०	६१.०	५४.५	नेपाली
अंग्रेजी	४९.७	५८.४	५६.६	४८.९	अंग्रेजी
गणित	५२.६	५४.५	४८.२	३५.६	गणित
विज्ञान	-	५७.३	५८.०	४६.८	विज्ञान
सामाजिक	-	५७.९	५७.९	५१.७	सामाजिक
स्वास्थ्य	-	-	५७.४	५३.७	स्वास्थ्य

यस गाउँपालिकामा साक्षरता दर ८०.६ प्रतिशत रहेको छ। यसमा पुरुषको साक्षरता दर ८८.६ प्रतिशत र महिलाको साक्षरता दर ७४.१० प्रतिशत रहेको छ । विद्यालय शिक्षामा कक्षा १-३ को नेपाली विषयको औषत उपलब्धि ६४.२ छ, अंग्रेजी विषयको ४९.७ छ र गणित विषयको ५२.६ प्रतिशत रहेको छ । तालिका २ मा रिब्दीकोट गाउँपालिकाको शैक्षिक उपलब्धिलाई विषय र तह अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

१.७ शैक्षिक सूचकको अवस्था

तथ्याङ्कलाई सापेक्षतामा मापन गर्नुपर्दछ। यसो गर्न सकियो भने मात्र सूचकले सही अर्थ दिन्छ। तालिका ३ मा रिव्दीकोट गाउँपालिकाको शैक्षिक सूचकलाई पाल्पा जिल्ला, लुम्बिनी प्रदेश र नेपालसँग तुलनात्मक रुपले प्रस्तुत गरिएको छ। यसो गर्दा स्थानीय तहको अवस्था र आफूले कहाँ सुधार गर्नुपर्ने रहेछ भन्ने कुरा सहजै थाहा पाउन सकिन्छ।

तालिका ३: रिब्दीकोट गाउँपालिकाको शैक्षिक सूचनाको अवस्था

तह	सूचक	नेपाल	लुम्बिनी	पाल्पा	रिब्दीकोट
बालविकास केन्द्र	कुल भर्ना दर	९४.९	९५.५	८७.३	८३.५
	खुद भर्ना दर	७०.६	७१.४	७३.०	७३.५
कक्षा १	कुल प्रवेश दर	१२५.७	१३१.६	१०७.५	८७.८
	खुद प्रवेश दर	९५.९	९६.२	९२.९	८०.७
कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीमध्ये बा.वि.के. को अनुभव		७६.७	९६.३	९१.८	९२.५
कक्षा १–५	कुल भर्ना दर	१२९.५	१३३.३	१२३.५	१३१.३
	खुद भर्ना दर	९७.१	९७.५	९५.६	९३.६
कक्षा ६–८	कुल भर्नादर	११४.३	११४.८	१०९.६	११०.०
	खुद भर्ना दर	९४.३	९४.४	९३.७	९४.८
कक्षा १–८	कुल भर्नादर	११९.३	१२१.८	१२०.७	१२५.०

	खुद भर्ना दर	९६.१	९६.४	९४.९	९४.०
कक्षा ९–१०	कुल भर्नादर	९८.४	९७.९	९६.४	१०३.०
	खुद भर्ना दर	७६.५	७५.६	७६.८	८३.५
कक्षा ११–१२	कुल भर्नादर	६६.४	६९.०	६०.१	५८.५
	खुद भर्ना दर	३६.०	३६.४	३४.१	३४.०
कक्षा ९–१२	कुल भर्नादर	८३.४	८३.९	७५.८	७६.६
	खुद भर्ना दर	५७.४	५६.६	५२.५	५४.१
५-१२ उमेर	विद्यालय बाहिर रहेका केटाकेटीको संख्या	१७४६८९	२८६५७	१६९०	१२४
कक्षा ५	टिकाउ दर	८९.१	८८.८	८७.९	८९.१
कक्षा ८	टिकाउ दर	६५.०	६३.०	६३.०	८४.१
कक्षा ५	तह पार गर्ने दर	८८.१	८७.७	८६.८	८७.६
कक्षा ८	तह पार गर्ने दर	७७.१	७६.२	७७.३	७५.३
	समता सूचक	८०.३	७६.३	७८.९	७७.८
	समता सूचकले देखाएको समस्या	जातजाति	जातजाति	जातजाति	जातजाति
	समता सूचक अनुसारको स्तर	-	४	२१	२२९
वालविकास केन्द्र	सहजकर्ता र केटाकेटीको अनुपात				१४:१
कक्षा १–८	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात				१०:१
कक्षा ९–१२					१९:१

रिब्दीकोट गाउँपालिकाको बालविकास केन्द्रको खुद भर्ना दर ७३.५ प्रतिशत रहेको छ जुन नेपालको सूचक भन्दा राम्रो छ । तर अझै पनि ३ र ४ वर्षका केही बालबालिका बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका छैनन् भन्ने देखाएको छ । आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्ना दरमा रिव्दीकोट गाउँपालिका नेपालको सूचकभन्दा पछाडि छ । यस मानेमा रिब्दीकोट गाउँपालिकाले विद्यार्थी भर्नामा उमेरलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्नुपर्दछ । देशमा भएको ७५३ स्थानीय तहमध्ये समता सूचकमा रिब्दीकोट गाउँपालिका २२९ औं नम्बरमा पर्दछ । जातीय विभेदले गाउँपालिकामा समस्या निम्तेको छ भन्ने जानकारी समता सूचकले दिएको छ ।

१.८ सवल पक्षहरु

गाउँपालिकाको साक्षरता दर ८०.६ प्रतिशत रहेको, विद्यालयमा लगभग सबै बालबालिकाहरुको पहुँच पुगेको, पठनपाठनको गुणस्तरमा सुधार भएको, भौतिक पूर्वाधारहरुमा सवल हुँदै गएको, तालिम प्राप्त शिक्षकहरुको उपलब्धता रहेको, नियमित अभिभावक भेला तथा विद्यालय केन्द्रित सचेतना कार्यक्रमको विद्यार्थीमा श्रम गर्ने बानीको विकास गर्न सिक्दै कमाउदै कार्यक्रम संचालन भएको, शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि नियमित प्र.अ. बैठक तथा शैक्षिक अन्तरक्रिया हुने गरेको, प्राविधिक शिक्षाको विकासमा वृद्धि भएको, औषत सिकाइ उपलब्धि रहेको, गाउँपालिकाको अनुदानमा शिक्षक व्यवस्थापन गरिएको, माध्यमिक विद्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच पुगेको, माध्यमिक विद्यालयहरुमा विद्युतीय हाजिरी कार्यान्वयनमा रहेको, शैक्षिक क्यालेण्डरको निर्माण कार्यान्वयन भएको, स्थानीय सरकारले शिक्षामा लगानी गरेको, अंग्रेजी माध्यमबाट पठनपाठनको शुरुवात गरिएको, ९० प्रतिशत विद्यालयमा आधारभूत तहको खानेपानी तथा शौचालय सुविधा रहेको आदि पक्षहरुलाई गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको सवल पक्षको रुपमा लिइएको छ ।

१.९ मुख्य समस्याहरु

विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरुलाई समतामूलक पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चित गर्न नसक्नु, विद्यालय तहको शिक्षामा गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकताको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु, सबै विद्यालयहरुमा बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार नहुनु, विषयगत र कक्षागत रुपमा शिक्षकहरुको दरबन्दी कमी हुनु, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, सबै विद्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्दै प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसक्नु, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरुलाई विस्तार गर्न नसक्नु, स्थानीय तहका सबै कर्मचारीहरुको संस्थागत क्षमता विकास नहुनु, बालबालिकाहरुलाई प्राविधिक शिक्षामा पहुँच बिस्तार गर्न नसक्नु, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा बैकल्पिक योजनाहरुको कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरुको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्न नसकिनु आदि जस्ता समस्याहरुलाई यस गाउँपालिकाको मुख्य शैक्षिक समस्याको रुपमा लिइएको छ । यसका अलावा उपर्युक्त स्थानमा र संख्यामा शैक्षिक संख्या नहुनु पनि यस गाउँपालिकाको मुख्य समस्या हो । केही विद्यालयको प्रशासनको नेतृत्व क्षमतावान नहुँदा पनि समस्या देखिएको छ । सामुदायिक विद्यालयप्रति बालबालिका र अभिभावकहरुको आकर्षण कम हुँदा समस्या झन टड्कारो बनेको छ ।

१.१० अवसरहरु

संवैधानिक तथा कानूनी आधारहरु प्राप्त हुनु, स्थानीय सरकार संचालन ऐनमा शिक्षा क्षेत्रका अधिकारहरु प्राप्त हुनु, तिनै तहका सरकारहरु बिच शिक्षा क्षेत्रमा समन्वय सहकार्य र जिम्मेवारी पुरा गर्न सकिने

अवसर हुनु, शिक्षामा सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोगको विस्तार हुनु, स्थानीय तहलाई स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गर्न सक्ने वातावरण हुनु, शिक्षा क्षेत्रमा ३ तहका सरकार र निजी क्षेत्रको समेत लगानी गर्न सक्ने वातावरण हुनु आदि क्षेत्रहरुलाई शिक्षा क्षेत्रको अवसरको रुपमा लिइएको छ ।

१.११ चुनौतीहरु

सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितता गर्न, शिक्षामा शैक्षिक गुणस्तर सुनिश्चित गर्न, विद्यालय समायोजन तथा नक्शाङ्कन गर्न, निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन गर्न, विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार गर्न, विद्यालयमा विपद् व्यवस्थापन गर्न, तहगत र विषयगत शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्न र समग्र शिक्षामा सुशासन कायम गर्न नसकिनुलाई शिक्षा क्षेत्रमा चुनौतिका रुपमा रहेका देखिन्छन् । भौगोलिक विकटता र अव्यवस्थित बसाइले विद्यालय व्यवस्थापन र सञ्चालनमा थप चुनौती थपेको छ ।

१.१२ शिक्षा योजनाको आवश्यकता

स्थानीय तहबाट विद्यालय शिक्षामा गरिने योजनाबद्ध प्रयासबाट शिक्षामा सुधार आउने पक्का हुन्छ किनकि स्थानीय चाहना, आवश्यकता र समस्याहरु पहिचान गरी सोको सम्बोधन हुने गरी स्थानीय सहभागितामा बनाइने शैक्षिक योजनाप्रति स्थानीयको अपनत्व बढ्ने हुँदा यो बढी कार्यान्वयन योग्य हुनेछ । अपेक्षित उपलब्धि सजिलै हासिल हुन सक्छ र शिक्षामा सुधार आउँछ । यस खालको योजनाबद्ध कार्यबाट स्थानीय तहमा विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन वा समावेशीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन, क्षमता विकास, विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण, विपद् जोखिम न्यूनीकरण, स्रोत व्यवस्थापन, विद्यालय अनुगमन तथा निरीक्षण जस्ता विविध पक्षहरुले प्राथमिकता साथ योजनामा स्थान पाई कार्यान्वयनमा आउँछ र त्यसबाट शिक्षाको समग्र पक्षमा सुधार हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

शिक्षामा हाम्रो असीमित आवश्यकताहरु छन् । सीमित स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न शिक्षा योजना आवश्यक रहेको छ । माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाका अधिकार स्थानीय तहलाई भएकोले स्थानीय तहले उपलब्ध सीमित स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरी शिक्षा विकासमा जनताको चाहना पूरा गर्न निधारित शैक्षिक लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु हासिल गर्न शिक्षा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन आवश्यक छ ।

१.१३ शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

यस गाउँपालिकाको शिक्षा योजना विभिन्न चरणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुको साथै उपलब्ध ऐन, कानुन, नीति नियम तथा अन्य दस्तावेजहरुको गहन अध्ययन गरी तयार गरिएको छ । नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, पञ्च वर्षीय योजनाहरु, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी नियमावली २०७७, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६, विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP), गाउँपालिकाले बनाएका विभिन्न

ऐन कानुनको परिधिमा रहेर स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरुसँग चरणबद्ध रुपमा छलफल गरी आवश्यक दस्तावेज तथा तथ्याङ्कहरु प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा गाउँपालिकाको आवश्यकता र स्रोतलाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरुको सुझाव अनुरुप, हालको शैक्षिक अवस्थालाई गहन विश्लेषण गरी हामी कुन अवस्थामा छौं ? हाम्रा प्राथमिकताहरु के के हुन सक्छन ? शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि तत्कालीन र दीर्घकालीन कार्यहरु के के हुन सक्छन् र स्रोतको व्यवस्थापन कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा समेत छलफल गरी प्राथमिकीकरण गरी परिवर्तनका सिद्धान्तलाई आत्मसात गर्दै यो योजना निर्माण गरिएको हो ।

१.१४ तथ्याङ्कको स्रोत

शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमार्फत विद्यालयले दिएको तथ्याङ्कलाई मूलरुपमा यस योजनामा प्रयोग गरिएको छ । यसरी प्रयोग गर्दा शैक्षिक सत्र २०७९ को तथ्याङ्कलाई आधार वर्ष बनाइएको छ । जनसांख्यिक विवरणका लागि राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयको विवरणलाई आधार मानिएको छ । सूचकको प्रक्षेपण कार्यको लागि शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा भएको पाँच वर्षको तथ्याङ्कलाई Regression analysis मार्फत प्रक्षेपण गरिएको छ । यही तरिकामार्फत बजेट पनि प्रक्षेपण गरिएको छ । यस अलावा स्थानीय तहमा भएको स्थानीय जानकारी, विचार तथा तथ्याङ्कलाई पनि आवश्यकता अनुसार यस योजनामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद :२

लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

नेपाल सरकारले लिएको दीर्घकालीन सोच “समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली” र लुम्बिनी प्रदेश सरकारले लिएको दीर्घकालीन सोच “स्वस्थ, सुसंस्कृत र सुखी जनताः समाजवाद उन्मुख समृद्ध प्रदेश” रहेको छ । संघीय तथा प्रदेश सरकारले लिएका दीर्घकालीन सोचको मर्मलाई आत्मसात गरी आफ्नो भौगोलिक, आर्थिक तथा सामाजिक विशेषता तथा मौलिकता, प्राकृतिक सम्पदा तथा सांस्कृतिक विविधता लगायत गाउँपालिका बासीको अपेक्षाका आधारमा गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको छ । आगामी २० देखि ३० वर्षसम्मको अवधिमा हासिल हुने गाउँपालिकाको विकासको अपेक्षित अवस्थाको परिकल्पनालाई स्पष्ट र सरल वाक्यमा प्रस्तुत गरी दीर्घकालीन सोच तयार गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोचः “गुणस्तरीय आर्थिक, भौतिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकासको माध्यमबाट समृद्ध रिब्दीकोट” । शिक्षा योजनाको दीर्घकालीन सोच : “गुणस्तरीय शिक्षाको गन्तव्यको रुपमा विकास गर्ने” ।

२.२ लक्ष्य

‘विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री र सीपमूलक बनाई दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने’

२.३ उद्देश्यहरु

१. विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
२. विद्यालय तहको शिक्षामा गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,
३. बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार ल्याउनु,
४. विषयगत र कक्षागत रुपमा शिक्षकहरुको दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,
५. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु,
६. विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्दै प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु,
७. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरु सुनिश्चित गर्नु,
८. स्थानीय तहको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,
९. प्राविधिक शिक्षामा पहुँच बिस्तार गरी सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्नु र,
१०. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बैकल्पिक योजनाहरुको कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरुको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्नु ।

२.४ उद्देश्य तथा रणनीतिहरु

उद्देश्यहरु	रणनीतिहरु
१. विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,	१.१ विद्यालय नक्शाङ्कन, समायोजन, विकास र विस्तार गरी आवश्यकता अनुसार बालबालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने । १.२ भौगोलिक दुरी टाढा भएका बस्तीका बालबालिका सहित अनाथ

	तथा अति विपन्न बालबालिकाको लागि आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने । १.३ कुमाल समुदायका बालवालिकाहरुलाई माध्यमिक तहसम्मको विद्यालय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
२. विद्यालय तहको शिक्षामा गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,	२.१ शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी डिजिटल पाठ्यसामग्रीको व्यवस्था, शैक्षिक सामग्री, विद्युतीय पुस्तकालय तथा विज्ञान प्रयोगशालाको स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने २.२ विद्यालयका शैक्षिक गतिविधि अनुगमन गरी समयमा सुधार गर्न शिक्षा शाखा, विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघ सहितको स्थानीय विद्यालय अनुगमन संयन्त्र तयार गरी शिक्षाको गुणस्तर सुधारको लागि पृष्ठपोषण र सहजीकरण गर्ने । २.३ विद्यालयमा खेलकुदलाई प्रवर्द्धन गर्न प्रयाप्त मात्रामा खेलकुदका सामग्री व्यवस्था गरिनुका साथै बालबालिकाहरुको प्रतिभा पहिचान र प्रोत्साहनको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन र पुरस्कारको प्रबन्ध गर्ने ।
३. बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार ल्याउनु,	३.१ विद्यालय नक्शांकनको आधारमा उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने । ३.२ बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण गर्ने । ३.३ हरेक विद्यालयमा बगैंचा स्थापना, वृक्षारोपण तथा संरक्षणको अभ्यास गर्ने ।
४. शिक्षकहरुको विषयगत र कक्षागत दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,	४.१ आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने । ४.२ शिक्षक दरबन्दी मिलानको आधारमा विषयगत र कक्षागत शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने ।
५. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु,	५.१ स्थानीय आवश्यकतामा आधारित विषयवस्तुहरु छनौट गरी आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने । ५.२ स्थानीय पाठ्यक्रमको आधारमा विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्ने । ५.३ सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक क्षेत्रमा ख्याति कमाएका उद्यमी, कृषक, कालिगड, ख्यातिप्राप्त व्यक्ति तथा शिल्पीहरुसँग साप्ताहिक कार्यक्रम अर्न्तगत अन्तरक्रिया तथा सीप हस्तान्तरणको अवसर उपलब्ध गराइनेछ ।
६. विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्दै प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु,	६.१ आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच विस्तार गर्ने । ६.२ विद्यालयमा गुणस्तरीय इन्टरनेट सुविधा तथा शिक्षण सिकाइका लागि कम्प्युटर, डिजिटल सामग्री, मल्टिमिडियाको व्यवस्था तथा

	शिक्षकको आवश्यक क्षमता विकासको वातावरण मिलाउने । ६.३ विद्यालयहरुको अनुगमनमा इ-हाजिरी र सिसि क्यामरा जडान गरी दैनिक हाजिरी, सूचना प्रवाह र अभिलेख व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गर्ने । ६.४ शिक्षक तथा विद्यार्थीलाई इन्टरनेटको माध्यमबाट अध्ययन, खोज तथा क्षमता विकास गर्ने । ६.५ विद्यालयहरुमा सुविधा सम्पन्न सूचना संञ्चार प्रविधिको उपयोग (ICT) ल्याव तथा विद्युतीय पुस्तकालय स्थापना गर्ने ।
७. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरु सुनिश्चित गर्नु,	७.१ आवश्यकतामा आधारित अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने । ७.२ सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढीकरण गरी सीप विकास, आयआर्जन, शैक्षिक योग्यताको प्रमाणीकरण लगायतका कार्यहरु गर्ने ।
८. स्थानीय तहको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,	८.१ स्थानीय तहमा आवश्यक जनशक्ति, पूर्वाधार, श्रोतसाधन व्यवस्थापन गर्ने । ८.२ स्थानीय तहमा कार्यरत जनशक्तिहरुको क्षमता विकास गर्ने ।
९. प्राविधिक शिक्षामा पहुँच बिस्तार गरी सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्नु,	९.१ प्राविधिक विद्यालय सञ्चालनको लागि आवश्यक पूर्वाधार, जनशक्ति तथा सामग्रीको यथोचित व्यवस्था गरी आवश्यकता अनुसार प्राविधिक धारको कक्षा सञ्चालन गर्ने । ९.२ असल सिकाइबाट शिक्षामा गुणात्मक सुधार ल्याउन हरेक वडामा लिडर र फिडर विद्यालयको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने । ९.३ विद्यार्थीलाई कृषि, प्राविधिक ज्ञान, विशिष्ट सीप सम्बन्धमा जानकारी प्रदान गरी प्रयोगात्मक अभ्यास लगायत रचनात्मक कार्यहरु सञ्चालनको व्यवस्था गर्ने ।
१०.आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा वैकल्पिक योजनाहरुको कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरुको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्नु,	१०.१ स्थानीय तहको विपद व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने । १०.२ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्न रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन, वैकल्पिक सिकाइ सामग्रीहरुको विकास, विस्तार र प्रसारण गर्ने । १०.३ विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभूत जानकारी र व्यवस्थापन सम्बन्धी अभ्यास तथा सामग्री वितरण गरिनेछ ।

२.५ अपेक्षित उपलब्धिहरु

१. विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित हुनेछ ।
२. पाठ्यक्रमले तोके बमोजिमका सिकाइ उपलब्धिहरु हासिल भएको हुनेछ ।
३. बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण भई सिकाइ वातावरणमा सुधार आउनेछ ।
४. विषयगत र कक्षागत रुपमा शिक्षकहरुको दरबन्दी मिलान भई आवश्यकता अनुसार शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
५. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
६. विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भएको हुनेछ ।
७. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएका हुनेछन् ।
८. स्थानीय तहमा कार्यरत जनशक्तिहरुको क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
९. प्राविधिक शिक्षामा पहुँच पुगी सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन हुनेछ ।
१०. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक शैक्षिक योजनाहरुको कार्यान्वयन भई बालबालिकाहरुको सिक्ने पाउने अधिकार सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.सं.	सूचक		२०७९	२०८१	२०८४	२०८९
१	**प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा**					
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कुल भर्ना दर	नेपाल	९४.९			
		लुम्बिनी	९५.५			
		रिब्दीकोट	८३.५	८४.१	८६.७	८८.९
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका	नेपाल	७६.७			
		लुम्बिनी	९६.३			
		रिब्दीकोट	९२.५	९२.७	९२.९	९३.३
२	**आधारभूत शिक्षा १ देखि ८**					
२.१	कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्ना दर	नेपाल	९७.१			
		लुम्बिनी	९७.५			
		रिब्दीकोट	९३.६	९३.९	९४.५	९४.९
२.२	कक्षा १ देखि ५ को कुल भर्ना दर	नेपाल	१२९.५			
		लुम्बिनी	१३३.३			
		रिब्दीकोट	१३१.३	१३१.०	१२९.७	१२८.१
२.३	कक्षा ५ सम्मको टिकाउ दर	नेपाल	८९.१			
		लुम्बिनी	८८.८			
		रिब्दीकोट	८९.१	९०.७	९१.३	९१.९
२.४	कक्षा ५ पूरा गर्ने दर	नेपाल	८८.१			
		लुम्बिनी	८७.७			
		रिब्दीकोट	८७.६	८८.३	८८.९	८९.४
२.५	कक्षा १ देखि ५ को कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क	नेपाल	१.०१			
		लुम्बिनी	०.९९			
		रिब्दीकोट	०.९६	०.९९	०.९९	०.९९
२.६	कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्ना दर	नेपाल	९४.३			
		लुम्बिनी	९४.४			
		रिब्दीकोट	९४.८	९५.१	९५.४	९६.०
२.७	कक्षा १ देखि ८ को कुल भर्ना दर	नेपाल	११९.३			
		लुम्बिनी	१२१.८			
		रिब्दीकोट	१२५.०	१२४.७	१२४.१	१२३.८
२.८	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर	नेपाल	८५.८			
		लुम्बिनी	८६.०			
		रिब्दीकोट	८४.१	८४.४	८४.५	८४.९

क्र.सं.	सूचक			२०७९	२०८१	२०८४	२०८९
२.९	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर		नेपाल	७७.१			
			लुम्बिनी	७६.२			
			रिब्दीकोट	७५.३	७७.५	७७.८	७८.३
२.१०	आधारभूत तहको कक्षा १ देखि ८ को कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क		नेपाल	१.०१			
			लुम्बिनी	०.९९			
			रिब्दीकोट	०.९९	०.९९	०.९९	०.९९
२.११	कक्षा ५ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका बालबालिकाको संख्या	नेपाली	रिब्दीकोट	६१.०	६३.३	६४.७	६४.९
		गणित	रिब्दीकोट	५४.५	५५.३	५५.८	५६.१
		अंग्रेजी	रिब्दीकोट	५८.४	५९.३	५९.५	५९.९
२.१२	कक्षा ८ मा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका कक्षा ८ को आधारभूत तह हासिल भएका बालबालिकाको संख्या	नेपाली	रिब्दीकोट	६१.०	६१.७	६२.१	६२.८
		गणित	रिब्दीकोट	४८.२	४८.९	४९.०	४९.३
		अंग्रेजी	रिब्दीकोट	५६.६	५७.१	५७.३	४७.९
३.	**माध्यामिक शिक्षा कक्षा ९ देखि १२**						
३.१	माध्यामिक तह कक्षा ९ देखि १२ को खुद भर्ना दर		नेपाल	५७.४			
			लुम्बिनी	५६.६			
			रिब्दीकोट	५४.१	५५.७	५६.१	५६.५
३.२	माध्यामिक तह कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर		नेपाल	८३.४			
			लुम्बिनी	८३.९			
			रिब्दीकोट	७६.६	७६.८	७७.०	७७.३
३.३	माध्यामिक तह कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक		नेपाल	०.९३			
			लुम्बिनी	०.९६			
			रिब्दीकोट	०.८९	०.९१	०.९३	०.९३
३.४	आधारभूत तहको कक्षा ८ बाट कक्षा ९ मा जाने विद्यार्थी दर		नेपाल	९४.८			
			लुम्बिनी	९२.९			
			रिब्दीकोट	९३.१	९३.४	९३.४	९३.५
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर		नेपाल	६६.४			
			लुम्बिनी	६५.२			
			रिब्दीकोट	६८.८	६९.२	६९.४	६९.५
३.६	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि	नेपाली	रिब्दीकोट	६२.०	६४.०	६५.०	७०.०
		गणित	रिब्दीकोट	४५.२	४७.०	५०.०	६०५.
		विज्ञान	रिब्दीकोट	५६.६	५७.०	५९.०	६१.०

क.सं.	सूचक			२०७९	२०८१	२०८४	२०८९
		अंग्रेजी	रिब्दीकोट	५४.०	५६.०	५८.०	६५.०
४.	जीवनपर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा						
४.१	साक्षरता दर		नेपाल	७६.२			
			लुम्बिनी	७८.१			
			रिब्दीकोट	८०.६	८१.०	८२.०	९०.०
४.२	साक्षरता दर ५ वर्षभन्दा माथि		नेपाल	७६.७			
			लुम्बिनी	७८.७			
			रिब्दीकोट	८२.६	८३.०	८५.०	९०.०
५	सुशासन तथा व्यवस्थापन						
५.१	सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात		नेपाल	१७:१			
			लुम्बिनी	२२:१			
			रिब्दीकोट	११:१	१३:१	१५:१	१९:१
५.२	सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा ६ देखि ८ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात		नेपाल	२४:१			
			लुम्बिनी	३०:१			
			रिब्दीकोट	१९.५	२२:१	२५:१	२७:१
५.३	सामुदायिक विद्यालयको माध्यामिक तह कक्षा ९ देखि १० मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात		नेपाल	३१:१			
			लुम्बिनी	४१:१			
			रिब्दीकोट	१५.०	१८:१	२१:१	२४:१
५.४	सामुदायिक विद्यालयको माध्यामिक तह कक्षा ९ देखि १२ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात		नेपाल	४०:१			
			लुम्बिनी	६०:१			
			रिब्दीकोट	४१.३	४२:१	४२:१	४३:१

परिच्छेद : ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरु

यस परिच्छेदमा विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरु जस्तैः प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा र अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसँग सम्बन्धित उपक्षेत्रहरुको परिचय, वर्तमान अवस्था, उद्देश्य, रणनीति, उपलब्धि, नतिजा, मुख्य क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण जस्ता उपशीर्षकहरुमा विभाजन गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

प्रारम्भिक बालविकासले आधारभूत शिक्षाका लागि विद्यार्थीलाई तयार गराउने कार्य गर्दछ । प्रारम्भिक बालविकासले विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक, सामाजिक जस्ता सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्दछ । नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ मा चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाका लागि एक वर्षको प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कुरा उल्लेख छ । नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमलाई जोड दिइएको सन्दर्भमा सो कार्यक्रमलाई समावेश गरिएको छ । यस कार्यक्रमलाई सबै बालबालिकाहरुको पहुँचमा पुऱ्याउनका लागि सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, समुदाय, विद्यालयहरू तथा आम सरोकारवालाहरूको हातेमालो वा सहयोग हुन आवश्यक छ । यस योजना अवधिका लागि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको उद्देश्य, नीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनको योजना तथा प्रमुख नतिजाका लक्ष्यहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

रिब्दीकोट गाउँपालिका अर्न्तगत कुल ३७ वटा बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन् । गाउँपालिका भित्र ४ र ५ वर्ष उमेर समूहका ५४८ जना बालबालिकाहरू रहेका छन् । उमेर नपुगेका बालबालिका समेत बालविकास केन्द्रमा जाने गरेको पाइन्छ । बालविकास केन्द्रमा जम्मा ३७ शिक्षकहरु आधारभूत तालिम प्राप्त छैनन् । विद्यालयमा सञ्चालित बालविकास केन्द्रको अवस्था सन्तोषजनक देखिए पनि समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्रहरूको व्यवस्थापन कमजोर रहेको छ । बालविकास केन्द्रको सहयोगी कार्यकर्ताहरूको सेवा, सुविधा समेत स्पष्ट गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । यस गाउँपालिकाको बालविकासमा सहजै देखिने भर्नादर ८३.५, बालविकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाहरु ९२.५ प्रतिशत रहेको छ ।

३.१.३. उद्देश्य

१. प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु, ।

२. प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।

३.१.४ रणनीति

१. बालविकास केन्द्रहरुको नक्शाङ्कन, समायोजन, विकास र विस्तार गर्ने,
२. बालविकास तथा शिक्षामा लगानी सुनिश्चित गर्न केन्द्रका मापदण्ड अनुसार कार्यान्वयन गर्ने,
३. संघीय सरकारले अवलम्बन गरेको मापदण्ड र ढाँचा अनुसार अनुदानका आधारमा बालविकास शिक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने,
४. प्रदेश सरकारको सहयोगमा क्षमता विकास, समन्वय तथा सहजीकरणका माध्यमबाट स्थानीय सरकारलाई सहयोग गर्ने,
५. गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सिकाइको आवश्यकता सम्बोधन गर्न वालविकास पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,
६. बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारीताका लागि परिवार, समुदाय, सङघसंस्था निजी क्षेत्र र विद्यालयलाई जिम्मेवारी बनाइने,
७. बाल शिक्षकहरुको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,
८. वालविकास केन्द्रमा आवश्यकता अनुसार सिकाइ सामग्रीहरुको व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. बालविकासमा सहजै देखिने भर्नादर .८८.९ प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
२. बालविकास अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाको प्रतिशत ९३.३ प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
३. बाल शिक्षकहरुले तालिम प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
४.बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापनमा सुधार आएको हुनेछ ।
५. बालविकास तथा शिक्षाका कार्यान्वयनमा सबै तहका सरकार, परिवार, समुदाय, संघसंस्था र विद्यालय जिम्मेवार हुनेछन् ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

मुख्य क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौं		
वालविकास केन्द्रको समायोजन, पुनः संरचना र वितरण	पटक	✓	✓	✓	✓	✓	२	४
बाल शिक्षकलाई तालिम	जना	३८		३८		३८	११४	२२०
प्रारम्भिक बालविकास	पटक		१			१	२	२

शिक्षाको मापदण्ड प्रवोधीकरण							
बालविकास केन्द्रमा सूचना प्रविधिको व्यवस्था	वटा	७	७	७	७	९	३७	०
बाल उद्यान तथा शैक्षिक, खेलकुद सामग्री निर्माण तथा सजावट	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	५	१०
स्वास्थ्य परीक्षण, खोप अभिलेख, कुपोषित बालबालिकालाई आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	५	१०
बाल शिक्षकहरुको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५
अनुगमन, समन्वय, सम्परीक्षण र सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	५	१०

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

आधारभूत शिक्षा भन्नाले बालविकास कक्षा देखि ८ कक्षा सम्मको शिक्षालाई बुझाउँछ । आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गुणस्तरीय जीवनयापन र सामाजिक समायोजनमा सहयोग पुग्दछ । यसले व्यक्तिलाई जीवनपर्यन्त सिकाइको मार्ग प्रशस्त गरी मुलुकका सामाजिक र आर्थिक रुपान्तरणमा सहभागी हुने अवसर प्रदान गर्दछ । नेपालको संविधानले आधारभूत शिक्षालाई व्यक्तिको मौलिक अधिकारको रुपमा लिएको हुनाले यस तहलाई समतामूलक पहुँच पुर्‍याई व्यक्तिको मौलिक अधिकारको रुपमा लिएको छ । यस तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने दायित्व सरकारको हो । नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच, अनिवार्य र निःशुल्क पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी नियमावली २०७७ ले यस तहको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत तहका सबै बालबालिकालाई विद्यालय पठाउन प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ । यस तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एक अधिकार, संघ र प्रदेशको पनि दायित्व रहेको छ । आधारभूत शिक्षा अन्तरगत बालविकास कक्षा देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच साथै गुणस्तर तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धको व्यवस्था हुनेछ । वर्तमान अवस्थाको शिक्षा क्षेत्रको समीक्षाको आधारमा चुनौतिहरू पहिचान गरी आगामी १० वर्षको लागि यस तहको शिक्षा विकासको उद्देश्य, रणनीति, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा जम्मा ३८ वटा विद्यालयहरु मध्ये २४ वटा विद्यालयहरू आधारभूत तहका रुपमा सञ्चालित छन् । यस तहको शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक, सामाजिक अवस्था तथा भौगोलिक अवस्थितिका कारणले असमानता रहेको छ । विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री र संरक्षित बनाउने थप प्रयास आवश्यक छ ।

गाउँपालिकाभित्र अध्ययन गर्न बालबालिकाको विकास तथा सिकाइलाई प्रभावित पार्न पोषण, स्वास्थ्य सरसफाई, दिवा खाजा जस्ता सेवालाई सुधार गर्दै अगाडि बढ्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । पेशागत रुपमा सक्षम योग्य शिक्षकका अप्रयाप्तता, विद्यालय नेतृत्व र व्यवस्थापनमा भएको समस्याले पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँच र गुणस्तर व्यवस्थापनमा असर परेको देखिन्छ । यस तहमा विद्यालय छाड्ने, कक्षा दोहोऱ्याउने जस्ता कारणले यो तह पूरा गर्ने दरमा अपेक्षित सुधार हुन नसकिरहेको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै यस तहको आन्तरिक सक्षमतामा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको आधारभूत तह (१-५) को सहजै देखिने भर्नादर १३१.३%, आधारभूत तह (१-५) को खुद भर्नादर ९३.६%, आधारभूत तह (१-८) को सहजै देखिने भर्नादर १२५.०%, आधारभूत तह (१-८) को खुद भर्नादर ९४.०% रहेको छ । आधारभूत तह (१-८)को औषत सिकाइ उपलब्धि ५६.५१% रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ४.७% विद्यार्थी संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत छन् । सबै बालबालिकालाई सामुदायिक विद्यालयमा ल्याउन सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.२.३. उद्देश्य

१. आधारभूत तहको शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

२. आधारभूत शिक्षा पूरा गरेका सबै बालबालिकाहरूमा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,

३. आधारभूत विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,

३.२.४ रणनीतिहरू

१. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहले थप आवश्यक कानुन तर्जुमा तथा आवश्यक स्रोतको व्यवस्था मिलाइने ।

२. संघीय मापदण्ड अनुसार स्थानीय तहले आवश्यक समन्वय गरी विद्यालय नक्शाङ्कन मार्फत सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूलाई शिक्षक दरबन्दी पुनवितरण तथा समायोजन गर्ने ।

३. आधारभूत तहमा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइको लागि शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक र प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने ।

४. आफ्ना क्षेत्रभित्र विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था (वैकल्पिक अनौपचारिक खाल परम्परागत शिक्षा तथा सिकाइ, लक्षित कार्यक्रम, प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम आवासीय सुविधा आदि) मिलाइने ।

५. सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाईका उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने ।

६. न्यूनतम सक्षमता हासिल गराउन कक्षागत रुपमा १-५, ६-८, ९-१० र ११-१२ कक्षा सम्म वार्षिक रुपले १० वर्ष सम्म गाउँपालिकाले संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने ।

७. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकहरूको क्षमता विकास, उत्प्रेरणा र व्यवस्थापन तथा सूचना सञ्चार प्रविधिसँग परिचित गराई शैक्षिक गुणस्तर अभिबृद्धि गर्ने ।

८. विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघको पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखीकरण गर्ने ।

९. विद्याथीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार गर्न स्थानीय स्वास्थ्य इकाइ तथा स्थानीय तहले विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम स्वास्थ्य संस्थाको सहकार्यमा सञ्चालन गर्ने ।

१०.विद्यार्थीलाई विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराइने ।

११.स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध गर्ने ।

१२.Comprehensive School Safety Framework (CSSF) लागू गर्ने । यसको अलवा आवश्यक सहकार्य गरी विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतको परिस्थितिप्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउन योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा लैजाने ।

१३.विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलगायतको प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा विस्तार गर्ने ।

१४.संघीय सरकारले शिक्षाको न्यूनतम योग्यता र तयारीको मापदण्ड तथा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात लगायत शिक्षक दरवन्दीको आधारहरूको पुनरावलोकन गरी स्थानीय तहको लागि दरवन्दी निर्धारण गरिनेछ र स्थानीय तहले आवश्कताअनुसार शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने ।

१५.निश्चित अन्तरालमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित तथा सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्ने ।

१६.मूल्याङ्कनलाई स्तरीय, मर्यादित र युक्तिसंगत बनाउन एकीकृत प्रणाली अपनाइनेछ जसका लागि सफ्टवेयरको विकास गरी कक्षागत तथा तहगत विश्लेषणको व्यवस्था मिलाउने ।

३.२.५ उपलब्धि नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. आधारभूत तहको शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

२. आधारभूत शिक्षा पूरा गरेको सबै बालबालिकाहरूमा न्युनतम सिकाई उपलब्धि हासिल गरेका हुनेछन् ।
३. आधारभूत तहका विद्यालयहरुको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित भएको हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. आधारभूत तहको (१-८) को खुद भर्नादर ९६.० प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
२. आधारभूत तहको औषत सिकाइ उपलब्धि ६०.५० प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
३. सुरक्षित र बालमैत्री कक्षाकोठाको निर्माण भएको हुनेछ ।
४. आधारभूत तहमा कक्षागत र विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिकाः आधारभूत शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

मुख्य क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
आधारभूत तहमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	५१	५१	५१	५१	५१	२५५	२५५
शिक्षक तथा कर्मचारीलाई आइसिटी तालिम तथा ल्यापटपको व्यवस्था	जना	०	५१	५१	५१	५१	२०४	०
आधारभूत तहमा विद्यार्थी भर्ना अभियान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	वटा	१	२	२	२	२	९	१०
अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५
विद्यालयको कार्यसम्पादन	पटक	१	१	१	१	१	५	५

परीक्षण								
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि लेखाजोखा	पटक	१	१	१	१	१	५	५
स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण, प्रबोधिकरण र कार्यान्वयन	कक्षा	१-३	१-३	४-५	४-५	६-८	३	०
प्रकोप, संकट, महामारी, नैतिक शिक्षा र अनुशासन सम्बन्धी तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा पोषण, दिवा खाजाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
छात्रवृत्ति, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र शैक्षिक सामग्री वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
कक्षा ५ र ८ मा स्तरीकृत परीक्षा सञ्चालन र व्यवस्थापन	पटक	२	२	२	२	२	१०	१०
वि.व्य.स., शि.अ.सं लगायतको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
यातायातको साधन प्रयोग गरी विद्यार्थीहरुलाई विद्यालयमा ल्याउने (मर्जको अवस्था)	आवश्यकता अनुसार							
विद्यालय अनुगमन, मूल्याङ्कन, पृष्ठपोषण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

परिच्छेद : ४

लक्ष्य निर्धारण

४.१ माध्यमिक शिक्षा

४.१.१ परिचय

नेपालको संविधानले माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक प्रत्याभूत गरेको छ । नेपालको संविधानले माध्यमिक विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहका अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको छ । माध्यमिक तहको शिक्षा कामको संसारमा प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाका लागि तयारीको आधार हो । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ले विद्यालय शिक्षालाई आधारभूत तह र माध्यमिक तह गरी विभाजन गरेको छ । यसले प्रारम्भिक बालकक्षा देखि कक्षा ८ सम्मलाई आधारभूत शिक्षा र ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षा हुने गरी पाठ्यक्रम तयार गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच निःशुल्क हुने व्यवस्था उल्लेख गरेको छ । विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखि परम्परागत मौलिक ज्ञान प्रविधि तथा सीपको बारेमा अध्ययन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनशील अभिबृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

वर्तमान व्यवस्था अनुसार माध्यमिक तहमा साधारण र प्राविधिक गरी २ धारमा शिक्षालाई व्यवस्थापन गरेको छ । प्राविधिक धारका विद्यालयहरू कक्षा ९ देखि सञ्चालन हुने नीतिगत व्यवस्था छ । संविधानले प्रदत्त गरेको शिक्षाका अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहले शैक्षिक नीति तथा योजना निर्माण गर्न अपरिहार्य भएको छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाभित्र जम्मा १४ वटा माध्यमिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यी मध्ये सामुदायिक विद्यालय अन्तरगत ६ वटा कक्षा १० सम्म पठनपाठन हुने विद्यालय रहेका छन् भने बाँकी ८ वटामा कक्षा १२ सम्म पठनपाठन हुन्छ । त्यसैगरी १ वटा संस्थागत विद्यालय रहेको छ । प्राविधिक धार तर्फ २ विद्यालयमा बाली विज्ञान पढाइ हुँदै आएको छ । गाउँपालिका भित्रको तथा आसपासका गाउँपालिकाका विद्यार्थीहरु पठनपाठनको लागि यहाँका विद्यालयहरुमा आउने गर्दछन् । माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको संख्या १०७१ जना रहेका छन् । माध्यमिक तह ९ देखि १० को खुद भर्नादर ८३.५% रहेको छ । माध्यमिक तहमा ५१ जना शिक्षक दरबन्दी रहेका छन् । माध्यमिक तहमा औषत सिकाइ उपलब्धि ४७.५% रहेको छ ।

४.१.३ उद्देश्यहरू

१. माध्यमिक तहको शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
२. माध्यमिक शिक्षा पूरा गरेका सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,

३. माध्यमिक विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,

४.१.४ रणनीतिहरू

१. विद्यालयहरूका वास्तविक अवस्था र नक्शाङ्कन गरी सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयको पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,

२. संघीय र प्रादेशिक सरकारसँग सहयोग, समन्वय र सहकार्य गरी माध्यमिक विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने,

३. अति गरिब र विपन्न विद्यार्थीहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरुको व्यवस्था गर्ने,

४. संघीय र प्रादेशिक सरकारसँग सहयोग, समन्वय र सहकार्य गरी शिक्षकहरूलाई पेशागत र पुनर्ताजगी तालिमको व्यवस्था गर्ने ,

५. विद्यालयहरूको सूचना प्रविधिको विस्तार गरी शिक्षणलाई सहयोग गर्ने,

६. दरबन्दी र सिकाइ उपलब्धि कम भएका विद्यालयहरुमा अतिरिक्त कक्षा सञ्चालन गर्ने,

७. जीवन उपयोगी सिकाइसँग जोडेर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीको व्यवस्थापन गर्ने,

८. सबै माध्यमिक विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,

९. माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,

१०. गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयहरूलाई दैनिक जीवनसँग जोडेर विद्यार्थी, अभिभावक र शिक्षकमा सहज अनुभूति हुने गरी वातावरण तयार गर्ने,

११. सूचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्दै स्टिम (STEM) का अवधारणा अनुसार शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

१२. सक्षम र नेतृत्वदायी प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने,

१३. विद्यालयमा सुरक्षा गार्डको व्यवस्थापनमा जोड दिइने छ,

१४. संघीय र प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा विद्यालय कर्मचारीको दरबन्दी सिर्जना गर्ने,

१५. विद्यार्थीको अतिरिक्त तथा सहक्रियाकलाप (संगीत, नृत्य, गायन, खेलकुद आदि) को स्तरोन्नति गर्न शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने,

१६. विद्यालय अनुगमन, कक्षा अवलोकन, सुपरीवेक्षण र शिक्षक सहायता जस्ता कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने,

१७. विद्यालय सुधार योजना, शैक्षणिक योजना, वार्षिक कार्यतालिका निर्माण र प्रयोग जस्ता विषयमा क्षमता अभिबृद्धि गरी शिक्षकका कार्य सम्पादन, कार्य सम्पादन, कार्य प्रभावकारिता र जवाफदेहितामा बृद्धि गर्ने,

१८. हाल सञ्चालनमा रहेको प्राविधिक धारका विद्यालयहरूको उचित व्यवस्थापन गर्दै आवश्यकताका

आधारमा स्थान अनुसार थप विद्यालय स्थापनामा जोड दिने,

१९. विद्यालयमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणको साथ जङ्क फुड (पत्रु खाना) को प्रयोगलाई निषेध गरी स्थानीय अर्गानिक खाद्य पदार्थको प्रयोग गरी विद्यार्थीका पोषण तथा स्वास्थ्यमा गुणात्मक सुधार गरी व्यवहारमा परिवर्तन गर्ने

२०. आपतकालीन परिस्थितिमा शिक्षण कार्य सञ्चालनका लागि विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकको क्षमताको विकास गर्ने,

२१. Comprehensive School Safty Framework (CSSF) लागू गर्नेछ । यसका अलवा आवश्यक सहकार्य गरी विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतको परिस्थितिप्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा लैजाने ।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. माध्यमिक तहको शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ,

२. माध्यमिक शिक्षा पूरा गरेको सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका हुनेछन्,

३. माध्यमिक विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित भएको हुनेछ ।

ख) नतिजा

१. माध्यमिक तहको (९-१२) को खुद भर्नादर ६५.५ प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।

२. माध्यमिक तहको औषत सिकाइ उपलब्धि ६०.५ प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।

३. सुरक्षित र बालमैत्री कक्षाकोठाको निर्माण भएको हुनेछ ।

४. माध्यमिक तहमा कक्षागत र विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

तालिकाः माध्यमिक शिक्षाको प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

मुख्य क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
		१	२	३	४	५		
विद्यालयनक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
माध्यमिक तहमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	२८	२८	२८	२८	२८	१४०	१४०
शिक्षक कर्मचारीलाई आइसिटी तालिम तथा ल्यापटपको व्यवस्था	जना	०	१२	१३	१३	१३	५१	०
माध्यमिक तहमा भर्ना अभियान	पटक	१	१	१	१	१	५	५
विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	वटा	०	१	१	०	०	२	०
प्र.अ. तथा शिक्षक पेशागत तालिम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि लेखाजोखा	पटक	१	१	१	१	१	५	५
बाल क्लव, जु.रे.स, स्काउट आदिको गठन र	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
उत्कृष्ट शिक्षक, विद्यार्थी, कर्मचारी, वि.व्य.स. पदाधिकारी सम्मान तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५
प्रकोप, संकट, दुर्घटना, माहामारी, नैतिक शिक्षा र अनुशासन सम्बन्धी तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन	वटा	१४	१४	१४	१४	१४	७०	७०
छात्रवृत्ति, निःशुल्क	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

पाठ्यपुस्तक वितरण र शैक्षिक सामग्री वितरण								
माध्यमिक शिक्षा परीक्षा व्यवस्थापन सहयोग	पटक	२	२	२	२	२	१०	१०
वि.व्य. स., शि. अ. संघ लगायतको क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	५
अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	५
यातायातको साधन प्रयोग गरी विद्यार्थीहरुलाई विद्यालयमा ल्याउने (मर्जको अवस्था)	आवश्यकता अनुसार							
विद्यालय अनुगमन, मूल्याङ्कन, पृष्ठपोषण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर

४.२ अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ

४.२.१ परिचय

औपचारिक पद्धतिभन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समूहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो । यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो । औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचनाभन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रिया प्रशोधन गर्न जीवनपर्यन्त अर्थात आजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन् । आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन् । तसर्थ सिकाइ जीवन पद्धतिसँग जोडिएको हुनेछ । अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाइ अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासँग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ । विभिन्न सिकाइ अवस्थाको आधारमा थप सिकाइ अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ । यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइको पहुँचको विस्तार, गुणस्तर बृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ । शिक्षा क्षेत्र योजना २०७९–२०८३ ले अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइका लागि १० वर्षभित्र निरन्तर सिकाइमा संलग्न समाज एवम् सिकाइ संस्कृतिको प्रवर्द्धन गर्ने तर्फ लैजान्छ । स्थानीय तहको अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइको वर्तमान अवस्था विश्लेषण धारमा समस्या एवम् चुनौतीहरूको पहिचान गर्दै चुनौतीहरूको सामना गर्न यसका उद्देश्य र नीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट प्राप्त हुने प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यस खण्डमा समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

पाल्पा जिल्लामा विभिन्न गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरू प्रशस्त मात्रामा सञ्चालन हुँदै आएका छन् । यस कार्यक्रमले निरक्षरहरू विशेषत: १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका निरक्षरहरूलाई साक्षर बनाउने कार्यमा योगदान गरेको देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाहरूमा अनौपचारिक शिक्षा तर्फका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएका थिए । यस कार्यक्रमले स्थानीय निकायहरूमा साक्षरताका कक्षा सञ्चालन गरी साक्षर हुनेलाई साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । साक्षरता र साक्षरोत्तर कार्यक्रमबाट लाभान्वितहरू विशेषत महिलाहरूलाई समूह बनाइ आय आर्जन कार्यक्रमसँग समेत जोडी महिलाको समूह बनाई बचत तथा ऋणको कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिए । गाउँगाउँमा महिलाहरूको समूह बनाई आयआर्जन कार्यक्रममा समेत जोड्ने उद्देश्यले बिउ पूँजी वितरण गरियो । समूहको महिला सदस्यहरूले आफ्नो गक्ष अनुसारको रकम बचत गर्दै जाने र बचत तथा ऋणको व्यवस्था गरी आफूलाई गाह्रो सारो परेको बेलामा सरसापट गरेर अथवा न्यूनतम ब्याजमा त्यो रकमलाई वितरण गर्न र सोबाट प्राप्त हुने ब्याज मूलधनमा जोडी समूहले आर्जन गर्न र सोको मुनाफा बाँडफाँड गर्ने कार्यक्रम केही वर्षसम्म रहँदै आयो । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूले अनौपचारिक शिक्षा तर्फका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था पनि गरियो तर यो कार्यक्रम जति प्रभावकारी हुन आवश्यक थियो त्यति प्रभावकारी हुन सकेन । तर पनि रिब्दीकोट गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेका व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट गाउँपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता ८३ प्रतिशतभन्दा माथि पुगेको छ । गाउँपालिकामा ३ वटा सिकाइ केन्द्रहरू सञ्चालनमा छन् ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित

जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ । यो कार्यक्रम तीन तहका सरकारको साझा अधिकार सूचीमा रहेकाले प्रदेश तहमा शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनौपचारिक तथा जीवनपयन्त शिक्षाको कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्दैछ भने स्थानीय तहहरूमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा/शाखाहरुले अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका तर यसका मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुन सकेको देखिदैन । आवधिक रूपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गर्ने व्यवस्था गर्न नसकिएकाले गाउँपालिकाको साक्षरता सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक हुन नसकिरहेको अवस्था छ ।

४.२.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ

१. अनौपचारिक तथा निरन्तर एवम् जीवनपर्यन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरी साक्षरता डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्नु,
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,
३. आयआर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै विशेषतः समाजमा पछाडि परेका वर्गलाई मूलधारमा ल्याउनु ।

४.२.४ रणनीतिहरू

१. गाउँपालिका भित्र पर्ने घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गरिने छ ।
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सदृढीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
३. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विभिन्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासँग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
४. नवसाक्षर प्रौढ महिला तथा पुरुषहरूलाई आय आर्जनका कार्यक्रमसँग जोडी आत्मनिर्भर र व्यावसायिक बनाउन सहयोग गरिने छ ।
५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु मार्फत मत र अभिमत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड दिइने छ ।
६. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्ने ।

७. सामूदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैरसरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने ।

८. सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने ।

९. सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने ।

१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गर्ने ।

११. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।

४.२.५ उपलब्धि नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजा

१. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,

२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने,

३. सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,

४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,

५. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,

६. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक हुने ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५			
घरधुरी सर्वेक्षण र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी तथ्याङ्क	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

संकलन									
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको क्षमता अभिवृद्धि	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरुको व्यवस्थापन अनुदान	वटा	३	३	३	३	३	१५	१५	
आजीवन सिकाइका कार्यक्रमहरु सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
सीप विकास र आयआर्जनमा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्र थप	वटा	२	२	१	०	०	५	०	
तह १ र २ को अनौपचारिक सिकाइको माध्यमबाट सिकेका ज्ञान सीपलाई प्रमाणीकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइको तथ्याङ्क व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

परिच्छेद : ५

अन्तर सम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरु

५.१ शिक्षक विकास र व्यवस्थापन

५.१.१ परिचय

शिक्षा शासन विकास र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारितामा समान वातावरण बनाउन शिक्षक व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ । यसका लागि जनशक्ति योजना, दरबन्दी सिर्जना तथा भर्ना उपयोग विकास सेवा सुविधा, सामाजिक सुरक्षा (तलब, भत्ता, पोशाकबिना औषधि उपचार आदि) पेशागत विकास पर्दछन् । शिक्षकको व्यवस्थापन अन्तर्गत दरबन्दी सिर्जना रिक्त स्थानको पहिचान पदपूर्ति माग प्रतिशत निर्धारण दरखास्त आव्हान तथा संकलन जाँच तथा स्वीकृति लिने परीक्षा सञ्चालन (लिखित, मौखिक र प्रयोगात्मक) उम्मेदवारहरूको मूल्याङ्कन तथा छनौट नतिजा प्रकाशन सूचना प्रकाशन नियुक्तिको लागि सिफारिस नियुक्ति पदस्थापना कार्य विवरण तयार गर्ने सम्मको कार्यहरू पर्दछन । यसको अतिरिक्त का.स.मु. जिम्मेवारी वृत्ति विकास सरुवा बढुवा आदि गरिने गर्दछ । शिक्षकहरूको तालिम अवलोकन भ्रमण अनुसन्धान र विकास तथा जिम्मेवारी बढुवा तह बृद्धि ऐनको सेवा सुविधा सामाजिक सुरक्षा जस्ता कार्यहरू पनि पर्दछन् । व्यवस्थापनको क्रममा शिक्षक सेवा र सुशासन शिक्षा सेवा र संघीय शासन प्रणालीको अन्त्य गरी संवैधानिक प्रावधान अनुकूल विद्युतीय सेवा प्रवाह र विश्वव्यापीकरण Globalization विविधता व्यवस्थापन समतामूलक (समानतामूलक न्याय वितरणकारी) वितरणकारी न्याय जस्ता विषयवस्तुहरु अहिले उठेका सवालहरू हुन् ।

शैक्षिक प्रशासन विकास र सेवा प्रवाहको व्यवस्था र अनुभूतिको समग्र कार्यप्रक्रिया र पद्धतिको समष्टि नै व्यवस्थापन हो । सामान्यतया शिक्षक व्यवस्थापनभित्र पद स्वीकृति शिक्षक भर्ना, छनौट, सरुवा, बढुवा वृत्ति विकास शिक्षकको सेवा शर्त सम्बन्धी सम्पूर्ण व्यवस्थापकीय कार्य पर्दछन् । अझ स्पष्ट रुपमा भन्नुपर्दा यससँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था संरचनागत व्यवस्था स्रोतसाधन आर्थिक पर्यावरणीय व्यवस्थाको समग्रता नै शिक्षक व्यवस्थापन हो । यो आफूमा बहुआयामिक विषय हो । निरन्तर प्रक्रिया हो, अन्तरनिहित यात्रा हो र आफूमा एउटा प्रणाली हो । शिक्षकको स्तर माथि नउठेसम्म कुनै पनि देशको शिक्षाको स्तर माथि उठ्न सक्दैन । शिक्षा क्षेत्रको जीवित मस्तिष्क भनेको शिक्षकहरू नै हुन् ।

शिक्षकको व्यावसायिकता बढोत्तरीको लागि सिकारुको सर्वोच्चताका लागि तालिम चाहिनेछ । शैक्षिक व्यवस्थापनले समग्र शैक्षिक शासन विकासको सेवा प्रवाह सुशासन सम्बृद्धि रोजगार र अवसर प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्दैछ भन्ने यसले अनुभूति दिलाउँछ । शैक्षिक क्षेत्रको समग्र ज्ञानेन्द्रिय तथा कर्मेन्द्रिय आधार नै शिक्षक व्यवस्थापन हो । सरकार, सिकारु र शिक्षक बीचका सम्बन्ध शिक्षक व्यवस्थापन तथा तालिम नै हो । बदलिंदो परिवेश अनुसार आवश्यक शिक्षाको लागि योग्य व्यावसायिक रूपमा दक्ष पेशाप्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षक हुन आवश्यक छ । शिक्षकमा भएको ज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन पर्दछ । योग्य र कुशल शिक्षकले नै विद्यार्थीहरूको सिकाइमा

सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ । भनिन्छ जस्तो माटो त्यस्तै कमिला । त्यसैगरी जस्तो शिक्षक त्यस्तै विद्यार्थी । शिक्षा क्षेत्रको जीवित मस्तिष्क भनेर शिक्षक नै हुने भनाइ छ । एउटा डाक्टर एउटा बिरामीका लागि घातक हुनेछ भने एउटा अयोग्य शिक्षक लाखौ बालबालिकाको लागि घातक हुनेछ । शिक्षा नीति ऐन नियम योजनामा सरोकारवालाहरूलाई अनदखा गया भन त्या कागजको रुप मात्र हुनेछ, फल दिँदैन । तसर्थ शिक्षक व्यवस्थापन महत्वपूर्ण हुनेछ । योग्य, सक्षम, कुशल र उत्प्रेरित शिक्षकले नै गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न सक्छ । शिक्षणलाई पुनरताजगी गराउन तालिम आवश्यक छ । नयाँ प्रणालीसँग परिचित हुनेलाई समेत तालिमको आवश्यकता पर्दछ ।

गाउँपालिकाको यस योजनामा शिक्षक पेशालाई रोजाइको पेशाको रुपमा विकास गर्न शिक्षक तयारी गर्न कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउन शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने अभिप्राय रहेको छ । शिक्षक पेशागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउन र औचित्यपूर्ण शिक्षक आपूर्ति र वितरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ । वर्तमान अवस्थाको समीक्षा तथा पहिचान गरिएको चुनौतीहरूको सामना गरी शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने उद्देश्य पूरा गर्नको लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्य मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ ।

क. शिक्षक तयारी

हाम्रो देश नेपालमा विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूले सञ्चालन गर्दै आएको प्राज्ञिक सरहको योग्यतालाई व्यवसायिक योग्यता र शिक्षक तालिम दुबै मानिएको छ । यस्ता सेवाकालीन शिक्षक शिक्षा कार्यक्रमहरू विभिन्न विश्वविद्यालयहरूले सञ्चालन गर्दै आएका छन् । प्राज्ञिक योग्यता शिक्षा विषयमा १२ कक्षा, बी.एड वा एम.एड प्राप्त गरेपछि अध्यापन अनुमतिपत्रको लागि योग्य मानिन्छ । अध्यापन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको व्यक्तिमा शिक्षकका लागि योग्य हुनेछ । विभिन्न मुलुकहरूमा मूल विषयमा योग्यता प्राप्त भएपछि शिक्षक तयारी छुट्टै कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन् । पन्ध्रौं योजनाले शिक्षकको न्यूनतम शैक्षिक योग्यतामा पुनरावलोकन तथा आवधिक रुपमा योग्यता परीक्षण गर्ने प्रणाली स्थापना गरिने उल्लेख गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ बमोजिम सबै प्रकारका विद्यालयमा अध्यापन गर्ने शिक्षकको लागि राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमताको मापदण्ड निर्धारण गरी सोको आधारमा शिक्षक तयार गर्न र शिक्षकलाई सक्षमताको आधारमा सक्षमताको मापदण्ड निर्धारण गरी सोको आधारमा शिक्षक तयार गर्ने र शिक्षकलाई सक्षमताको आधारमा निरन्तर पेशागत सहयोग सञ्चालन गरिने उल्लेख छ । विश्व विद्यालयको शिक्षक शिक्षा कार्यक्रमहरू एकातिर अनुसन्धान र विकास शिक्षणमा आधारित हुन नसक्नाले शिक्षण सम्बन्धी व्यवहारिक कुशलताको कमी देखिएको छ भने अर्कोतिर सीमित अवधिमा विषयवस्तु र शिक्षण सम्बन्धी विशेष अध्ययन गर्नुपर्ने भएकाले दुबै पक्षमा प्रयाप्त सिकाइ हुन नसक्ने अवस्था छ । परिवर्तित कक्षा ११ र १२ का पाठ्यक्रममा सहकार्यगत संरचना नभएकाले अब कक्षा १२ उत्तीर्ण शिक्षक हुनका लागि निश्चित

समयको कोर्स व्यवस्था गरी सो पूरा गर्नुपर्ने व्यवस्था आवश्यक छ । तर दीर्घकालीन रुपमा भने आधारभूत तह र माध्यमिक तहको शिक्षक बन्नका लागि क्रमशः न्यूनतम शैक्षिक योग्यता स्नातक तह र स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण भई एकवर्ष शिक्षक तयारी कोर्स पूरा गरेको हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुनेछ ।

अस्थायी वा विद्यालयको निजी स्रोतमा शिक्षक नियुक्त गर्न शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने कार्य स्थानीय तहले गरिरहेको अवस्था छ । शिक्षक अध्यापन अनुमतिपत्रको लागि परीक्षा सञ्चालन गर्न रिक्त दरबन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका लागि परीक्षा सञ्चालन गरी नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक बढुवा सम्बन्धी कार्य शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । आयोगबाट सिफारिस भई आएका शिक्षकहरूलाई नियुक्ति गरी पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय तहहरूले गर्दै आएका छन् । यसैगरी शिक्षकको पेशागत विकासको लागि नीति निर्माण गर्ने काम सङघले प्रमाणीकरण तथा Customized तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने कार्य संघीय सरकारबाट भइरहेको छ । शिक्षकको क्षमता अभिबृद्धिको लागि तालिम सञ्चालन गर्ने कार्य प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरूबाट हुँदै आएका छन् । शिक्षक तयारी कार्यलाई वास्तविक आवश्यकता र अनुसन्धानमा आधारित बनाउने पनि हो । सो कार्य गर्न सकिएको छ । सरकारले विश्वविद्यालयहरू शिक्षक तयारी गर्ने कार्यमा प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गर्न सकिरहेका छैनन । विद्यालयमा विभिन्न किसिमका शिक्षकहरू रहेका छन् । सेवा, शर्त र सुविधा फरक फरक छन् । शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन बढुवा प्रयोजनका लागि मात्र भएको र यसलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोडी शिक्षकलाई विद्यार्थीको सिकाइमा जिम्मेवार बनाउने काम जुन उद्देश्य अनुरुप सञ्चालन भइरहेको छ त्यस अनुरुपको प्रगति भने हुन नसकिरहेको अवस्था छ ।

ख. शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण र नियुक्ति

शिक्षण पेशा एक महत्वपूर्ण तथा प्राज्ञिक पेशा हो । जसले गर्दा शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका रूपमा लिइने अवस्थामा सुधार हुँदै गएको छ । नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनी शिक्षण पेशामा थप आकर्षण बढेको अवस्था छ । आगामी दिनहरूमा शिक्षक पेशागत विकास तथा सहयोग पूर्वानुमान योग्य सरुवा र बढुवा प्रणाली कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहित हुने तथा सुविधा, दण्ड र पुरस्कार सम्बन्धी स्वच्छ र पारदर्शी प्रणाली विश्वविद्यालयमा सर्वोत्कृष्ट स्थान ल्याउन सफल मिहिनेती, मेधावी तथा प्रतिभावान व्यक्तिहरूलाई शिक्षक पदमा कुल रिक्त पदको निश्चित प्रतिशत छुट्टै साझा प्रवेश गराउन सकिने गरी संघको सरकारले कानुनी तथा प्रक्रियागत व्यवस्था गरी शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रुपमा विकास गराउन आवश्यक देखिएको छ । शिक्षकहरूको पदपूर्ति हालसम्म संघीय शिक्षक सेवा आयोगबाट गर्ने गरिएकोमा त्यसलाई प्रदेश स्तरसम्म विस्तार गर्न आवश्यक छ ।

ग. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप

बालबालिकाका सिकाई उपलब्धि मूलत कक्षाकोठामा सञ्चालन गरिने शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा

भरपर्छ । शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित प्रविधिमैत्री परियोजनामा आधारित, समूह कार्यमा आधारित तथा सामुदायिक क्रियाकलापमा आधारित बनाउन आवश्यक छ । १५औं योजनाले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी संख्या कम भएको विद्यालयमा बहुकक्षा शिक्षणको व्यवस्था कक्षा शिक्षण पद्धति मार्फत पढाइ सीप विकास गर्न उपयुक्त पाठ्यसामग्री, सन्दर्भसामग्री, स्रोत सामग्री र प्रयोगात्मक सामग्री उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन लगायतको व्यवस्थामा जोड दिएको छ । यस योजनाले बालकेन्द्रित तथा अन्तरक्रियात्मक शिक्षण विधिका साथै सक्रिय सिकाइको तरिकाहरूको प्रयोगमा जोड दिएको पाईन्छ । यसमा बालकेन्द्रित शिक्षण विधिलाई छुट्टै पद्धतिको रूपमा नभई गुणस्तरीय शिक्षाको लागि गरिने सबै खाले प्रयन्तको अभिन्न अंग बनाइनेछ ।

कक्षा कोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउन कमजोर सिकाइ स्तर भएका विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोग अपाङ्गता भएका बालबालिकाको सिकाइको सुनिश्चितता शिक्षण सिकाइमा सचेतना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्यमा जोड उपचारात्मक शिक्षण पद्धति, परीक्षाको नतिजा विश्लेषण र त्यसबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको आधारमा शिक्षण सिकाइमा सुधार गर्ने जस्ता कार्यहरू शिक्षकबाट अपेक्षित रूपमा हुन नसकेका विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनहरूले औंल्याएका छन् । कतिपय विद्यालयको कमजोर भौतिक पूर्वाधार, उच्च गतिको इन्टरनेट सुविधाको कमी तथा स्रोतको कमी विषयगत दक्ष, योग्य, उत्प्रेरित, शिक्षकको कमी, शैक्षणिक सामग्रीको कमी, कार्य वातावरण कमी आदिको कारणले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा अपेक्षित सुधार हुन नसकेको अवस्था छ ।

घ. शिक्षकको उत्तरदायित्व

शिक्षक विद्यार्थी अभिभावक समुदाय तथा विद्यालय प्रशासन प्रधानाध्यापक प्रति उत्तरदायी हुनु पर्छ ।

शिक्षक विद्यार्थीप्रति उत्तरदायी हुने भनेको आफूले पढाउने विधि विषय विद्यार्थीको सिकाइ तथा कार्यसम्पादनप्रति जवाफदेही हुने पाठ्यक्रमले तोकेको सिकाइ उपलब्धिमा भएका प्रगति र विकासमा जवाफ दिने विद्यार्थीको गुणस्तरीय जीवनको विषयमा जवाफदेही हुने भन्ने बुझिन्छ । यसैगरी शिक्षकले विद्यार्थीका सिकाई तथा विकासको बारेमा अभिभावकलाई समेत प्रतिवेदन गर्नु पर्दछ । विद्यालयको आचारसंहिता पालना गर्दै दैनिक कार्यतालिका अनुसार अध्यापन गर्ने विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्यांकन गर्न त्यसको प्रतिवेदन प्रधानाध्यापकलाई गर्ने जस्ता कार्य जिम्मेवार शिक्षक प्रधानाध्यापक प्रति उत्तरदायी हुने गर्दछ ।

पन्धौं योजनाले शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समयलाई नियमित पठनपाठनसँग आबद्ध गर्दै शिक्षकहरूलाई पेशा प्रति समर्पित बनाई शिक्षाको गुणस्तर सुधारको लागि स्थानीय तहको उत्प्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने व्यवस्था गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६अनुसार शिक्षकलाई प्रशासनिक रुपमा प्रधानाध्यापकप्रति र सिकाइ उपलब्धिको लागि विद्यार्थी र अभिभावकप्रति जवाफदेही बनाउन र प्रधानाध्यापकलाई सिकाई र विद्यालय व्यवस्थापनको लागि विद्यार्थी अभिभावक र स्थानीय तहप्रति

जवाफदेही बनाइने उल्लेख गरेको छ । विद्यार्थीहरूले परीक्षामा हासिल गरेको परिणाम समेतको आधारमा शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागि शिक्षकहरूलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने व्यवस्था उक्त नीतिले गरेको छ । विद्यार्थीका सिकाइ उपलब्धि कमजोर हुनेमा अर्को समस्या भनेको शिक्षक सरुवा र विद्यालयमा अनुपस्थिति हो विभिन्न जिल्लाको कोटामा गएर परीक्षा उत्तीर्ण गर्न र नियुक्ति पाएपछि तुरुन्त सरुवाको पहलमा लाग्ने प्रवृत्तिले विद्यालयको दैनिक पठनपाठनमा निकै बाधा परेको छ । अझ सरुवा भएपनि लामो समयसम्म पदपूर्ति नहेर्दा विद्यालयमा बालबालिकाहरू पढाइबाट लामो समयसम्म वञ्चित हुनुपरेको अवस्था समेत छ । सरुवा प्रणाली व्यवस्थित नहुँदा दुर्गम र पहुँच कमजोर भएको ठाउँमा शिक्षक अपुग हुने तर शहर र सदरमुकामहरूमा थप अवस्था रहेको छ जुन सामाजिक न्यायको सिद्धान्त विपरित देखिन्छ यस्तो प्रावधानले गर्दा शिक्षकलाई विद्यार्थीको सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउन कठिन बनाएको छ ।

ङ. शिक्षकको पेशागत सहयोग पद्धति

शिक्षक पेशागत सहयोगका विभिन्न उपागमहरू प्रचलनमा छन् । जस्तैः कक्षा अवलोकन र छलफल, नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण आदानप्रदान शिक्षकहरूको सिकाइ र सञ्चालन Conference सहपाठीसँगको अन्तरक्रिया प्रतिबिम्बित अभ्यास आदि । नेपालमा राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनाले leader र feeder विद्यालयको अवधारणा अगाडि सारेको थियो यस गरी विद्यालय सुपरिवेक्षणबाट शिक्षक सहायता उपलब्ध गराउन प्राथमिक विद्यालय निरीक्षक माध्यमिक विद्यालय निरीक्षकहरूको व्यवस्था गरिएको थियो । ग्रामीण विकासको लागि सेती परियोजना र सो पश्चात नेपालको शिक्षा सुधारका लागि धेरै परियोजनाहरू कार्यान्वयनमा आए । प्राथमिक शिक्षा परियोजना, विज्ञान शिक्षा विकास परियोजना आदिले शिक्षकको पेशागत सहयोगलाई महत्व दिई विभिन्न तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन भएको देखिन्छ । शिक्षक पेशागत सहयोगको लागि १०५३ वटा स्रोतकेन्द्रहरू स्थापना भई ती स्रोतकेन्द्रहरू मार्फत शिक्षकको पेशागत सहयोग प्रदान गर्दै आइरहेकोमा संघीय संरचनाको कार्यान्वयनसँग स्रोतकेन्द्र पद्धति विघटन भएको छ । यसलाई हटाउन स्थानीयस्तरमा शिक्षामा शाखा रहेका छन् । स्थानीय स्तरमा रहेका शिक्षा शाखाहरूले शिक्षक सहायताभन्दा पनि शिक्षा प्रशासनमा समय लगाउन परेको अवस्था छ । विद्यालय निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणका कार्य स्थानीय शिक्षा शाखाबाट अत्यन्त न्यून रुपमा भएको पाइन्छ । समग्रमा भन्नुपर्दा शिक्षक सहायताको कार्यक्रम न्यून मात्रामा छ ।

च. शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम

समय अनुसार शिक्षकहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुन आवश्यक छ । यसको विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेशागत विकासको विभिन्न तरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम कार्य, क्रियात्मक अनुसन्धान शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल अवलोकन भ्रमण Mentoring कार्यशाला सेमिनार आदि । शिक्षकको पेशागत विकास यिनै कार्यहरूबाट सम्भव हुनेछ । नेपालमा

शिक्षकका पेशागत क्षमता अभिबृद्धि गर्ने धेरै योजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भए । विगतमा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र अन्तर्गतका शिक्षक तालिम केन्द्रहरू २९ वटा र अगुवा स्रोतकेन्द्रहरू र स्रोतकेन्द्रहरू मार्फत लामो तथा छोटो अवधिका शिक्षक तालिम कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुँदै आएका छन् । शिक्षक पेशागत विकासको कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि मापदण्ड तथा प्रारूप बनाउन, तालिम पाठ्यक्रम विकास गर्न र प्रशिक्षक प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने कार्य यस केन्द्रबाट हुँदै आएको छ । शिक्षकको पेशागत विकासको लागि लुम्बिनी प्रदेश स्तरीय शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले अनलाईन तथा offline विधिबाट एक महिने प्रमाणीकरण शिक्षक तालिम र कस्टमाइज्ड शिक्षक तालिम सञ्चालन गर्दै आएको अवस्था छ । विद्यमान लुम्बिनी प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रबाट मात्र ठूलो संख्यामा शिक्षकहरूलाई प्रमाणीकरण तालिम प्रदान गर्न कठिन भएको अवस्था छ । यसैगरी शिक्षकलाई तालिम वास्तविक आवश्यकतामा आधारित बनाउने र तालिममा सिकेका ज्ञान तथा सीपको कक्षाकोठामा प्रयोगमा ल्याउन विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनहरूले उल्लेख गरेका छन् ।

छ. शिक्षकको आपूर्ति र वितरण

शिक्षा नियमावलीले विद्यालयमा रहने शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था गरेकोमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात हिमाली भेगमा १:४० पहाडी भेगमा १:४५ र तराई तथा काठमाण्डौ उपत्यकामा १:५० रहेको छ । यसलाई आधार मानेर शिक्षक संख्या कम भएको विद्यालयमा स्थानीय तहबाट नियुक्त भएका शिक्षकहरूको तथा विद्यालयको निजी स्रोतमा नियुक्त शिक्षकहरू पनि रहेका छन् । जिल्ला र विद्यालयबीच शिक्षक विद्यार्थी अनुपात फरक फरक छ । आधारभूत र माध्यमिक तहका सबै विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने कार्य पनि उत्तिकै चुनौतीपूर्ण छ । मुलुक संघीय संरचनामा गएसँगै नियुक्ति, सरुवा, कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन जस्ता कार्यको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा रहेकोले स्थानीय तहले स्थानीय स्रोतमा शिक्षक नियुक्ति गर्ने कार्य गरेका छन् ।

५.१.२. उद्देश्य

१. विषयगत र कक्षागत रुपमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु,
२. सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमताको प्रारुपलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु,
३. शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरुको सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीतिहरू

१. शिक्षक विद्याथी अनुपातको आधारमा तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
२. रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षकहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।
३. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम सञ्चालन गर्ने ।

४. शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने ।
५. शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।
६. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने । रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा तत्काल पदपूर्ति हुने व्यवस्थाका लागि स्थानीय स्तरमा कानुनी व्यवस्था गर्ने ।
७. नवप्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाइने ।
८. शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी बनाइने ।
९. कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता, अनुभव लगायतको आधारमा विद्यालयमा प्रधानाध्यापकको छनौट गरिने ।

५.१.४ उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

सक्षम, योग्य, उत्तरदायी र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुनेछ ।

ख) नतिजा

१. सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधिको व्यवस्थापन भई शिक्षण सिकाइ सहज र उपलब्धिमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
२. सबै विद्यार्थीहरूमा आधारभूत सञ्चार प्रविधिका सुविधामा पहुँच हुनेछ ।
३. विद्यालय व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउनेछ ।
४. अनुगमन मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण, सूचना सम्प्रेषणमा सुधार आउनुको साथै जनशक्ति र समयको बचत हुनेछ ।
५. शिक्षकहरूमा सूचना प्रविधिमैत्री शिक्षण क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
६. विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रभावकारी, समय सान्दर्भिक र गुणस्तरीय हुनेछ ।
७. विद्यालय तथा कक्षा कोठाहरू सूचना प्रविधिमैत्री हुनेछ ।

ग) उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	शिक्षक नियुक्ति र सरूवा	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

२	अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागी गराउन क्षमता अभिवृद्धि	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
४	नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागू गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
८	पुस्तकालय र पुस्तक कुना	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
९	सूचना प्रविधि प्रयोगशाला	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१०	विज्ञान प्रयोशाला	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

११	प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१२	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१३	इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१४	शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१५	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१६	परीक्षाको नतिजा विश्लेषण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
१७	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा बिताउने समय वृद्धि	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१८	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
१९	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२०	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२१	सिकाइ आदानप्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जालीकीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२२	विज्ञ समूहको गठन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

२३	सहपाठी कक्षा अवलोकन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२४	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२५	विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२६	कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२७	प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	पटक	१							
२८	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.२ पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री र मूल्याङ्कन

५.२.१ परिचय

विभिन्न आवश्यकताको विषयवस्तुहरू समावेश गरी विद्यालयमा नियमित पठनपाठन गर्ने उद्देश्यका साथ तयार गरिएको योजनावद्ध शैक्षणिक सामग्रीलाई नै पाठ्यक्रम भनिन्छ । जसले प्राथमिकतापूर्ण विषयवस्तुहरूलाई समेट्छ र तिनीहरूलाई विद्यालयको नियमित कार्यक्रम अनुरूप कक्षाकोठासम्म पुऱ्याउँछ । शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । यो एउटा गतिशीत र लचिलो प्रक्रिया हो । पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने ज्ञान, सीप तथा अभिबृद्धिबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्वपरिवेश अनुकूल समायोजन हुने, रोजगारी प्राप्त गर्न, पेशा व्यवसाय छनौट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न हुन सहयोग पुग्दछ र पुग्नुपर्दछ । पाठ्यक्रम सान्दर्भिक, विभेदरहित, समतामूलक, समावेशी, प्रविधिमैत्री, सिकारु केन्द्रित सिक्न र तथ्यपरक हुनु पर्दछ । वास्तवमा मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाको रुचि, सामाजिक मूल्य मान्यता र समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएको ज्ञान, सीप तथा परिवेश अनुकूल पाठ्यक्रम एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रिया हो ।

नेपालमा विद्यालय स्तरका पाठ्यक्रमको लिखित रुपमा तयार पारी दस्तावेजको रुपमा तयार पार्ने कार्यको विकास वि.स. २०२८ का राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना देखि प्रारम्भ भएको पाइन्छ । विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजको रूपमा वि.स. २०४९ तथा वि.स. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही अनुसार पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी शुरु गरिएको छ । समयको परिवर्तनसँग विश्व परिवेश लगायत स्थानीय परिवेशमा समेत शिक्षाको दायरा फराकिलो हुँदै गइरहेको छ । आवश्यकताको आधारमा विभिन्न समयमा नेपाल सरकार, पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट पाठ्यक्रम तयार

भई विद्यालयहरुमा लागू हुँदै आइरहेको छ । यस क्रममा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६ लागू भई हाल चरणवद्ध रुपमा विद्यालयमा पाठ्यक्रमहरु लागू भइरहेका छन् । आधारभूत तह १-३, ४-५ र ६-८ को लागि अलगअलग पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएका छन् । यसैगरी माध्यमिक तह कक्षा ९-१० र कक्षा ११-१२ मा पनि छुट्टाछुट्टै पाठ्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयनको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । विद्यालयको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक बनाउन कक्षा १-३ मा अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको, व्यवहारिक तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाको विषयलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । पाठ्यक्रममा सान्दर्भिक र व्यवहारिक बनाउन प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा सामुदायिक लगायतको व्यवहारिक अभ्यासमा यथेष्ट जोड दिइएको छ । पाठ्यक्रमको गहन उद्देश्यलाई पूरा गर्न तथा सैद्धान्तिक ज्ञानलाई व्यवहारिक र प्रयोगात्मक सीपमा रुपान्तरण गर्ने सह क्रियाकलाप/अतिरिक्त क्रियाकलापमा जोड दिइएको छ । आदर्श मनुष्य तयार पार्ने उद्देश्यले पनि दर्शनको वेद, योग, संस्कृत भाषा, संस्कृत व्याकरण जस्ता विषयहरू समावेश गरिएका छन् भने स्थानीय परिवेश अनुसार भूगोल, सहकारी, वन, कृषि, पर्यटन, आयुर्वेद, जडिबुटी जस्ता विषयहरू समेटेर हाम्रो गाउँपालिकाको सेरोफेरो स्थानीय विषयको पाठ्क्रममा समावेश गरिएको छ । व्यावसायिक शिक्षा, स्वास्थ्य शारीरिक र वातावरण शिक्षा, सिर्जनशील तथा अभिव्यक्तिशील कला जस्ता परम्परागत विषयलाई निरन्तरता दिंदै हस्तकला, वास्तुकला, चित्रकला, नृत्य, संगीत, धर्म तथा संस्कृति जस्ता मौलिक विषयहरू संलग्न गरी पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक र व्यावहारिक बनाउन न्यायोचित देखिन्छ । विद्यालय तहको पाठ्क्रमलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यकता अनुसार मातृभाषा स्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्न, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवन उपयोगी तथा व्यवहारकुशल सिपको रूपमा एकीकृत गर्ने प्रयास भएको छ ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार पारेको पाठ्यक्रममा आधारित भएर विषयगत, कक्षागत तथा तहगत रुपमा विद्यार्थीहरुलाई पठनपाठन गर्न सहज हुने गरी पाठ्यसामाग्रीहरु समेत प्रकाशन हुने गरेको छ । जुन पाठ्यपुस्तकहरु नेपाल सरकारले जनक शिक्षा सामाग्री लिमिटेड मार्फत देशभर पुऱ्याउने गरेको छ । यसको अलवा प्राइभेट प्रकाशकहरुले पनि विभिन्न विषयगत, कक्षागत तथा भाषागत विषयका पाठ्यपुस्तकहरु प्रकाशन गर्ने गरेका छन् । जसबाट विद्यार्थीहरुलाई दैनिक पठनपाठन गर्न भने सहज भएको छ ।

हालको पाठ्यक्रमले मूलत: विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अंगका रूपमा लिएको छ । जसले गर्दा निश्चित मापदण्ड तयार गरी विषयवस्तुमा आधारित मूल्याङ्कन हुने गरेको छ ।

यस मूल्याङ्कनले पाठ्यक्रमले परिकल्पना गरे अनुरुप विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धि स्तर मापन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा प्राविधिक धारको पनि व्यवस्था गरिएको छ । पाठ्यक्रमको विषयवस्तुहरू सहज ढंगले शिक्षण गर्न विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू तथा शिक्षक निर्देशिका तयार गरिएका छन् । मातृभाषाको पाठ्यसामाग्रीहरू पनि तयार गरिएका छन् । पछिल्लो चरणमा सिकाइलाई कामको संसारसँग जोड्ने स्टिम शिक्षाको अवधारणालाई पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ । स्टिम भनेको विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ र गणित विषयको ४ विशिष्ट विधामा विद्यार्थीहरूलाई शिक्षा प्रदान गर्ने अवधारणामा आधारित एउटा पाठ्यक्रम हो । जसले विद्यार्थीलाई अनुसन्धानमुखी बनाई विविध प्रकारको समस्याहरू समाधान गर्न सहयोग पुऱ्याउँदछ । साथै रचनात्मकता, तार्किक सोच, विश्लेषणात्मक सिप, नवप्रवर्तन गर्ने क्षमता र समस्या समाधान गर्ने क्षमताको विकास हुन जान्छ । तसर्थ विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ र गणित जस्ता विषयहरूलाई एकीकृत रूपमा अगाडि बढाइएको छ । स्टिमले मूलतः अनुसन्धानमा आधारित मानिसको दैनिक जीवनसँग जोडिएको विषय सिकाउँछ । जसले गर्दै सिकारु कामका वास्तविक ससारसंग जोडिन्छ र प्रतिस्पर्धात्मक बजारमा खरो रुपमा उत्रिन सक्दछ । विद्यालय तहको नयाँ पाठ्यक्रममा थप कुराहरू सकारात्मक हेर्दाहेर्दै पनि कार्यान्यवनको पाटोमा थप चुनौतीहरू रहेका छन् । नयाँ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था र विद्यालयमा आधारित पेशागत सहयोग पद्धति स्थापना, सञ्चालन, स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री विकासको लागि क्षमता विकास, पाठ्यक्रम विकास र परिमार्जनमा सरोकारवालाको अथपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता, पाठ्यक्रम विकास तथा अद्यावधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउन, प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग, विद्यालय तहका प्राविधिक धारको पाठ्यक्रममा सुधार, परिमार्जन र समायोजन, अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसार पाठ्यक्रममा लचकता प्रदान गर्न, पाठ्यपुस्तकको गुणस्तर सुधार र बहुपाठ्यपुस्तक नीतिको कार्यान्वयन, मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाईसँग जोड्न, सिकाइ सहजीकरण र मूल्यांकनमा सूचना प्रविधिको उपयोग सहितको वैकल्पिक विधिको प्रयोग वर्तमान नयाँ पाठ्यक्रममा रहेको चुनौतीहरू रहेका छन् ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

कुनै पनि पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । नेपालमा वि.स. २०२८ का राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा पहिलो पटक पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो । विद्यालय तहका शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजको रूपमा वि.स. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही अनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी शुरु भएको थियो । समयको मागसँग वि.स. २०७६ सालमा विद्यालय शिक्षाका नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही वर्ष लागू गरियो वि.स. २०७८ मा कक्षा २, ३, ६ र १२ मा पाठ्यक्रम कार्यान्वयन भएको हो भने अन्य कक्षाहरूमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम

प्रारूप २०६३ अनुसार निर्माण गरिएको पाठ्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन् । वि.स. २०८० मा विद्यालय तहको सबै कक्षाहरूमा नयाँ पाठ्यक्रम लागू भएको छ ।

विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुरूपका पाठ्यक्रममा कक्षा १-३ सम्म अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई एकीकृत गरिएको छ । विद्यालय तहका पाठ्यक्रम निर्माण गन जिम्मेवारी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषद्लाई प्रदान गरिएतापनि कक्षा १-३ सम्म १६० कार्य घण्टा बराबरको मातृभाषा वा स्थानीय विषय र कक्षा ४–८ मा १२८ कार्य घण्टा बराबरको स्थानीय वा संस्कृत विषयको पाठ्यक्रम विद्यालय वा स्थानीय तहले निर्माण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थालाई हेर्दा कक्षा १-३ सम्म सबै निरन्तर मूल्याङ्कनको आधारमा कक्षान्नति गर्ने व्यवस्था रहेको छ । कक्षा ४-५ मा ५०% निरन्तर र ५०%आवधिक परीक्षाबाट हुने र कक्षा ६-८ मा ४० प्रतिशत निरन्तर मूल्याङ्कन र ६० प्रतिशत आवधिक परीक्षा गर्ने व्यवस्था छ । कक्षा ८ मा आवधिक परीक्षामार्फत गाउँपालिका स्तरीय मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । आधारभूत तह तथा कक्षा ९ को मूल्याङ्कन स्थानीय तहबाट नै हुने व्यवस्था गरिएको छ भने कक्षा १० को एसइइ र कक्षा ११, १२ का आवधिक मूल्याङ्कन भने राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड मार्फत हुने गरेको छ ।

पाठ्यक्रममा आधारित पाठ्यपुस्तकहरुको उपलब्धतालाई अध्ययन गर्दै तत्काल नयाँ पाठ्यक्रम लागू भएको विषयहरुको पाठ्यपुस्तक पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार पारेको र केन्द्रले सूचीकृत गरेको प्रकाशन गृह वा लेखकहरुको पाठ्यपुस्तक पाइन्छन् ।

५.२.३ उद्देश्य

१. सिकाइ दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउन र विषयवस्तुलाई अन्तर सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु,
२. विद्यालय तहको पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु,
३. स्थानीय तहको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु,
४. सिकारूको सिकाइलाई निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत साथ प्रमाणमा आधारित मूल्यांकनको व्यवस्था गर्न,

५.२.४ रणनीति

१. प्रत्येक विद्यालयका शिक्षकहरू राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिम निर्माण र संशोधन भएको नयाँ पाठ्यक्रम विद्यालय स्तरमा प्रबोधीकरण गरी सोही अनुसार शिक्षण क्रियाकलाप गर्ने,
२. स्थानीय सरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी स्थानीय तहले निर्माण गरेको पाठ्यक्रमको समयानकूल तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा परिमार्जन गराई सोको कार्यान्वयनको लागि विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइने,

३. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठयसामग्रीको विकास तथा प्रयोगका लागि विद्यालयलाई सक्षम बनाइने,
४. विषयवस्तुलाई अन्तर सम्बन्धित गराई सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने,
५. विकास गरिएको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालालाई प्रभावकारी ढङ्गले प्रबोधीकरण गरिने,
६. विपत, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा सिकाइलाई निरन्तरता दिन सामुदायिक विद्यालयको संरचनागत सुधार गर्न र शिक्षकको क्षमता अभिबृद्धि गरिने,
७. शिक्षक निर्देशिका, पाठ्यक्रम, पाठयपुस्तक, सन्दर्भ सामग्रीहरू सर्वसुलभ हुने गरी व्यवस्थापन गरिने,
८. पाठ्यक्रममा आधारित सिकाइलाई सुनिश्चित गर्न शिक्षकको पेशागत सक्षमता विकासलाई निरन्तरता दिइने,
९. शिक्षण सिकाइलाई बालकेन्द्रित, लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री बनाई सूचना, सञ्चारको उचित प्रयोगद्वारा सिकाइलाई प्रभावकारी बनाइने,
१०. विद्यालयहरूलाई वैकल्पिक शिक्षण सिकाइ अनुरुपको शैक्षिक क्रियाकलापमा सक्षम बनाइदै लगिने,
११. सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्थालाई कार्यान्वयनमा ल्याइने,
१२. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिमा आधारित अत्यावश्यक पूर्वाधार विकास उचित प्रयोग गर्ने क्षमताको विकास गरी कक्षागत वा तहगत रुपको प्रविधिमा शिक्षण सिकाइलाई प्रयोगमा ल्याइने,
१३. हरेक सामुदायिक विद्यालयमा सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि ल्याब र सिकाइ सामग्रीयुक्त पुस्तकालयको स्थापना सुनिश्चित गरिने,
१४. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षाको वृत्ति विकाससँग आवद्ध गर्ने,
१५. आधारभूत तहमा हुने स्तरीकृत परीक्षालाई सुधार गरिने,
१६. स्टिमको अवधारण अनुसार गणित र विज्ञान विषयको उपलब्धि वृद्धि गर्न शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने,
१७. विज्ञान तथा गणित विषयमा सृजनात्मक सामग्री प्रदर्शन गर्ने व्यवस्था गरिने,
१८. मूल्यांकन र नतिजाको प्रणालीमा एकरुपता ल्याउन सफ्टवयर बनाई लागू गरिनेछ र शैक्षिक सत्रको शुरुवातमा परीक्षा तालिका प्रकाशन गरिने ।

५.२.५. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

पाठ्यक्रम समय सान्दर्भिक र व्यवस्थित भई दैनिक जीवनमा आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित, सृजनशील, सकारात्मक सोच भएका सिकाइप्रति प्रतिवद्ध नागरिक तयार गर्न सहयोग हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

ख) नतिजा

१. कक्षा १-३ का एकीकृत पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेको व्यवहार कुशल सीपहरू कार्यान्वयन हुनेछ,

२. बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्मको पाठ्यक्रमहरू सुचारु तरिकाले कार्यान्वयन हुनेछ,

३. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण, प्रयोगले स्थानीय परिवेशको पहिचान र अपनत्व स्पष्ट हुनेछ,

४. स्टिम अवधारणा अनुसार शिक्षण प्रक्रियाले गणित र विज्ञान विषयको उपलब्धिमा सुधार हुनेछ,

५. सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री र स्थानीय परिवेश तथा आवश्यकता अनुसार हुनेछ,

६. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिमा आधारित शिक्षणले कक्षागत वा तहगत सिकाइ उपलब्धि वृद्धि हुनेछ,

७. मूल्याङ्कनको लागि आधारभूत कार्यविधि तथा सफ्टवयरको विकास गरी लागू हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यहरू

क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५			
पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण तालिम सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास तालिम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
स्टिमशिक्षा सम्बन्धी शिक्षक तालिम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
योग ध्यान, प्रर्णायाम लगायतको प्रयोगात्मक अभ्यास	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
पाठ्यक्रमको प्रभावकारिता	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

सम्बन्धी सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया									
मूल्याङ्कन नतिजाको लागि सफ्टवयरको निर्माण गरी एकीकृत नतिजा विकास, लागु तथा अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

५.३. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

५.३.१ परिचय

प्राविधिक शिक्षालाई स्थापना नगरी दिइने शिक्षाबाट शिक्षित बेरोजगार मात्र उत्पादन हुनेछन् । त्यसकारण कामसँग शिक्षालाई जोड्ने र दक्ष जनशक्तिलाई राष्ट्र निर्माणमा प्रयोग गर्न प्राविधिक शिक्षा आवश्यक छ । शिक्षाले विकासलाई निकास दिन सक्नु पर्छ । त्यस्ता परिकल्पना प्राविधिक शिक्षाबाट मात्र सम्भव छ । हाम्रो शिक्षा प्रणालीलाई संरचना रुपमा बदल्न र शिक्षाबाट जीवनयापनमा सहयोग पुऱ्याउने प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको महत्व झन बढेको पाइन्छ । हाम्रो गाउँपालिकालाई समृद्ध गाउँपालिका बनाउन गाउँपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनलाई अधिकतम उपयोग गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्न अपरिहार्य हुनेछ । प्राविधिक तथा व्यवसायिक सीप विकास गरी गा.पा. मा हरेक प्राविधिक क्षेत्रमा सु-निश्चित हुने जनशक्ति उत्पादन हुन सकेमा गा.पा. समृद्ध बन्ने कुरामा कुनै दुई मत छैन ।

शिक्षालाई सीप, सीपलाई रोजगार, रोजगारलाई उत्पादन र उत्पादनलाई बजारसँग जोड्न सक्ने शिक्षा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्न सकिन्छ भने राज्यलाई शैक्षिक बेरोजगार भिड थेग्न थप चुनौती हुने देखिन्छ । नेपालमा सीप र व्यवसायको विकास, हस्तकला, मूर्तिकला र वास्तुकलाका वस्तुहरूको उत्पादन

लिच्छवीकालदेखि भएको पाइन्छ । औपचारिक रुपमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको शुरुवात वि.स. १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गर्न वि.स. २०६८/०६९ देखि भएको हो । सघन रुपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) ले प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको विद्यालयहरू सञ्चालन गरिरहेका छन् । नेपाल सरकारको एक स्थानीय तह एक प्राविधिक विद्यालय नीति समेत रहेको छ ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

लुम्बिनी प्रदेश पाल्पा जिल्ला अन्तरगत रिब्दीकोट गाउँपालिका कृषि तथा पशुपालनको क्षेत्रमा उपयुक्त मानिन्छ । विगतदेखि यस क्षेत्रमा कृषि तथा भेटेनरी अन्तरगत प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न यहाँका जनताहरूको उच्च आकांक्षाहरू बीचबाट यस अन्तरगत १ वटा माध्यमिक विद्यालयमा कृषि बाली विज्ञान विषय अन्तरगत प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालय सञ्चालनमा आएका छन् । यस धारको शिक्षा स्थानीय स्तरमा स्रोत साधनमा आधारित व्यवसायिक सीप र उद्यमशीलतामा आधारित आय आर्जनमा संलग्न भई आत्मनिर्भर स्वावलम्बन हुन सिक्नु पर्छ । प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालयको विकासको लागि आम सरोकारवाला स्थानीय सरकार, प्रदेश र संघीय सरकार समेतको उच्च अपनत्व विकास हुन जरुरी छ ।

५.३.३ उद्देश्य

१. प्राविधिक, व्यवसायिक र सीपमूलक शिक्षामार्फत, शैक्षिक बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्नु,
२. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा मार्फत सीपयुक्त, स्वरोजगार र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्नु,
३. गाउँपालिका र यस क्षेत्रभित्र उपलब्ध स्रोत साधनमा आधारित रोजगार, व्यवसाय, उद्योग मार्फत आर्थिक विकास र समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउनु,

५.३.४ रणनीतिहरू

१. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको लागि सरोकारवालाहरूको सहभागिता र स्थानीय सरकारको अपनत्व र लगानीमा वृद्धि गर्ने,
२. कृषि क्षेत्र उद्योग, बजारको आवश्यकताको आधारमा योग्यता र क्षमता अनुसार सान्दर्भिक, उपयोगी, गुणस्तर, प्राविधिक जनशक्ति विकास गर्न इच्छुक सबैलाई अवसर प्रदान गर्ने,
३. शिक्षामा पिछडिएका वर्ग क्षेत्र र समुदायलाई समेट्ने विशेष सुहलियत दिन नीति अवलम्बन गर्ने,
४. प्रयोगात्मकतर्फ विशेष प्राथमिक दिन प्रयोगात्मक फिल्डका लागि जग्गा खरिद एवम् व्यवस्थापन गर्ने,
५. घर अपायक पर्ने क्षेत्रका विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक शिक्षामा पहुँच विस्तार गर्न आवासीय सुविधा दिने कार्यका लागि छात्रावास व्यवस्थापन गर्ने,
६. प्राविधिक विद्यालय, स्थानीय सरकार र समुदायबीच खेती प्रणालीको सम्भाव्यता र अनुसन्धान कार्यका

लागि समन्वयात्मक कार्यक्रम तय गरी अगाडि बढाउने,

७. प्राविधिक विद्यालयमा अध्ययन गर्न इच्छुक लक्षित वर्गका बालबालिकाहरूलाई वडा कार्यालयमार्फत स्तर पहिचान गरी आर्थिक सुविधासहित अध्ययनका लागि सिफारिस गर्ने,

८. प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि (On the job Training) र शैक्षिक सहुलियतका लागि छात्रवृत्ति लगायत अनुदान उपलब्ध गराउने,

९. प्राविधिक शिक्षाको विकासका लागि उक्त धारमा कार्यरत शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि र प्रविधि सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्नका साथ आइसिटी कम्प्युटर ल्याबको स्थापना गर्ने,

१०. गाउँपालिकाको सहयोगमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारका विद्यालयमा व्यावसायिक तथा सीपमूलक विषयगत प्रयोगशाला स्थापना गरी अनुसन्धान कार्य अगाडि बढाउने,

५.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत र साधनहरूको प्रयोग र परिचालन गर्दै, आर्थिक उपार्जन र समृद्धिमा योगदान गर्न सक्ने निम्न र मध्यम स्तरका प्राविधिक, व्यवसायिक र उद्यमी जनशक्ति उत्पादन हुनेछ ।

ख) नतिजा

१) गाउँपालिकामा स्थापित प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालय धारतर्फका उत्कृष्ट विद्यालय भएको हुनेछ । यस धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू स्वरोजगारमूलक, स्वउत्प्रेरित, व्यावसायिक, उद्योगी र रोजगार प्राप्त भएको हुनेछ ।

२) प्राविधिक तथा व्यवसायिक विद्यालयबाट शिक्षा प्राप्त गरेका विद्यार्थीहरू गाउँपालिका लगायत यस क्षेत्रको स्थानीय स्रोत साधन उपयोग गरी समृद्ध गाउँपालिका निर्माणमा योगदान दिन सक्ने जनशक्ति हुनेछन् ।

३) प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायको सहभागिता अभिवृद्धि हुनेछ । प्रयोगात्मक सिकाइका लागि उपयुक्त फिल्ड व्यवस्था हुनेछ । प्राविधिक शिक्षाप्रति सरोकारवाला, स्थानीय सरकार, प्रदेश र सङ्घीय सरकारको अपनत्व वृद्धि भई थप लगानीमैत्री वातावरण निर्माण हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

तालिका : प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५			
व्यावसायिक धारको विद्यालय थप गर्ने	पटक	०	१	०	०	०	१	१	
छात्रवृत्तिको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
भवनको व्यवस्था (छात्रावास सहित)	पटक	०	०	१	०	०	१	१	
प्राविधिक विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन	पटक	१	०	०	०	०	१	१	
प्रयोगात्मक अभ्यासका लागि फिल्डको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
प्रयोगशालामा सामानको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	

५.४ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

५.४.१ परिचय

पहुँच र सहभागिताका लागि समानता पुग्ने उद्देश्य हासिल गर्न असमानहरु बिच गरिने समान व्यवहार नै शैक्षिक समता हो । विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई गुणस्तरीय शिक्षामा सजिलै पहुँचको सुनिश्चिता सम्भव हुँदैन । यो आफ्नो गन्तव्य नभइ एउटा माध्यम मात्र हो । यस गाउँपालिका एउटा विविधताले भरिपूर्ण गाउँपालिका हो । यहाँ ब्राम्हण, क्षेत्री, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको बसोबास छ । विभिन्न शारीरिक क्षमता भएका, कमजोर आर्थिक अवस्था भएका, समाजमा पछि परेका र पारिएका दलित महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको मिश्रित बसोबास रहेको समुदाय छ । सम्पत्तिमाथिको अधिकार पुरुषको तुलनामा महिलामा कम छ । सामाजिक, सांस्कृतिक तथा

विभिन्न परम्परागत कार्यले गर्दा लैङ्गिक विभेद विद्यमान छ । बालबालिकाहरु विशेषत: अपाङ्गता भएका, दलित विपन्न परिवारमा जन्म भएका, शिक्षामा पहुँच नपुगेको समाज रहेको छ । विविधतालाई पहिचान, सम्मान, मनोरञ्जन र व्यक्तिगत भिन्नताको कदर गरी विविधतालाई प्रोत्साहित हुन आवश्यक छ । बालबालिकामा भएको भिन्नताहरुदेखि सहभागितामा पहुँच तथा नतिजामा फरक नपर्ने अवस्था सिर्जना गरी समताको आवश्यक छ । यस्तो समतामा विशेष तथा थप प्रबन्धको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । समाजमा सामाजिक न्याय स्थापित गर्न, शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिताको अधिकार सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण र अत्यावश्यक छ ।

ठाउँ, क्षेत्र अनुसार विविधताको सम्मान तथा समावेशिता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच र अर्थपूर्ण सहभागितामा कार्य गर्दै सिकाइ सुनिश्चित गर्नका लागि यसका कारण तथा बाधाहरु पहिचान गरी ती बाधाहरु हटाउनु पर्दछ । यस्ता बाधाहरु ठाउँ पिच्छे फरक छन । यस्ता चुनौतीहरु हटाइ विविधता अनुकूल हुने गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच सहभागिता तथा सिकाइका लागि समेत तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नका लागि योजना निर्माण गरी त्यस अनुरुप कार्यक्रम संचालन गर्न आजको आवश्यकता हो ।

५.४.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा समुदायमा आधारित बाल विकास सहित ३७ वटा विद्यालयहरु संचालनमा रहेका छन् । उक्त विद्यालयहरुमा विभिन्न जातजाति, धर्म, आर्थिक अवस्थाका विद्यार्थीहरु अध्ययन गर्दै आएका छन । कतिपय विद्यालयहरुमा शारीरिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु समेत रहेका छन् । यस्तो अवस्थाका विद्यार्थीहरुको शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने गरिएको छ । तर कतिपय विद्यालयमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या रिपोटिङ नभएकाले संख्या कम देखिन गएको छ । ती बालबालिकाहरु विद्यालय शिक्षा पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरु, सडक बालबालिकाहरु, असाध्य रोगहरुबाट पीडित बालबालिकाहरु अभिभावक र सहाराबिहीन बालबालिकाहरु रहेको समुदाय छ । तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकिरहेका छैनन् । त्यस्ता प्रकारका बालबालिकाहरु समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ । विद्यालय भर्ना भएका बालबालिकाहरुलाई आवासीय र गैरआवासीय रुपमा तोकिएको नियमका आधारमा छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ । खासगरी आधारभूत तहको कक्षा १–८ मा अध्ययन गर्ने सबै छात्राहरु र दलित बालबालिकाहरुलाई कुनै न कुनै रुपमा सहयोग गरिँदै आएको छ । त्यसैगरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको क्रममा समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप समयको व्यवस्था समेत गरिने प्रावधान छ । बहिरा बालबालिकाहरु, सुस्त मनस्थितिका बालबालिकाहरु, दृष्टिबिहीन बालबालिकाहरुको छिमेकी पालिकाहरुमा सञ्चालनमा रहेको स्रोतकक्षा पढाइलाई शिक्षामा पहुँचको हक सुनिश्चित गर्ने कार्य गरिएको छ । गाउँपालिकाले धेरै महत्वपूर्ण कामहरु गरिरहेको भएतापनि अझैपनि शिक्षामा सबै वर्गको समान पहुँच भने पुग्न सकिरहेको छैन ।

५.४.३ उद्देश्य

१. लक्षित समूहका व्यक्तिहरुको शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरुको सिकाइ सहभागितामा वृद्धि तथा सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्नु,
३. समुदाय तथा विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका हिंसा, विभेद र दुर्व्यवहारलाई न्यूनीकरण गर्नु,

५.४.४ रणनीतिहरु

१. सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरुमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरुको निर्माण गर्ने ।
२. घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरुको सबै प्रकारका विवरण सङ्कलन गरी अद्यावधिक गर्ने ।
३. साधारण विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाहरुका लागि स्रोतकक्षाको व्यवस्था गर्ने ।
४. विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेदहरुको अन्त्य गर्ने ।
५. समावेशी तथा समतामूलक पहुँच सुनिश्चितका लागि यथोचित छात्रवृत्तिको रकम उपलब्ध गराइने ।
६. विद्यार्थीहरुलाई खासगरी किशोरीहरुलाई हुने विभेद र हेपाइ आदिलाई न्यून गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रमका साथ अनुगमन तथा निरीक्षण, अनुसन्धान गरिनेछ र विभेद गरेको पाइएमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कानुनको दायरामा ल्याइने ।
७. विद्यालयमा हुने सबै गतिविधिहरुमा बालबालिकाहरुको समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितता गरिने ।

५.४.५ उपलब्धि नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

समाजमा पछाडि परेका, आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र साहारा विहीन बालबालिकाहरुको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच वृद्धि हुनेछ ।

ख) नतिजा

१.विद्यालय तहका शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुनेछ ।
२. अपाङ्गता, गरिब, विपन्न, अभिभावक विहीन, सडकमा हिड्ने बेसाहारा बालबालिकाहरु आदिको अभिलेख व्यवस्थित हुनेछ ।
३. विद्यालयहरुमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवम् सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य भएको हुनेछ ।
४. लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रवृत्ति प्राप्त गरी सिकाइ निरन्तरता हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५			
गाउँपालिका स्तरका अपाङ्ता भएका बालबालिकाको तथ्यांक संकलन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
अपाङगता भएका बालबालिकाहरुको विद्यालय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
लक्षित वर्गमा छात्रवृत्तिको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
विभेद अन्त्यका लागि सचेतना कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
विद्यालयमा हुने विभेद, दुर्व्यवहार, हिंसा आदि रोकथामको लागि संयन्त्र निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

५.६ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

५.६.१ परिचय

आजको एक्काइसौं शताब्दीका समयलाई सूचना प्रविधिको युग भन्ने गरिन्छ। सूचनाको संकलन, सम्प्रेषण, एवम सञ्चार गर्ने पत्रपत्रिका, कम्प्युटर, हार्डवयर, सफ्टवयर, नेटवर्क, इन्टरनेट लगायतको प्रविधिको समष्टिगत रुपलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि भन्ने गरिनेछ। आजको समयमा वैज्ञानिक आविष्कार तथा

आधुनिक प्रविधिको प्रयोगले अतुलनीय परिवर्तन ल्याएको छ ।
शिक्षा, सूचना र सञ्चार प्रविधिबीच गहिरो सम्बन्ध छ । शिक्षामा प्रविधिको प्रयोग आजको शिक्षा प्रणालीभित्रको महत्वपूर्ण अवयवको रुपमा रहन गएको छ । कक्षा कोठामा प्रविधि प्रयोगको कारण हाम्रो परम्परागत पठनपाठनको सिद्धान्तलाई विस्थापित गरी नयाँ अवधारणाको शुरुवात भएको पाइन्छ । शिक्षाको पाठ्यक्रम निर्माण देखि त्यसको कार्यान्वयन मूल्याङ्कनको सम्पूर्ण अवधिमा सूचना तथा संचार प्रविधिको महत्वपूर्ण भूमिका हुनेछ । शैक्षिक प्रतिष्ठानहरुमा जुनसुकै काम र क्रियाकलापलाई अघि बढाउने हो भने सूचना प्रविधिबिना अघि बढाउन प्रयत्न गरिएमा त्यो अपूर्ण हुनेछ भन्ने मान्यतालाई सबै पक्षले स्वीकार्नु पर्छ । समयानुकूल सूचना र प्रविधिको विकास तथा प्रयोगमा अगाडि बढेको मुलुकको शैक्षिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, पर्यटकीय एवम् अन्य क्षेत्रमा भएको प्रगति उल्लेखनीय छ भने सूचना र प्रविधिमा कम पहुँच हुने मुलुकहरुको बीचमा ठूलो खाडल रहेको आभास हुनेछ । यही असमानतालाई मध्यनजर गर्दै नेपालले पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँचको अभावले सिर्जना गरेको खाडललाई कम गर्दै लैजाने प्रयासको थालनी गरेको छ । शैक्षिक संस्था तथा शिक्षकहरुले प्रविधिको प्रयोग मार्फत आफ्नो पठनपाठनका कार्यहरु गर्नुपर्नेछ । रेडियो, टेलिभिजन, कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, डिजिटल क्यामेरा, स्मार्ट बोर्ड तथा इमेल इन्टरनेट जस्ता सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका उपकरणहरु शिक्षण सामग्रीको रुपमा परम्परागत सामग्रीभन्दा बढी सान्दर्भिक, उपयुक्त, दक्ष र प्रभावकारी रुपमा प्रयोग गर्ने क्रम बढिरहेको छ ।
सूचना प्रविधिको विकासले भौतिक पूर्वाधारको अभावमा प्रयोगात्मक कक्षा हुन नसक्ने ठाउँ अन्यत्र भएको प्रयोगात्मक कक्षाको श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग गरेर देखाउन सकिन्छ । सूचना प्रविधिको द्रुत विकास, बढ्दो प्रयोग, यसमा निहित विषय वस्तुको उपयोग र घट्दो मूल्यको कारण शिक्षण सिकाई प्रकियामा यसको प्रयोग अर्थपूर्ण हुँदै आएको छ ।
विश्वको जुनसुकै ठाउँमा बसेर सबै हालखबर तथा ज्ञानका कुरा सहज हासिल गर्न सकिने र आफ्ना प्रतिक्रियाहरु पनि तुरुन्त प्रदान गर्न सकिन्छ । जसले विश्वलाई एउटा सानो गाउँ र प्रत्येक विद्यार्थी तथा शिक्षकलाई एकापसमा जोड्ने कार्य गर्दछ । यसको कारण शैक्षिक संस्थामा केही आर्थिक बोझ भने अवश्य पर्न सक्छ र शिक्षकले पनि आफूलाई प्राविधिक रुपमा दक्ष बनाउनु पर्ने देखिन्छ । जब हाम्रो शैक्षिक संस्थाहरु प्रविधिमैत्री हुनेछन् तब विद्यार्थीले आवश्यकता अनुसार एकल अथवा समूहमा शैक्षिक क्रियाकलाप गर्नेछन् ।
नेपाल सरकारले आफ्नो बजेट तथा कार्यक्रमहरुमा सूचना प्रविधिमैत्री शिक्षा मार्फत सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न ग्रामीण दुरसञ्चार कोषको आधार बनाउने कुरालाई अगाडि बढाइरहेको छ । सूचना तथा प्रविधिलाई मुलुकको पुनसंरचनाका लागि एक महत्वपूर्ण आधारका रुपमा स्वीकार गरी शिक्षा क्षेत्रमा संरचनागत तथा नीतिगत परिवर्तनसमेत आवश्यक छ । यसैगरी शैक्षिक नीति निर्माताले शिक्षण सिकाइको गुणस्तरलाई वृद्धि गर्नका लागि सफलतापूर्वक सूचना प्रविधिको शैक्षिक सेवाहरु दुर्गम ठाउँसम्म

कसरी हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ भन्ने तर्फ योजना बनाउनु पर्छ ।

सूचना प्रविधिको प्रयोगले शिक्षक र विद्यार्थीहरुका लागि शिक्षा सिकाइ क्रियाकलापमा हुने पहुँचलाई बृद्धि गर्न सकिन्छ । यसले सूचनाको ग्रहण क्षमताको स्तरमा पनि बृद्धि हुनेछ र सबै प्रकारका विद्यार्थीका सहभागितामा हुने सिकाईलाई बढावा दिन सकिन्छ । अफलाइन तथा अनलाईन र दूरशिक्षाको माध्यमबाट शिक्षा प्रदान गर्न, शिक्षा लिने प्रक्रिया र क्रियाकलापलाई सहजीकरण गर्न सकिन्छ । मल्टीमिडियाको प्रयोगले शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । इन्टरनेट र इमेलले सूचनाको क्षेत्रमा क्रान्ति ल्याएको छ । सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने क्रम नेपालमा पनि बढेर गएको छ । गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालय शिक्षामा राष्ट्रिय नीति र स्थानीय आवश्यकता अनुसार शिक्षामा सूचना प्रविधिलाई समावेश गर्दै अगाडि बढ्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

५.६.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले राष्ट्रको सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम् राष्ट्रप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने विषयलाई महत्वका साथ समावेश गरेको छ । शिक्षाको राष्ट्रिय नीति २०७६ मा सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीको अंगका रुपमा एकीकृत गर्दै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा प्रविधिको पूर्वाधार विकास गर्न र शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउन नीति ल्याइएको छ ।

सूचना तथा संचार प्रविधि नीति २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारको संरचनामा पहुँच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरु योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतको नीति उल्लेख गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा २०७६ ले विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा प्रदान गर्न र नीति क्षेत्रको सूचना सञ्चार सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । गाउँपालिकाको शिक्षामा सूचना प्रविधिको अवस्था प्रारम्भिक चरणमा रहेको छ ।

विषम परिस्थितिमा सूचना प्रविधिको महत्व अझ बढेको छ । नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन, परियोजना पाठहरु, स्वअध्ययन, खुला तथा दूर शिक्षा लगायतका वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारु राख्न यस निर्देशिकाले सूचना प्रविधिलाई विशेष जोड दिएको छ ।

शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगको लागि गाउँपालिकाले सञ्चालन गरेको कार्यक्रमहरुमा प्रत्येक विद्यालयहरुलाई सूचना प्रविधि क्षेत्र प्रयोगका लागि वार्षिक रुपमा आधारभूत (६-८) र माध्यमिक विद्यालयहरुमा ICT कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याएको छ । विशेष गरी लेखा र कम्प्युटर शिक्षकहरुलाई ICT तालिमको व्यवस्थापन प्रारम्भ गरिएको छ । विद्यालयमा पुस्तकालय स्थापनासँगसँगै इ-लाईब्रेरीको व्यवस्था

पनि गर्न शुरु गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको शिक्षामा सूचना प्रविधिको अवस्था सुधारोन्मुख रहेपनि धेरै समस्या र चुनौती समेत रहेका छन् । वैकल्पिक शिक्षण सिकाइलाई केही विद्यालयहरुले प्रारम्भ गरे पनि विभिन्न कारणहरुले यसको प्रगतिमा समस्याहरु देखिएका छन् । इन्टरनेट सुविधाको अभाव, सबै विद्यार्थीसँग स्मार्ट मोबाइल नभएका, डाटाहरुको व्यवस्थापनमा कठिनाई भएका, CUG सेवा सहज उपलब्ध हुन नसकेका, सबै विद्यार्थीहरुलाई आवद्ध गर्न कठिनाई भएको देखिन्छ ।

५.६.३ उद्देश्य

१. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच बिस्तार गरी शिक्षक तथा विद्यार्थीहरुलाई प्रविधिमैत्री बनाई शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु,
२. विद्यार्थीहरुको सिकाइलाई प्रभावकारी, समय सान्दर्भिक र गुणस्तरीय सूचना प्रविधिको प्रयोग सबै विद्यालयमा बिस्तार गर्नु,

५.६.४ रणनीतिहरु

१. सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधिको आधारभूत संरचनाको व्यवस्थापन गर्ने ।
२. शिक्षकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न तालिमको व्यवस्थापन गर्ने ।
३. विद्यार्थीहरुलाई आवश्यक पर्ने डिजिटल सामग्रीहरु उपलब्ध गराइने ।
४. कक्षाकोठाहरु प्रविधि तथा सूचनामैत्री बनाइने ।
५. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको लागि उपयोगी हुने गरी डिजिटल सामाग्री वितरण गर्ने ।
६. IEMIS लाई थप व्यवस्थित गर्ने ।
७. इन्टरनेट प्रदायक संस्थापकहरुसँग समन्वय गरी गरसूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सहज बनाइने छ ।
८. गाउँपालिका क्षेत्रभित्र निःशुल्क इन्टरनेट उपलब्ध गराउन व्यवस्था मिलाउँदै लगिने ।

५.६.५ उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

शिक्षक तथा विद्यार्थीहरुका लागि सचेतना तथा सञ्चार प्रविधिको सहज पहुँच सहित शिक्षण सिकाइमा अधिकतम प्रयोग भएको हुनेछ ।

ख) नतिजा

१. सबै विद्यार्थीहरुमा आधारभूत सञ्चार प्रविधिको सुविधामा पहुँच हुनेछ ।
२. सबै विद्यालयमा सूचना प्रविधिको व्यवस्थापन भई शिक्षण सिकाई सहज र उपलब्धिमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

३. विद्यालय व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउनेछ ।
४. विद्यार्थीहरुको सिकाइ प्रभावकारी, समय सान्दर्भिक र गुणस्तरीय हुनेछ ।
५. शिक्षकहरुमा सूचना प्रविधि मैत्री शिक्षणमा क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
६. विद्यालय तथा कक्षा कोठाहरु सूचना प्रविधि मैत्री हुनेछन् ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रियाकलाप	**इकाई**	**भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)**					**जम्मा**	**भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)**	**कैफियत**
		१	२	३	४	५			
विद्यालयमा सूचना तथा संचार प्रविधिको विस्तार	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
शिक्षक कर्मचारीलाई आई.सि.टी तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
डिजिटल शैक्षिक सामग्री निर्माण र प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
IEMIS व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
इ-लाईब्रेरीको विस्तार	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
निःशुल्क इन्टरनेट विस्तार	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.७ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

५.७.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाइसँग स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको हुनेछ । स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाइ सहभागिता बढाई उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ । सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभ्यासका अतिरिक्त महिनावारी सम्बन्धी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सहयोग तथा शिक्षा पनि उत्तिकै आवश्यक रहेको छ । विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी यस्ता कार्यक्रमहरूले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन र कक्षामा अनुपस्थित हुने तथा बिचमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ ।

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाको छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ देखि सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई प्रति विद्यार्थी रु १५ बराबरको खाजा खुवाउन थालिएको छ । सामुदायिक विद्यालयमा दिवा खाजा मापदण्ड तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०७६ बमोजिम दिवा खाजा व्यवस्थापनको पाटो अगाडि बढाइएको अवस्था छ ।

५.७.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाका सबै माध्यमिक र केही आधारभूत विद्यालयहरुमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गरिएको र निर्माण गर्ने प्रक्रियामा रहेका छन् । कक्षा ६ देखि १२ सम्म अध्यनरत छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि नि:शुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउँदै लगिएको छ । सबै विद्यालयको लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस, बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की प्रभावकारी रुपमा वितरण गरिएको छ । हाल गाउँपालिका अन्तरगतका ३७ वटा विद्यालयमा दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ । जसबाट आर्थिक अवस्था कमजोर भएका घरका विद्यार्थीहरु धेरै लाभान्वित भएका छन् ।

५.७.३ उद्देश्यहरु :

१) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवम् पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

२) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

५.७.४ रणनीतिहरू

१. बालबालिकाका लागि विद्यालयमा नै पोषिलो र ताजा खाजा तयार गर्नुका साथै खाजा भान्सा तथा भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने आवश्यक भाडावर्तन र अन्य सामग्रीहरू तथा समूहमा हात धुने लगायतका सुविधा विस्तार गर्दै लैजाने,

२. विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त पानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूको लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने,
३. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्यावलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि) को वितरण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छताका लागि सेनेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाइने,
४. विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसँग समन्वय र सहयोगमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने,
५. दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइने ।

५.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. विद्यालय खाजालाई विद्यार्थीको अधिकारको रूपमा स्थापित गर्न कानुनी प्रबन्ध हुनेछ ।
२. दिवा खाजा लगायत स्वास्थ्य तथा पोषण तीन तह र अन्य क्षेत्र समेतको लागत साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी कानुनी मान्यता सहितको नियमक ढाँचा र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार हुनेछ ।
३. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा ८ सम्मको सामुदायिक विद्यालयका सबै बालबालिकाहरूले स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तहमार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुनेछ ।
४. सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तह कक्षा ५ सम्मका सबै कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई अभिभावकको सहभागितामा दिवा खाजा वा खाना प्राप्त हुनेछ ।
५. विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा प्रयाप्त खानेपानी, साबुन तथा सफाई सामाग्री सहित

आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय तथा युरिनल, किशारीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामाग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाईको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था हुनेछ ।

६. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक किशारीहरुको मासिक महिनावारीमा सेनेटरी प्याड वितरण हुनेछ ।

७. विद्यालयमा विद्यार्थीलाई स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाई तथा स्वच्छता, किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषणसम्बन्धी आधारभूत शिक्षा प्राप्त हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५			
विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण र कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
विद्यालयहरुमा सेनेटरी प्याड लगायत सफाईका सामग्रीहरुको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
विद्यालयमा सरसफाईको लागि साबुन, पानी लगायतका सामग्रीहरुको व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
खाजाका लागि	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

थप वित्तीय स्रोतको खोजी र व्यवस्थापन								
दिवा खाजा व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
दिवा खाजाको लागि आवश्यक सामग्री व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्षको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
अनुगमन मूल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

५.८ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा

५.८.१ परिचय

विश्वमा बेला बेलामा आउने विभिन्न रोगजन्य महामारी, प्राकृतिक विपत्ति, द्वन्द, युद्ध जस्ता संकटको समयमा सबै ठाउँमा विद्यार्थीहरु विद्यालयमा नै जम्मा भएर पठनपाठन गर्न सक्ने अवस्था नरहन पनि सक्छ । यस्तो अवस्थामा समेत बालबालिकाहरु शिक्षाबाट बञ्चित नहुने भन्ने उद्देश्यका साथ र बालकालिकाहरुको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण दिँदै सिकाइलाई निरन्तरता दिनको लागि बैकल्पिक उपाय सहित तयार पारिएको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा भन्ने गरिन्छ । यसको मूल उद्देश्य भनेको संकटकालीन तथा विपद्को अवस्थामा पनि बालबालिकाहरुलाई संरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रुपमा क्रियाशील हुनेगरी शैक्षिक कार्यक्रमको तयारी र संचालन गर्ने रहेको छ । यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन आदि जस्ता कार्यढाँचा समेटिएको हुनेछ ।

नेपालमा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्न बालबालिकाहरुको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दिर्घकालीन योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा समेत समावेश गरिदै आएको छ । समय समयमा भएका नेपाल बन्द हडताल, २०७२ सालको भूकम्प, कोभिड १९ लगायत स्थानीय क्षेत्रमा घट्ने प्राकृतिक प्रकोपहरुको कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा बाधा नपुगोस भन्ने हेतुले शिक्षा

क्षेत्रको योजना (सन २०२१–२०३०) मा समेत यस कुरालाई समावेश गरिएको छ । यस महत्वलाई मध्यनजर गर्दै गाउँपालिकाले पनि आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा योजना तयार गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस खण्डमा वर्तमान अवस्थालाई समेत विश्लेषण गरी क्रियाकलाप र उपलब्धीहरु समावेश गरिएको छ ।

५.८.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधानले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको सुनिश्चित गरी विभेद, दुराचार जस्ता कुरालाई निषेध गरेको छ । बृहत् विद्यालय न्यूनतम सुरक्षा प्याकेजले सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड अनुसार शिक्षा क्षेत्रमा विपत्तिको समयमा केन्द्रित रही सिकाइ पूर्वाधार, विपद जोखिम व्यस्थापन, विपद् जोखिमको न्यूनिकरण र उत्थानशीलताका मापदण्डहरु उपयोग गरी शिक्षामा कार्यान्वयनको परिकल्पना गरेको छ । यसका अलवा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ लगायत विभिन्न गुरुयोजना, नीतिहरुले समेत आपत तथा विपद्को समयमा समेत विद्यालय शिक्षालाई कायम राखि राख्नु पर्ने कुरालाई जोड दिएका छन् ।

नेपालमा २०७२ सालमा आएको भूकम्प, हालको कोभिड तथा स्थानीय स्तरमा हुने बाढी, पहिरो, डुवान जस्तो विपदले विद्यालयमा धेरै दिनसम्म असर पारेका प्रशस्त उदाहरण रहेका छन् । पाल्पा जिल्ला समेत यो समस्याबाट अछुतो रहन सकेको छैन । विकट भौगोलिक अवस्था भएको गाउँपालिकाका विद्यालयहरु पनि विषेश पहिरो, बाढीको समयमा प्रभावित हुने गरेका छन् । हालको कोभिड-१९ को विषम परिस्थितिले त झन आपतकालीन शिक्षाको योजना स्थानीय तहबाट नै गरी आवश्यकताको आधारमा लागू गर्न तयार रहनु पर्दछ भन्ने पाठ सबैलाई सिकाएको अवस्था छ । नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले मिति २०७७।०२।१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीका सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, अनलाईन परियोजना पाठहरु, स्वाअध्ययन, दर तथा खुल्ला शिक्षा लगायतको वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै यस निर्देशिकाले सूचना प्रविधिलाई पनि विशेष जोड दिएको छ ।

प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा अन्य कारणले उत्पन्न हुने आपतकालीन संकटको बारेमा केही पूर्वानुमान गर्न सकिएतापनि यसको ठ्याक्कै प्रभाव, असरको बारेमा भविष्यवाणी गर्न भने सकिदैन । तरपनि विगतका अभ्यासहरुको आधारमा आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना भने अत्यावश्यक पर्दछ । तर आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना बनाउँदा के कस्ता कुराहरुलाई समावेश गर्ने भन्ने कुरा प्रमुख मुद्दा हो । यसका साथ स्थानीय तहले आपतकालीन अवस्थाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा केन्द्रीय योजनासँग कसरी तादाम्यता मिलाउन ? योजना अल्पकालीन बनाउने कि दिर्घकालीन बनाउने भन्ने जस्ता चुनौतीहरु भने

रही रहेका छन् । यस्ता चुनौतिहरुलाई विचार गर्दै गाउँपालिकाले आपतकालीन शिक्षा योजना बनाउने अवस्थाको आँकलन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन र जिम्मेवारीको कुराहरुलाई महत्वकासाथ सम्बोधन गर्नु पर्दछ ।

५.८.३ उद्देश्य

१. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु,
२. सम्भावित विपदको व्यवस्थापन तथा उत्थानशिलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानविय तथा आर्थिक श्रोतको व्यवस्थापन गर्नु,
३. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्नु ।

५.८.४ रणनीतिहरु

१. प्रकोप, विपद्, महामारीको पूर्व अनुमान अनुसार संघीय सरकारले बनाएको कार्यविधिहरुको लागू गर्ने संयन्त्रको विकास गरिने ।
२. स्थानीय सरकार तथा विज्ञहरुसँग अन्तरक्रिया छलफल गरी स्थानीय स्तरमा तहगत रुपमा बैकल्पिक सिकाइ पाठ योजना तयार पारिने ।
३. स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन लगायतका संस्थाहरुसँग समन्वय गरिने ।
४. विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधारहरुको निर्माणमा जोड दिइने ।
५. स्थानीय विज्ञहरु समेत समेटी गाउँपालिका स्तरीय एउटा विपद् व्यवस्थापन समिति बनाइने छ । जसमा विद्यालय शिक्षा हुने उपसमिति समेत बनाई कार्य सम्पादन गरिने ।
६. विद्यालय स्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने ।
७. महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक उपायहरुको तयारी गर्ने ।
८. विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने ।
९. विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
१०. हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने ।

५.८.५ उपलब्धि नतिजा तथा क्रियाकलाप

क) उपलब्धी

आपतकालीन तथा संकटका समयमा समेत गाउँपालिका भित्रका विद्यालयहरुमा पठपाठन गर्न विद्यार्थीहरुले बैकल्पिक माध्यमबाट भएपनि सिकाइलाई निरन्तरता दिनेछन् ।

ख) नतिजा

१. विद्यालय तथा स्थानीय शिक्षा प्रणालीमा आपतकालीन तथा सङ्कटको समयको लागि व्यवहारिक योजना निर्माण भइ आवश्यकताका आधारमा लागू हुनेछ ।

२. प्रकोप महामारीमा समेत सिकाइ निरन्तर हुनेछ ।

३. आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुले सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५			
आतपकालीन संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय सरकारको कार्यविधि विकास	पटक	१	०	०	०	०	१	१	
निर्देशिकाको आधारमा विज्ञ व्यवस्थापन समिति गठन	पटक	१	०	०	०	०	१	१	
स्रोत शिक्षक तथा प्र.अ. लाई तालिम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य, पुनस्थापना तथा उत्थानशिलताको लागि सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

परिच्छेद ६

सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुर्‍याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ ।नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यवस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुगमन तथा मूल्याकंन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ । यस परिच्छेदमा समावेश गरिएका क्षेत्रहरुलाई पनि अरु परिच्छेदमा जस्तै परिचय, वर्तमान अवस्था, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, उपलब्धिहरु, नतिजाहरु र मुख्य क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण गरि ७ वटा उपशीर्षकहरुमा विभाजन गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

६.१ संस्थागत क्षमता विकास

६.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिंदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय सरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा

आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थाग्त संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधीकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरिएको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट गरिएको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

६.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको

छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइँदैन। सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन्।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यसमा योजनाको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ। पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र लुम्बिनी प्रदेशले सामाजिक विकास डिभिजन कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहीन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरू बीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ।

६.१.३ उद्देश्य

१. स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
२. तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
३. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
४. जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

६.१.४ रणनीतिहरू

१. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
२. संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,

४. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,
५. प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने ।
६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यसम्पादन गर्नको लागि आवश्यक स्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।

६.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख नतिजाः

१. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुनेछ,
२. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुनेछ,
३. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुनेछ,
४. सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुनेछ ।

संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या	१					१	
२	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	विद्यालय	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५

३	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५
४	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५
५	प्रधानाध्यापक बैठक भत्ता	सबै	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५
६	विद्यालय कर्मचारी प्रोत्साहन	जना	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५
७	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या	३७	३७	३७	३७	३७	१८५	१८५

६.२. स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

६.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

६.२.२ वर्तमान अवस्थाः

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइँदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परीक्षण गर्ने गर्दछन् ।

शिक्षा योजना निर्माण पश्चात सो योजनाको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण वजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तैयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रबोधीकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको छ।

६.२.३ उद्देश्यहरुः

शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

६.२.४ रणनीतिहरू

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
६. विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लगाउने ।
७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने।

९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने।

१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने।

६.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिहरुः

१ . शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

१ . शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
५	एकिकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सृदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५	
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	

६.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

६.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वयन गर्नेछ । स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन । कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ । विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुरीवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

६.३.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाउँ पालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । विद्यालयमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । कहिलेकाही गरिएको अनुगमनले सुधारात्मक सुझाब दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ। सफलता, सिकाइ र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजीकरण र प्रचार प्रसारको पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन,नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराई, सूचना तथा प्रविधिको माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्बन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

६.३.३ **उद्देश्य**

१. अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु ।
२. अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु ।
३. योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतीहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु ।

६.३.४ **रणनीतिहरू**

१. प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
२. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।
३. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
४. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।
५. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने।
६. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।
७. योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

६.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

१. प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ।

२. कार्यक्रमको आवधिक समीक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमीकमजोरीमा सुधार र पुनर्योजना गर्न मद्दत हुनेछ।

३. समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

१. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुनेछ।
२. अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुनेछ।
३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुनेछ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१		
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अद्यावधिक	पटक	१		१			२		
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५		

६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धी क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५		
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०		

परिच्छेद : ७

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्यूसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन ,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तीय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्ययी, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुऱ्याई तोकिए बमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासको पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २०प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्चय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउँदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतीका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको अवसर राम्रो हुनेछ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश: घट्दै गइरहेको पाइन्छ। सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रीय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शीर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ। गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन् । गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनको मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन्। अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ। शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ। समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन् । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ।

७.३ उद्देश्य

१. योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु,
२. पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु,
३. उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु।

७.४ रणनीतिहरू

१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गर्ने,
२. आफ्नो तहभित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गर्ने
३. स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,
४. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने,
५. शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गर्ने ,
६. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,
७. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने।

७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य उपलब्धिः

१. शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,

२. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

<u>प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट अनुमान</u>

बालविकासका प्रमुख क्रियाकलाप बजेट रु. हजारमा

क.स	कृयाकलाप	परिमाण	इकाई	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	बालविकास केन्द्रको समायोजन, पुनरसंरचना र वितरण	२	पटक	०	०	०	२	२	२	२	
२	बाल शिक्षकलाई तालिम	३	दिन	२५००	३८		२८५		२८५		स्थानीय तह
३	प्रारम्भिक बालबिकास शिक्षाको मापदण्ड प्रवोधीकरण	१	पटक	२५००	३८			९५			स्थानीय तह
४	बालविकास केन्द्रमा सूचना प्रविधिको व्यवस्था	७	वटा	३५०००	१	२४५					प्रदेश
५	बाल उद्यान तथा शैक्षिक, खेलकुद सामाग्री निर्माण तथा सजावट	१	पटक	५००	४६०	२३०	२३०	२३०	२३०	२३०	संघ
६	बालवालिकाको स्वास्थ्य परिक्षण	१	पटक	१	४६०	१	१	१	१	१	स्थानीय तह
७	बाल शिक्षकहरुको पारिश्रमिक व्यवस्थापन संघ	१३	पटक	१५०००	२९	५६५५	५६५५	५६५५	५६५५	6220.5	संघ र स्थानीय
८	बाल शिक्षकहरुको पारिश्रमिक व्यवस्थापन स्थानीय तह	१३	पटक	१२०००	८	१२४८	१२४८	१२४८	१२४८	1372.8	स्थानीय तह

आधारभूत शिक्षा बजेट रु. हजारमा

क.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन		वटा			आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	प्रदेश र स्थानीय तह
२	आधारभूत तहमा शिक्षक दरबन्दी मिलान					आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	स्थानीय तह
३	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन स्थानीय तह	५१	जना	८५००	१३	५६३५.५	५६३५.५	५६३५.५	५६३५.५	५६३५.५	स्थानीय तह
४	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन संघ	५१	जना	२१५००	१३	१४२५४.५	१४२५४.५	१४२५४.५	१४२५४.५	१४२५४.५	संघ
५	शिक्षकलाई आइसिटी तालिम तथा ल्यापटपको व्यवस्था	१	जना	१०००००	२०४				२०४००		स्थानीय तह र

											शिक्षक
६	आधारभूत तहमा विद्यार्थी भर्ना अभियान	१	पटक	०	३८	१	१	१	१	१	स्थानीय तह
७	विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	१	वटा	५०००००	३७	१८५००	१८५००	१८५००	१८५००	20350	संघ
८	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन	१	पटक	२०००	३८		७६				स्थानीय तह
९	विद्यालयको कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान	१	पटक	७५००००	५	३७५०	३७५०	३७५०	३७५०	३७५०	संघ
१०	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि लेखाजोखा	१	पटक	२०००	३००		६००				स्थानीय तह
११	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण, प्रबोधीकरण र कार्यान्वयन	१	पटक	५०००००	१	५००					स्थानीय तह
१२	प्रकोप, संकट, महामारी, नैतिक शिक्षा र अनुशासन सम्बन्धी तालिम	१	पटक	४०००००	१	४००	४००	४००	४००	४००	संघ
१३	विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा पोषण, दिवा खाजाको प्रबन्ध	१८०	दिन	१५	२०००0	५४००	५४००	५४००	५४००	५४००	संघ
१४	छात्रवृत्ति, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र शैक्षिक सामग्री वितरण	१	पटक	१३८०००	३७	५१०६	५१०६	५१०६	५१०६	५१०६	संघ
१५	आधारभूत तह उत्तीर्ण परीक्षा संचालन र व्यवस्थापन	१	पटक	०	१	२४७४	२४७४	२४७४	२४७४	२४७४	संघ
१६	विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	१	पटक	५००००	२३	११५०	११५०	११५०	११५०	११५०	संघ
१७	वि.व्य.स., शि.अ.सं लगायतको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१	पटक	२०००	४८ जना	९६	९६	९६	९६	९६	स्थानीय तह
१८	यातायातको साधन प्रयोग गरी विद्यार्थीहरुलाई विद्यालयमा ल्याउने (मर्जको अवस्था)	१	पटक	१०००००	४	४००	४००	४००	४००	४००	प्रदेश
१९	शिक्षण सहयोग अनुदान आधारभूत तह	१३	महिना	३४७३०	२	९०२.९८	९०२.९८	९०२.९८	९०२.९८	993.278	संघ
२०	गाउँपालिका अनुदान तथा थप तलब पोशाक समेत	१३	महिन	१७०००	5 जना	११३०	११३०	११३०	११३०	११३०	स्थानीय तह
२१	गाउँपालिका अनुदान तथा थप तलब पोशाक समेत	१३	महिन	१२०००	१० जना	१६१०	१६१०	१६१०	१६१०	१६१०	स्थानीय तह

माध्यमिक शिक्षा

बजेट रु. हजार

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	1	वटा		३७	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	स्थानिय तह
२	माध्यमिक तहमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	1	पटक	0	37	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

३	विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	१३	महिना	१५०००	28 जना	५४६०	५४६०	५४६०	५४६०	५४६०	संघ र स्थानीय तह
४	शिक्षक कर्मचारीलाई आइसिटी तालिम तथा ल्यापटपको व्यवस्था	१	पटक	100000	५१ जना		५१००				प्रदेश
५	माध्यमिक तहमा भर्ना अभियान	१४	वटा	0							आवश्यकता नपर्ने
६	विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	१	पटक	५०००००००	2 वटा		#######				प्रदेश
७	प्र.अ. तथा शिक्षक पेशागत तालिम	1	पटक	२०००	५१ जना	१०२	१०२	१०२	१०२	१०२	प्रदेश
८	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	१४	वटा	२०००	14 वटा	२८	२८	२८	२८	२८	स्थानीय तह
९	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि लेखाजोखा	१४	वटा	२०००	१४ जना	२८	२८	२८	२८	२८	स्थानीय तह
१०	बाल क्लव, जु.रे.स, स्काउट आदिको गठन र कार्यान्वयन	1	पटक	५०००००	19 वटा	५००					स्थानीय तह
११	उत्कृष्ट शिक्षक, विद्यार्थी, कर्मचारी, वि.व्य.स. पदाधिकारी सम्मान तथा पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	1	पटक	१५0000		१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	प्रदेश
१२	प्रकोप, संकट, दुर्घटना, महामारी, नैतिक शिक्षा र अनुशासन सम्बन्धी तालिम	१	पटक	३५००००	१४	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	प्रदेश
१३	विद्यालयमा स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन	१४	वटा	0		नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	स्थानीय तह
१४	छात्रवृत्ति, निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण र शैक्षिक सामग्री वितरण	१	पटक	१३८०००	१४	१९३२	१९३२	१९३२	१९३२	१९३२	संघ
१५	माध्यमिक शिक्षा परीक्षा व्यवस्थापन सहयोग	१	पटक	५००००	२	१००	१००	१००	१००	१००	स्थानीय तह
१६	वि.व्य. स., शि. अ. संघ लगायतको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१	पटक	२०००	२८	५६	५६	५६	५६	५६	प्रदेश
१७	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम	१४	वटा	2000	१५० जना			३००	०	०	स्थानीय तह
१८	यातायातको साधन प्रयोग गरी विद्यार्थीहरुलाई विद्यालयमा ल्याउने (मर्जको अवस्था)	४	वटा	१०००००	4 वटा	४००	४००	४००	४००	४००	प्रदेश
१९	शिक्षण सहयोग अनुदान माध्यमिक तह	13	महिना	४३६९०	६	३४०७.८२	३४०७.८२	३४०७.८२	३४०७.८२	३७४८.६०२	संघ

शिक्षक विकास र व्यवस्थापन (बजेट रु.हजार)

क.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	शिक्षक नियुक्ति र सरूवा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	स्थानीय तह
२	शिक्षक मेन्टरीङ्ग तथा विद्यालय सुपरीवेक्षण	1	जना			1108					संघ
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि	१	पटक	५०००	५० जना		२५०				स्थानीय तह
४	नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने	१	पटक	२०००	15 जना		३०	३०	३०	३०	स्थानीय तह
५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	१	पटक	१५००	२५० जना			३७५			स्थानीय तह र प्रदेश
६	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागू गर्ने	१	पटक	२०००	३८ वटा	१००	१००	१००	१००	१००	स्थानीय तह र प्रदेश
७	अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था	१	पटक	४०००	15 जना	६०	६०	६०	६०	६०	संघ
८	शिक्षण सिकाइ सामग्री र बुक कर्नर	1	पटक	२००	4000 जना	८००	८००	८००	८००	८००	संघ
९	विज्ञान प्रयोगशाला, सूचना प्रविधि र पुस्तकालय	1	पटक	650000	४ वटा	२६००	२६००	२६००	२६००	२६००	संघ
१०	प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध	1	पटक	650000	1 वटा	650					संघ
११	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास	1	पटक	५०००००	४ वटा	२००	२००	२००	२००	२००	संघ
१२	ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था	१	पटक	12000	37 वटा	444	444	444	444	444	संघ
१३	शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	२	पटक	२०००	३८ वटा	१५२	१५२	१५२	१५२	१५२	स्थानीय र प्रदेश
१४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन	३७	वटा	१००	२८०० जना	२८०	२८०	२८०	२८०	२८०	संघ
१५	परीक्षाको नतिजा विश्लेषण	37	वटा	5000	15 जना	75	75	75	75	75	स्थानीय तह
१६	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि	37	वटा	५००	300 जना	१५०	150	150	150	150	संघ र प्रदेश
१७	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास	१	पटक	२०००	१५ जना	३०	३०	३०	३०	३०	स्थानीय तह
१८	शिक्षक पेसागत सहयोग	१	पटक	२०००	२० जना	४०	४०	४०	४०	४०	स्थानीय तह

१९	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	१	पटक	२००० ००		२००	२००	२००	२००	२००	स्थानीय तह
२०	सिकाइ आदानप्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जालिकीकरण	१	पटक	2000	10 जना	20	20	20	20	20	स्थानीय तह र प्रदेश
२१	विज्ञ समूहको गठन र परिचालन	१	पटक	३०००	३५ जना	१०५	१०५	१०५	१०५	१०५	स्थानीय तह र प्रदेश
२२	सहपाठी कक्षा अवलोकन	१	पटक		३८ वटा	५०	५०	५०	५०	५०	स्थानीय तह र प्रदेश
२३	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम	१	पटक	२०००	१५ जना	३०	३०	३०	३०	३०	स्थानीय तह र प्रदेश
२४	कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन	१	पटक	२००००	0	२०	२०	२०	२०	२०	स्थानीय तह
२५	प्रधानाध्यापकको व्यवस्था	१	पटक	0	0	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	स्थानीय तह
२६	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	37	वटा	0	0	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	स्थानीय तह

पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री र मूल्याङ्कन

बजेट रु. हजारमा

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	पाठ्यक्रम प्रबोधीकरण तालिम सञ्चालन	१	पटक	२५००	७६ जना	१९०	१९०	१९०	१९०	१९०	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
२	स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन	१	पटक	500000	१	५००					स्थानीय तह
३	विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी शिक्षक क्षमता विकास तालिम	१	पटक	१५००	76 जना	११४	११४	११४	११४	११४	स्थानीय तह
४	स्टीमशिक्षा सम्बन्धी शिक्षक तालिम	१	पटक		19 जना	५०	५०	५०	५०	५०	प्रदेश र स्थानीय तह
५	योग ध्यान, प्रणायाम लगायतको प्रयोगात्मक अभ्यास	१	पटक	१५००	150 जना	२२५	२२५	२२५	२२५	२२५	संघ
६	पाठ्यक्रमको प्रभावकारिता सम्बन्धी सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया	१	पटक	१५००	३० जना	४५	४५	४५	४५	४५	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	मूल्याङ्कन नतिजाको लागि सफ्टवयरको निर्माण गरी एकीकृत नतिजा विकास, लागू तथा अद्यावधिक	१	पटक		३८ वटा					५००	स्थानीय तह
८	डिजिटल सामग्रीको प्रयोग	२२०	दिन		३७ वटा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह
९	कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	२२०	दिन	0	३७ वटा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह

१०	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण	१	पटक	१३८०००	37 वटा	५१०६	५१०६	५१०६	५१०६	५१०६	संघ

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

बजेट रु. हजारमा

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	व्यवसायिक धारको विद्यालय थप गर्ने	१	वटा		१	१					संघ
२	छात्रवृत्तिको व्यवस्था	८	जना	५००००	८	४००	४००	४००	४००	४००	स्थानीय
३	भवनको व्यवस्था (छात्राबास सहित)										स्थानीय कार्यविधि तयार
४	प्राविधिक विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन										प्रदेश
५	प्रयोगात्मक अभ्यासका लागि फिल्डको व्यवस्था										प्रदेश
६	प्रयोगशालामा सामानको व्यवस्था										प्रदेश

शैक्षिक समता र समावेशीकरण

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	गाउँपालिका स्तरका अपांगता भएका बालबालिकाको तथ्यांक संकलन	१	पटक	२०००	८ जना		१६		१६		स्थानीय तह
२	अपाङगता भएका बालबालिकाहरुको विद्यालय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता	१	पटक	३०००	१५ जना	४५	४५	४५	४५	४५	संघ र स्थानीय तह
३	लक्षित वर्गमा छात्रबृत्तिको व्यवस्था	१	पटक	४००	२००० जना	८००	८००	८००	८००	८००	संघ
४	विभेद अन्त्यका लागि सचेतना कार्यक्रम संचालन	१	पटक		३७ वटा	१००	१००	१००	१००	१००	स्थानीय तह
५	विद्यालयमा हुने विभेद, दुर्व्यवहार, हिंसा आदि रोकथामको लागि संयन्त्र निर्माण	१	पटक			५०		५०		५०	स्थानीय तह

विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा संचार प्रविधि (बजेट रु.हजारमा)

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	विद्यालयमा सूचना तथा संचार प्रविधिको विस्तार	१	पटक	३५	८ वटा		२८०			२८०	प्रदेश र स्थानीय तह
२	शिक्षक कर्मचारीलाई आई.सि.टी तालिम	१	पटक	१५००	३८ वटा	६०	६०	६०	६०	६०	प्रदेश र स्थानीय तह
३	डिजीटल शैक्षिक सामग्री निर्माण र प्रयोग	१	पटक	४५०००	३ वटा		१३५	१३५	१३५	१३५	प्रदेश र स्थानीय तह
४	IEMIS व्यवस्थापन	२	पटक	२०००	३८ वटा	१५२	१५२	१५२	१५२	१५२	संघ
५	इ-लाईब्रेरीको विस्तार	१	पटक		३७ वटा					५००	स्थानीय तह
६	निःशुल्क इन्टरनेट विस्तार	१	पटक	१२०००	३७ वटा	४४४	४४४	४४४	४४४	४४४	संघ

विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

बजेट रु. हजारमा

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	विद्यालय पोषण र दिवा खाजा सम्बन्धी स्थानीय कार्यविधि निर्माण र कार्यान्वयन	१	पटक	२०००	१५ जना	३०		३०		३०	स्थानीय तह
२	विद्यालयहरुमा सेनेटरी प्याड लगायत सफाईका सामाग्रीहरुको व्यवस्थापन	१	पटक		२१ वटा	४००	४००	४००	४००	४००	संघ
३	विद्यालयमा सरसफाईको लागि साबुन, पानी लगायतका सामग्रीहरुको व्यवस्थापन	२	पटक		३८ वटा	१००	१००	१००	१००	१००	संघ
४	खाजाका लागि थप वित्तीय स्रोतको खोजी र व्यवस्थापन	१८०	दिन	५	२०००० जना		१८००				स्थानीय तह
५	दिवा खाजा व्यवस्थापन	१८०	दिन	१५	२०००० जना	५४००	५४००	५४००	५४००	५४००	संघ
६	दिवा खाजाको लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन	१	पटक			आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	स्थानीय तह

७	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्षको व्यवस्था				३८ वटा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह
८	अनुगमन मूल्याङ्कन	२	पटक		३८ वटा	१००	१००	१००	१००	१००	स्थानीय तह

बजेट रु. हजारमा

आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा

क.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	आतपकालीन संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय सरकारको कार्यविधि विकास	१	पटक	२०००	१५ जना	३०	३०	३०	३०	३०	संघ
२	निर्देशिकाको आधारमा विज्ञ व्यवस्थापन समिति गठन	१	पटक				५०				स्थानीय तह
३	स्रोत शिक्षक तथा प्र.अ. लाई तालिम	१	पटक		३८ वटा	६०	६०	६०	६०	६०	स्थानीय तह
४	विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य, पुनस्थापना तथा उत्थानशिलताको लागि सचेतना कार्यक्रम	१	पटक			५०	५०	५०	५०	५०	स्थानीय तह
५	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन योजना समावेश गरी अद्यावधिक					निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	संघ

बजेट रु. हजारमा

सुशासन तथा व्यवस्थापन

क.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	१	पटक				५०				स्थानीय तह
२	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	१	पटक				५०				स्थानीय तह
३	प्रधानाध्यापकलाई कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	१	पटक			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह
४	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	१	पटक	२०००	७४ जना		१४८		१४८		स्थानीय र प्रदेश
५	प्रधानाध्यापक बैठक भत्ता	१२	पटक			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	स्थानीय तह
६	विद्यालय कर्मचारी प्रोत्साहन	१	पटक			५०	५०	५०	५०	५०	प्रदेश र स्थानीय

											तह
७	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय कर्मचारीको क्षमता विकास	१	पटक					१००		१००	स्थानीय तह र प्रदेश

स्थानीय शिक्षा योजना

बजेट रु. हजारमा

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	१	पटक			५००	१००	१००	१००	१००	स्थानीय तह
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	१	पटक			५०	५०	५०	५०	५०	स्थानीय तह र प्रदेश
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधीकरण	१	पटक				५०		५०		स्थानीय तह
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	१	पटक	२००००	३७ वटा	७४०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	७४०	संघ
५	एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण	१				निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया	१	पटक			५०	५०	५०	५०	५०	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	१	पटक		३ वटा	७५०	७५०	७५०	७५०	७५०	संघ
८	सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	१	पटक		३७ वटा	५००	५००	५००	५००	५००	संघ

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

बजेट रु. हजारमा

क्र.स	क्रियाकलाप	परिमाण	इकाइ	दर	संख्या	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथौ वर्ष	पाँचौ वर्ष	बजेटको स्रोत
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	२	पटक		२०	५०					स्थानीय तह
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अद्यावधिक	१	पटक			५०					स्थानीय तह

३	अनुगमन					५०	५०	५०	५०	५०	स्थानीय तह
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	४	पटक		३८		५०	५०	५०	५०	स्थानीय तह
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	निरन्तर									स्थानीय तह
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	निरन्तर									स्थानीय तह
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	निरन्तर									स्थानीय तह
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	१	पटक	२०००	२० जना	५०					प्रदेश र स्थानीय तह
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	१	पटक			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह
१०	अध्ययन तथा अनुसन्धान	१	पटक			निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह

परिच्छेद : ८

प्रमुख कार्यसम्पादन सूचकहरु

गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको सुधार गर्नलाई रणनीतिक रुपमा कार्यक्रमहरु बनाई उक्त कार्यक्रमहरुको आधारमा आर्थिक वर्ष २०७९/८० लाई आधार मानी १० वर्षीय योजना निर्माण गरी अनुमानित रकम समेत छुट्याउने कार्य गरेको छ । यस शैक्षिक योजनाले राखेको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि तहगत तथा विषयगत रुपमा रणनीतिहरु बनाइएको छ । गाउँपालिकाको लक्ष्य अनुरुप गन्तव्यमा पुग्नको लागि पहिलो १० वर्षको नतिजा आँकलन गरिएको छ ।

८.१ योजनाको समग्र नतिजा खाका

यस नतिजा खाकाले गाउँपालिका, विद्यालय तथा सम्पूर्ण शिक्षा प्रणालीलाई जवाफदेही बनाउन सहयोग गर्दछ जसले गर्दा शैक्षिक योजनाको कार्यान्वयन समेत प्रभावकारी ढंगले अगाडि बढ्छ ।

तालिका १७: योजनाको नतिजा खाका

उपलब्धि	नतिजा सूचक	स्रोत मापन तथा तरिका
❖ गाउँपालिका भित्र बसोबास गर्ने सबै वर्गका विद्यालय जाने उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना हुने, गाउँपालिकाको साक्षरता दर ९८ प्रतिशत भन्दा माथि पुग्ने, ❖ गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल बिकास सहित शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने, ❖ पाठ्यक्रमद्वारा निर्दिष्ट तहगत, कक्षागत र विषयगत सिकाइ क्षमता हासिल हुने, ❖ आवश्यक शैक्षिक पूर्वाधार तथा सिकाई वातावरणको निर्माण हुने, प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापबाट बालबालिकाको सिकाइको दायरा फराकिलो हुने, ❖ शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित रहेका समुदायका लागि बैकल्पिक तथा निरन्तर सिकाइको अवसर पाउने, ❖ विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने प्राविधिक तथा उच्च क्षमतायुक्त जनशक्तिको उत्पादनमा सहयोग पुग्ने तथा उपलब्ध स्रोत साधनको समानुपातिक र	❖ विद्यार्थी भर्ना दर ❖ सिकाई उपलिब्ध स्तर ❖ विद्यार्थी संख्या र कक्षा छोड्ने दर ❖ शिक्षक कर्मचारी, प्र.अ. को वृत्ति बिकास ❖ साक्षरता दर ❖ व्यावसायिक र प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन संख्या ❖ भौतिक पूर्वाधारको विकास	❖ वार्षिक परीक्षा प्रतिवेदन ❖ विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि स्तरको लेखाजोखा प्रतिवेदन ❖ अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन ❖ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था ❖ दक्ष जनशक्तिको माग र उपयोग ❖ सूचना प्रविधिमैत्री शिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी

न्यायोचित वितरणमा सहयोग पुग्ने, ❖ यस पालिका भित्र बसोबास गर्ने सबै वर्गका समुदायहरुको माध्यमिक तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुग्ने र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि हुने, ❖ यस पालिकामा संचालित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा सबै वर्गका बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित हुने र सबैका लागि प्राविधिक शिक्षाको सहज अवसर उपलब्ध भई स्थानीय क्षेत्रमा प्राविधिक जनशक्तिको अभावलाई पूर्ति गर्न सहयोग पुग्ने, ❖ गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण शैक्षिक संस्थाहरुमा कार्यरत शिक्षक, कर्मचारी तथा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु प्रविधिमैत्री तथा व्यावसायिक, गुणस्तरीय र प्रविधियुक्त शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने, ❖ स्थानीय क्षेत्रमा नै प्राविधिक तथा दक्ष जनशक्तिको उत्पादन भई आयआर्जनमा रोजगारी सिर्जना जस्ता क्रियाकलापहरु बढ्ने, ❖ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको पेशागत विकास हुने, शैक्षिक पेशाप्रति सम्मान बढ्ने, ❖ राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम स्थानीय पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत स्थानीय स्रोत, साधन, मूल्य मान्यता र प्रविधि समेतको अधिकतम प्रवर्धन हुने, ❖ सबै शैक्षिक संस्थाहरुमा (विद्यालयहरुमा) शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन तथा कायम भई बालबालिकालाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने प्रणालीको विकास हुने, ❖ गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालयहरुमा आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बैकल्पिक योजनाहरुको कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरुको	❖ सूचना प्रविधिको उपयोग आदि ।	❖ वार्षिक साक्षरता प्रतिवेदन ❖ अभिभावक तथा सरोकारवाला भेलाको प्रतिवेदन

शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने, ❖ उपलब्ध स्रोत साधनको समानुपातिक र न्यायोचित वितरण हुने, ❖ समुदायमा “शिक्षा हो सबैको होइन कसैको” भन्ने भावनाको विकास भई गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक स्तर बढ्ने, ❖ गाउँपालिकाको समग्र सामाजिक, शैक्षिक, शिक्षालाई, वातावरणीय अवस्थाको स्तरोन्नति हुने		

अनुसूचीहरु

अनुसूची : १

शैक्षिक संस्थाहरुको नाम र ठेगाना

सि.नं.	विद्यालयको नाम	प्रधानाध्यापकको नाम	सम्पर्क नं.	ठेगाना
१	शारदा मा.वि	रिखी बहादुर राना	९८४७१०३५९१	रिब्दीकोट १, शान्तिचौर
२	राधाकृष्ण प्रा.वि.	मोहनीलाल गैरे	९८४७३०७५४७	रिब्दीकोट १, वरपोखरी
३	भगवती प्रा.वि.	पदमपाणी पराजुली	९८४४७१९४८३	रिब्दीकोट १, कराम्दी
४	शान्ति प्रा.वि.	नर्मदा पन्थ पराजुली	९८६७२०६०८२	रिब्दीकोट १, बगैचा
५	कालिका आ.वि.	सुरेश कुमाल	९८४७२१९०२८	रिब्दीकोट १, जोगीथुम
६	गाउँले प्रा.वि.	कमल प्रसाद भुसाल	९८४७४९५११४	रिब्दीकोट २, डुम्रिपोखरा
७	रैनादेवी प्रा.वि.	कल्पना आचार्य	९८४११५०१४६	रिब्दीकोट २, मसार
८	आदर्श प्रा.वि.	राजेन्द्र ढकाल	९८४७१५३०१४	रिब्दीकोट २, डम्बक
९	आदर्श मा.वि	तिलक बहादुर बगाले मगर	९८६३२२७७६०	रिब्दीकोट २, लघुवा
१०	आदर्श मा.वि.	निर्मल प्रसाद खनाल	९८४७०२९६३३	रिब्दीकोट २, देउराली
११	सरस्वती मा.वि.	मदन नेपाल	९८५७०६२९२२	रिब्दीकोट ३, वरडाँडा
१२	लक्ष्मी मा.वि	दिपक कुँवर	९८४७०६७५१३	रिब्दीकोट ३, माल्मुल
१३	भगवती प्रा.वि.	धन बहादुर भाट	९८४७१०२८२२	रिब्दीकोट ३, शिरुपाते
१४	महेन्द्र जनता प्रा.वि.	चन्द्र प्रसाद गौतम	९८५७०६२५७०	रिब्दीकोट ४, रानीठाटी
१५	कालिका प्रा.वि.	कमला भट्टराई	९८४७१८००६२	रिब्दीकोट ४, भारकोट
१६	भैरवजनता मा.वि	सुरेश प्रसाद गौतम	९८४७११२०६०	रिब्दीकोट ४, हटिया
१७	लक्ष्मी आ.वि	मिना कुमारी पचभैया	९८४७१२७८०६	रिब्दीकोट ५, नयाँटोला
१८	भवानी मा.वि.	रुद्र प्रसाद आचार्य	९८५७०६२७०४	रिब्दीकोट ५, लामीपोखरा
१९	दुर्गा भवानी आ.वि	सृजर्ना बुढा	९७४९७८६८८७	रिब्दीकोट ६, देउराली
२०	गौरी प्रा.वि.	शंकर प्रसाद खनाल	९८४७०६०७२५	रिब्दीकोट ६, मोहन्दी
२१	कालिका प्रा.वि	प्रेम कुमारी उचै	९८६१५१३५७७	रिब्दीकोट ६, ताल
२२	नवज्योति प्रा.वि	पार्वती ढकाल	९८४७१७९८७६	रिब्दीकोट ६, उज्वलडाँडा
२३	आलम प्रा.वि	पूर्ण वहादुर पुलामी	९८४७१०११६७	रिब्दीकोट ६, वेवरीपोखरा
२४	नारायण मा.वि	ढाल बहादुर उचै	९८४७४६६६८६	रिब्दीकोट ६, धुष्टुङ
२५	भाष्कर मा.वि	नारायण बहादुर चिदी	९८४७४९८०९५	रिब्दीकोट ६, पोरक्नी
२६	चण्डी भवानी प्रा.वि.	ताम वहादुर छहरी	९८४७४३६७२८	रिब्दीकोट ६, घोर्लीखरक

२७	चण्डीका भवानी आ.वि.	मुमानसिंह गाहा	९८४७११२५५०	रिब्दीकोट ७, चनडाँडा
२८	कालिका मा.वि.	यादव सिं कुवर	९८४७०२९७६०	रिब्दीकोट ७, बतासे
२९	प्रभात मा.वि.	जनक आचार्य	९८५७०६०८४४	रिब्दीकोट ७, नाच्नेडाँडा
३०	कालिका प्रा.वि	दुर्गा वहादुर थापा	९८५७०६२३८३	रिब्दीकोट ८, आरेफान
३१	अल्का देवी प्रा.वि	गीता पौडेल	९८४७०६९२३७	रिब्दीकोट ८, वेग्दी
३२	मैदानदेवी प्रा.वि.	कर्ण बहादुर गाहा	९८६७२०२२३८	रिब्दीकोट ८, लुम्बास
३३	पिपलडाँडा प्रा.वि	ओम वहादुर छहरी	९८६७१७१७९७	रिब्दीकोट ८, दाङसिङडाँडा
३४	सोमहर आ.वि.	सागर नेपाल	९८४७२२४३३२	रिब्दीकोट ८, सोमहर
३५	ताल्तुङ्ग मा.वि.	रिता राना	९८४७१७३४२५	रिब्दीकोट ८, पेलाचौर
३६	ज्ञानमाला मा.वि	गोविन्द खड्का	९८४७३५०४५४	रिब्दीकोट ८, चण्डीस्थान
३७	कालिनाग प्रा.वि.	हुम वहादुर खड्का	९८४४७९२५९५	रिब्दीकोट ८, ताल्तुङ्
३८	भैरवमेमोरियल बोर्डिङ्ग स्कूल	दिलिप रायमाझी	९७४५४२००१५	रिब्दीकोट ४, नारायणथोक

विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रः ३८, क्याम्पसः ३ सामुदायिक सिकाई केन्द्रः ३

अनुसूची : २

विद्यार्थी औषत सिकाई उपलब्धी स्तर

क्र.सं.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	कक्षा १-३	कक्षा ४-५	कक्षा ६-८	एसईई	कक्षा १२
१	शारदा मा.वि	६६.७	५८.७	५३.७४	४७.८५	
२	राधाकृष्ण प्रा.वि.	६२.६	४७.६			
३	भगवती प्रा.वि.	५९.२	५१.८			
४	शान्ति प्रा.वि.	७२.८	६७.८			
५	कालिका आ.वि.	६७.६	६४.६	७०.४६		
६	गाउँले प्रा.वि.	७४.४				
७	रैनादेवी प्रा.वि.	७५.७				
८	आदर्श प्रा.वि.	७६.१	६९.६			
९	आदर्श मा.वि लघुवा	६३.६	५१.३	६८.४४	५४.८७	
१०	आदर्श मा.वि.देउराली	६७.४	५६.९	५३.१४	५३.००	
११	सरस्वती मा.वि.	६९.५	६४.९	६५.१६	५१.८७	
१२	लक्ष्मी मा.वि	६१.५	६५.६	६०.५७	५४.०२	
१३	भगवती प्रा.वि. सिरुपाते	५३.४	५४.०			
१४	महेन्द्र जनता प्रा.वि.	६१.०	६४.३			
१५	कालिका प्रा.वि.भारकोट	६५.८	५६.३			
१६	भैरवजनता मा.वि	७९.१	७१.७	६२.६१	५७.१०	
१७	लक्ष्मी आ.वि	७०.८	५९.१	५७.९२		
१८	भवानी मा.वि.	७२.२	६६.८	६३.३३	४२.८८	
१९	दुर्गा भवानी आ.वि	७५.९	६७.९	६९.४४		
२०	गौरी प्रा.वि.	५०.७				
२१	कालिका प्रा.वि ताल	५९.२	६८.०			
२२	नवज्योति प्रा.वि	६६.५				
२३	आलम प्रा.वि	६०.३				

२४	नारायण मा.वि	६८.८	५४.८	५९.४३	५५.३२	
२५	भाष्कर मा.वि	४९.६	५५.१	५९.३२	४४.८१	
२६	चण्डी भवानी प्रा.वि.	६२.८	६२.७			
२७	चण्डीका भवानी आ.वि.	७५.२	५८.४	६३.१९		
२८	कालिका मा.वि.	७५.६	७५.५	६४.३६	५६.०५	
२९	प्रभात मा.वि.	६२.७	६०.७	६०.८४	५९.२३	
३०	कालिका प्रा.वि आरेफान	०.०				
३१	अल्का देवी प्रा.वि	८३.४				
३२	मैदानदेवी प्रा.वि.	६२.२	५७.९			
३३	पिपलडाँडा प्रा.वि	६८.८	६३.५			
३४	सोमहर आ.वि.	८१.१	६०.२	६६.३९		
३५	ताल्तुङ्ग मा.वि.	६७.७	६४.५	५१.९६	५२.०४	
३६	ज्ञानमाला मा.वि	६९.६४	६८.१२	७०.४७	५५.७९	
३७	कालिनाग प्रा.वि.	७१.२				
३८	भैरव मेमोरियल बोर्डिङ्ग स्कूल					

अनुसूची : ३

तहगत कार्यरत शिक्षक कर्मचारी दरबन्दी र विद्यार्थी विवरण

विद्यालयको नाम	कक्षा / वडा	प्रा.वि.१-५						नि.मा.वि.६-८						मा.वि.९-१०						उ.मा.वि. ११-१२			कुल जम्मा			जम्मा
		स्थायी						स्थायी						स्थायी												
		प्रथम	द्वितीय	तृतीय	करार	राहत	जम्मा	प्रथम	द्वितीय	तृतीय	करार	राहत	जम्मा	प्रथम	द्वितीय	तृतीय	करार	राहत	जम्मा	छ	स	जम्मा	करार	स्थायी	राहत	
शारदा मा.वि	१	०	२	२	०	०	४	०	०	४	१	०	५	०	१	०	०	३	४	०	२	२	१	९	५	१५
राधाकृष्ण प्रा.वि.	१	०	१	२	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
भगवती प्रा.वि.	१	०	१	२	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
शान्ती प्रा.वि	१	०	०	२	१	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२	०	३

कालिका आ. वि.	१	०	०	४	२	१	७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	४	१	७
जम्मा		०	४	१२	३	१	२०	०	०	४	१	०	५	०	१	०	०	३	४	०	२	२	४	२१	६	३१
गाउँले प्रा.वि.	२	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
रैनादेवी प्रा.वि.	२	०	१	१	०	०	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	०	२
आदर्श प्रा.वि.	२	०	१	२	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
आदर्श मा.वि. लघुवा	२	०	०	६	१	०	७	०	०	३	०	०	३	०	०	०	०	२	२	०	०	०	१	९	२	१२
आदर्श मा.वि. देउराली	२	०	३	२	०	०	५	०	१	२	०	०	३	०	०	३	१	१	५	०	२	२	१	११	३	१५
जम्मा		०	५	११	१	१	१८	०	१	५	०	०	६	०	०	३	१	३	७	०	२	२	२	२५	६	३३
सरस्वती	३	०	३	४	०	०	७	०	१	२	०	०	३	०	०	२	०	१	३	०	२	२	०	१२	३	१५

मा.वि.																										
लक्ष्मी मा.वि.	३	०	१	२	३	०	६	०	०	१	०	३	४	०	०	०	०	१	१	०	०	०	३	४	४	११
भगवती प्रा.वि.	३	०	१	२	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
जम्मा		०	५	८	३	०	१६	०	१	३	०	३	७	०	०	२	०	२	४	०	२	२	३	१९	७	२९
महेन्द्रजनता प्रा.वि.	४	१	१	१	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
कालिका प्रा.वि.	४	०	२	०	१	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२	०	३
भैरवजनता मा.वि.	४	०	३	१	०	०	४	०	०	३	०	०	३	०	१	५	०	०	६	२	०	२	२	१३	०	१५
जम्मा		१	६	२	१	०	१०	०	०	३	०	०	३	०	१	५	०	०	६	२	०	२	३	१८	०	२१
लक्ष्मी आ. वि.	५	०	०	३	०	०	३	०	०	०	०	३	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	३	६
भवानी मा.वि.	५	०	२	१	०	१	४	०	०	४	०	०	४	०	१	४	१	०	६	२	०	२	३	१२	१	१६

जम्मा		०	२	४	०	१	७	०	०	४	०	३	७	०	१	४	१	०	६	२	०	२	३	१५	४	२२
दुर्गाभवानी आ. वि.	६	०	०	७	०	१	८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७	१	८
गौरी प्रा.वि.	६	०	१	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१
कालिका प्रा.वि	६	०	०	२	०	१	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	३
नवज्योति प्रा.वि.	६	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
आलम प्रा.वि.	६	०	०	१	०	१	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२
नारायण मा.वि.	६	०	०	५	१	१	७	०	०	२	१	१	४	०	०	२	०	१	३	०	०	०	२	९	३	१४
भाष्कर मा.वि.	६	०	१	७	०	०	८	०	०	२	०	१	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०	१	११
चण्डिभवानी प्रा.वि.	६	०	१	२	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
जम्मा		०	३	२४	१	५	३३	०	०	४	१	२	७	०	०	२	०	१	३	०	०	०	२	३३	८	४३

चण्डीका भवानी आ.वि.	७	०	०	५	०	१	६	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५	२	७
कालिका मा.वि.	७	०	२	४	०	०	६	०	०	०	०	३	३	०	०	०	०	४	४	०	२	२	०	६	९	१५
प्रभात मा.वि.	७	०	०	२	२	१	५	०	०	२	१	०	३	०	०	१	०	३	४	०	०	०	३	५	४	१२
जम्मा		०	२	११	२	२	१७	०	०	२	१	४	७	०	०	१	०	७	८	०	२	२	३	१६	१५	३४
कालिका प्रा.वि.	८	०	०	१	०	२	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	२	३
अल्का देवी प्रा.वि.	८	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
मैदानदेवी प्रा.वि.	८	०	०	३	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
पिपलडाडा प्रा.वि.	८	०	१	२	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	०	३
सोमहर आ.	८	०	०	६	०	०	६	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	१	७

वि.																										
तालतुङ्ग आ. वि.	८	०	०	७	२	१	१०	०	०	०	०	२	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	७	३	१२
ज्ञानमाला मा.वि.	८	०	१	७	०	०	८	०	०	०	०	२	२	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	८	३	११
कालिनाग प्रा.वि.	८	०	०	१	०	१	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२
जम्मा		०	२	२७	२	५	३६	०	०	०	०	५	५	०	०	०	०	१	१	०	०	०	२	२९	११	४२
कूल जम्मा		**१**	**२९**	**९९**	**१३**	**१५**	**१५७**	**०**	**२**	**२५**	**३**	**१७**	**४७**	**०**	**३**	**१७**	**२**	**१७**	**३९**	**४**	**८**	**१२**	**२२**	**१७६**	**५७**	**२५५**

अनुसूची : ४

विगत ५ वर्षको विद्यार्थी संख्याको तुलनात्मक विवरण

क.सं.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	विद्यार्थी संख्या				
		२०७६	२०७७	२०७८	२०७९	२०८०
१	महेन्द्रजनता प्रा.वि., रानीठाटी	३२	४०	३३	२८	१९
२	कालिका प्रा.वि. भारकोट	७७	७३	७१	६७	३९
३	भैरवजनता मा.वि. भैरवस्थान	३८९	३५०	३२४	३२६	२६६
४	भैरव मेमोरियल बो. स्कूल	२४८	२१२	१३७	१९७	१९०
५	गाउँले प्रा.वि. देउराली	१०	१७	१७	१९	१९
६	रैनादेली प्रा.वि. मसार	२२	३१	२९	३१	२३
७	आदर्श प्रा.वि. डम्मक	२८	२८	३२	३५	१४
८	आदर्श मा.वि. लघुवा	१०७	१०४	१०८	१०२	९१
९	आदर्श मा.वि. देउराली	२७४	२९६	३०१	२३९	२१३
१०	कालिका प्रा.वि. आरेफान	२५	२०	१८	१६	१३
११	अल्कादेवी प्रा.वि. बेग्दी	१५	२५	१९	१६	१२
१२	मैदानदेवी प्रा.वि.लुम्बास	६६	६०	५१	५२	४२
१३	पिपलडाँडा प्रा.वि. फेक	६८	७८	८०	७७	६२
१४	सोमहर आ.वि. सोमहर	११६	१३७	१२२	१०६	१०५
१५	ताल्तुङ् आ.वि.पेलाचौर	२१२	२७४	२२३	२२६	१७२
१६	ज्ञानमाला मा.वि. फेक	१६१	१५९	१५०	१६५	१४२
१७	कालिनाग प्रा.वि. ताल्तुङ्	२३	२२	३२	३१	२८
१८	सरस्वती मा.वि.खस्यौली	१७९	२११	१६८	१३०	१३१
१९	लक्ष्मी मा.वि. मालमुल	११४	१२९	१८८	१७२	१४९
२०	भगवती प्रा.वि. सिरुपाते	२६	४१	३८	३६	३८
२१	शारदा मा.वि. शान्तीचौर	३०६	३०२	२८१	२९६	२५६
२२	राधाकृष्ण प्रा.वि.बरपोखरा	७६	८९	८१	९०	७४

२३	भगवती प्रा.वि. करामदी	७४	६२	६०	५७	४५
२४	शान्ती प्रा.वि. भुलखोला	२५	२८	२९	२६	२२
२५	कालिका आ.वि. जोगीथुम	१२२	१३२	१२३	१३५	१०८
२६	लक्ष्मी आ.वि. नयाँटोला	५८	५६	५६	४९	४४
२७	भवानी मा.वि. कुसुमखोला	२३०	२७३	२६५	२४७	१९१
२८	चण्डीका भवानी आ.वि.पालुङ्	१२९	१३४	१२६	११६	९७
२९	कालिका मा.वि. बतासे	३०१	३५९	२८७	२७८	२६०
३०	प्रभात मा.वि. मैनादी	१५४	१४८	१३५	१३२	१२८
३१	दुर्गाभवानी मा.वि. ठिमुरे	१०९	२१०	१९८	१८९	२२६
३२	गौरी प्रा.वि. मोहन्दी	११	११	११	१४	१२
३३	कालिका प्रा.वि. ताल	२७	३७	३७	३३	३२
३४	नवज्योति प्रा.वि. उज्वलडाँडा	१०	१८	१६	१८	१७
३५	आलम प्रा.वि ठिमुरे	२०	३१	२२	१६	१६
३६	नारायण मा.वि. धुस्टुङ्ग	७२	३०६	३१२	२८५	२८३
३७	भाष्कर मा.वि. पोरक्नी	५३	१४८	१४४	१२९	१२२
३८	चण्डीभवानी प्रा.वि. घोर्लीखर्क	३१	४३	३४	२७	२३
	जम्मा	**४०००**	**४६९४**	**४३५८**	**४२०८**	**३७२४**

अनुसूची : ५

गाउँ शिक्षा समितिको नामावली

क्र.सं.	नाम, थर	पद	मोवाइल नं.
१	श्री नारायण बहादुर कार्की	संयोजक	९८५७०६०३८३
२	श्री मदन अर्याल	सदस्य	९८५७०७५३०७
३	श्री चिरञ्जिवी पोखरेल	सदस्य	९८५७०६५४०२
४	श्री नेव बहादुर वली	सदस्य	९८४७५७८००४
५	श्री डुल बहादुर कुवँर	सदस्य	९८४७०२८८३५
६	श्री गोपालजंग रायमाभ्की	सदस्य	९८५७०६०२१९
७	श्री गिता कौशल	सदस्य	९८४७३५०१२०
८	श्री मान कुमारी गाहा	सदस्य	९८६१९३४०२७
९	श्री गोमा थापा	सदस्य	९८४७५०४०६६
१०	श्री ढाल बहादुर उचै	सदस्य	९८४७४६६६८६
११	श्री दिलिप रायमाभ्की	सदस्य	९८४७१०२५९५
१२	श्री मणि प्रसाद खनाल	सदस्य सचिव	९८५७०२८०२०

अनुसुची : ६

१० वर्षे गाउँ शिक्षा योजना (VEP) मस्यौदा (Draft) सम्बन्धि छलफल, समिक्षा तथा पृष्ठपोषण संकलन कार्यक्रमका सहभागिहरु

१.	श्री नारायण बहादुर कार्की	-	गा.पा. अध्यक्ष
२.	श्री कान्ता अधिकारी	-	गा.पा. उपाध्यक्ष
३.	श्री मदन अर्याल	-	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४.	श्री प्रकाश रायमाझी	-	प्रवक्ता
५.	श्री मणि प्रसाद खनाल	-	शिक्षा शाखा प्रमुख
६.	श्री चिरन्जीवि पोखरेल	-	वडा अध्यक्ष १
७.	श्री ओम प्रकाश पोखरेल	-	वडा अध्यक्ष २
८.	श्री नारायण बहादुर के.सी.	-	वडा अध्यक्ष ३
९.	श्री सोम कुमार कार्की	-	वडा अध्यक्ष ४
१०.	श्री मन बहादुर अस्लामी	-	वडा अध्यक्ष ५
११.	श्री दान बहादुर कुँवर	-	वडा अध्यक्ष ७
१२.	श्री चुरा बहादुर छहरी	-	वडा अध्यक्ष ८
१३.	श्री रन्जना आचार्य	-	कार्यपालिका सदस्य
१४.	श्री गोमा थापा	-	कार्यपालिका सदस्य
१५.	श्री सर्मिला नेपाली	-	कार्यपालिका सदस्य
१६.	श्री मिना राना	-	कार्यपालिका सदस्य
१७.	श्री गीता कौशल	-	कार्यपालिका सदस्य
१८.	श्री सुनिल बस्याल	-	कार्यपालिका सदस्य
१९.	श्री मणि प्रसाद खनाल	-	शाखा अधिकृत
२०.	श्री मन्जु पन्थी	-	लेखा अधिकृत
२१.	श्री रुकलाल भट्टराई	-	अधिकृत
२२.	श्री काशीनाथ आचार्य	-	योजना अधिकृत
२३.	श्री सुनिल अधिकारी	-	जनस्वास्थ्य निरीक्षक

२४.	श्री गीता नेपाली	-	ना.प्र.स
२५.	श्री अनिल पोखेल	-	प्रा.स. शिक्षा
२६.	श्री कमल श्रीस	-	कम्प्युटर अपरेटर
२८.	श्री दुर्गा पछाई	-	रोजगार संयोजक
२९.	श्री सुदिप पौडेल	-	सूचना प्रविधि अधिकृत
३०.	श्री प्रज्ञा लाम्टाङ्गे	-	कृषि अधिकृत
३१.	श्री पुरन कार्की	-	इञ्जिनियर
३२.	श्री सिर्जना नेपाल	-	एम.आई.एस अपरेटर
३३.	श्री उमा खनाल	-	फिल्ड सहायक

अनुसुची : ७

शैक्षिक योजना निर्माणका लागि समुहगत प्रश्नावली नमूना

रिब्दीकोट गाउँपालिकाको शैक्षिक योजना निर्माण सम्बन्धमा सुझाव संकलनका लागि तयार पारिएको प्रश्नावली

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल सहभागीको नाम:

सहभागीको/संस्थाको नाम:

१. तपाईको विचारमा यस गाउँपालिकाको हालको मुख्य शैक्षिक समस्याहरु के के हुन ? क्रमश उल्लेख गर्नुहोस । (भौतिक, शैक्षिक, व्यवस्थापन, जनशक्ती लगायत)

२. यस गाउँपालिकाको शैक्षिक सुधारको लागि के कस्ता विषय वस्तु वा कार्यक्रमहरुको आवश्यकता पर्ला ? साथै माध्यमिक तहको शिक्षालाई व्यवसायिक, व्यवहारिक र परिणाममुखी वनाउन के कस्ता नीति कार्यक्रमहरु आवस्यकता पर्ला ? प्राथमिकताको आधारमा लेख्नुहोस ।

३. यस गाउँ शिक्षा योजनामा के के उद्देश्यहरु समावेश गर्न सकिएला ? क्रमश उल्लेख गर्नुहोस ।

४. सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय बालबिकास तथा आधारभूत शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न के के गर्नुपर्ला ?

५. गाउँपालिका भित्रका शिक्षामा रहेको चुनौतिहरु के के होलान ? र उक्त चुनौतिहरु पार गर्दै गुणस्तर सुधार गर्न के गर्नुपर्ला ?

६. तपाईको विचारमा गाउँपालिकाको शैक्षिक संस्थाहरुमा शिक्षक कर्मचारी व्यवस्थापन तथा पेशागत रुपमा के कस्ता चुनौतिहरु रहेका छन ? यी चुनौतिहरुको सामना गर्नका लागि के कस्ता कार्यक्रमहरु आवश्यक होलान ?

७. शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्र, लिङ्गको पहुँच बढाउन र विद्यालय छाड्ने क्रम घटाउन के कस्ता योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नुपर्ला ?

८. शिक्षक तथा विद्याथीहरुको लागि सूचना प्रविधिको सहज पहुँच बनाउन के के कार्यहरु गर्नु पर्ला ?

९. शिक्षाको सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन गरी बालबालिकाको सिकाई प्रति उत्तरदायी बनाउन के कस्ता रणनीतिहरु अपनाउनु पर्ला ?

१०. शैक्षिक योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ल्याउन के कस्ता रणनीति अपनाउनु पर्ला ?

११. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा के कस्ता विषयवस्तु समावेश गर्न आवश्यक होला ?

१२. विद्यालय शिक्षामा अभिभावकको चासो तथा सहभागिता अभिबृद्धि गर्न के कसरी सकिएला ?

१३. शिक्षा योजनामा समावेश गर्न पर्ने अन्य केहि सुझाव दिन चाहानुहुन्छ भने दिनुहोस ।

अनुसुची : ८

शैक्षिक योजना निर्माण सम्बन्धी प्रश्नावलीबाट प्राप्त भएका सुझावहरु

प्रश्नावली

१. यस गाउँपालिका भित्र रहेको शैक्षिक संस्थाको हालको मुख्य समस्याहरु के के हुने ? (जस्तैः भौतिक, जनशक्ति, वातावरणीय, आर्थिक लगायत)

क) दक्ष शैक्षिक जनशक्तिको अभाव,
ख) भौतिक पूर्वाधारमा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर,
ग) अभिभावकमा जनचेतनाको कमी,
घ) सूचना तथा प्रविधिको अभाव,
ङ) भौगोलिक विकटता,
च) गरिबी,
छ) सिमान्तकृत समुदायको बाहुल्यता,
ज) सामाजिक रितिरिवाज र संस्कृतिलाई पहिलो प्राथमिकता ।

२. यस गाउँपालिकाको शैक्षिक सुधारका लागि के कस्ता विषय वस्तु वा कार्यक्रमहरुको आवश्यकता पर्ला ? प्राथमिकताको आधारमा लेख्नुहोस ।

जस्तैः भौतिक पूर्वाधार विकासमा जोड, शिक्षक कर्मचारी व्यवस्थापन,

क) दक्ष शिक्षक कर्मचारी व्यवस्थापन,
ख) समाजमा सामाजिक जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन,
ग) भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्थापन,
घ) शिक्षक, अभिभावक, व्यवस्थापन समिति र शिक्षासंग सम्बन्ध राख्ने सरोकारवाला बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम,
ङ) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड ।

३. यस गाउँ शिक्षा योजनाको सोच/लक्ष्य (vision) के राख्नु पर्ला ? जस्तैः प्रविधिमैत्री, शिक्षित, सुसंस्कृत र सभ्य स्थानीय तह गुणस्तरीय र व्यवहारिक शिक्षा, स्वावलम्वी र आत्मनिर्भर नागरिकको अपेक्षा

क) गुणस्तरीय र व्यवहारिक शिक्षामा जोड,
ख) प्रविधिमैत्री शिक्षामा जोड,
ग) स्थानीय तहको सक्रियता,
घ) स्वावलम्बी र आत्मनिर्भर नागरिक तयार गर्न,
ङ) समावेशी शिक्षा निर्माणमा जोड (विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक, जनप्रतिनिधि, नागरिक समाजको सहभागिता) ।

४. यस गाउँ शिक्षा योजनाको उद्देश्यहरु के के हुन सक्छन ?
   जस्तैः प्रारम्भिक बाल शिक्षा देखि माध्यमिक तहसम्मको गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न स्थानीय स्रोतको दिगो उपयोगद्धारा प्रविधिमैत्री विद्यालयहरुको योजना निर्माण गर्न शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि र व्यवस्थापन गर्न,

क) शिक्षामा विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र सरोकारवाला बिच सहयोगात्मक भावना स्थापित एवं विकास गर्न,
ख) विद्यालय, गा.पा. शिक्षा समिति एवम् गाउँपालिकालाई शैक्षिक ऐनमा जवाफदेही बनाउन,
ग) प्रविधि सहितको शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिबृत्तिको व्यवस्थापन गर्न,
घ) विद्यालयका भौतिक, शैक्षिक, व्यस्थापकीय प्रबन्धमा टेवा पुऱ्याउने,
ङ) अनिवार्य र निःशुल्क गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न,
च) भर्ना टिकाउ र गुणस्तरमा सहयोग पुऱ्याउने,
छ) सिपमुलक जीवन उपयोगी शिक्षा उपलब्ध गराउन पहल गर्ने ।

५. सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय बालबिकास तथा आधारभूत शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न के के गर्नुपर्ला ?
   जस्तैः दुर्गम क्षेत्रको, विपन्न, सिमान्तकृत वर्गका बालबालिकालाई लक्षित गरी बैकल्पिक बालबिकास कक्षा संचालन गर्न, बालबिकास शिक्षक वा सहजकर्तालाई मन्टेश्वरी तालिमको विकास गर्न

क) प्रयाप्त शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापन गर्न,
ख) बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप अपनाउन,
ग) प्रारम्भिक बालकक्षा देखि नै शिक्षालाई चौतर्फी विकासमा टेवा पुग्ने बाल शैक्षणिक सामाग्री, खेलकुद सामाग्री साथ गुणस्तरीय खाजा कार्यक्रम अनिवार्य व्यवस्था, स्थानीय शिक्षकहरूको व्यवस्थापन भौतिक व्यवस्थापन र खानेपानीको व्यवस्था गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न,
घ) शिक्षक तथा सहजकर्तालाई अत्यावश्यक प्रविधियुक्त तालिमको व्यवस्था गर्न,
ङ) अभिभावकलाई आफ्ना बालबालिकाको शिक्षामा खर्च गर्न सक्रिय बनाउन,
च) विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा सरोकारवालालाई समेत प्रोत्साहनमुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न ।

६. विद्यालय शिक्षा रहेको चुनौतिहरु के के होलान ? र उक्त चुनौतिहरु पार गर्दै गुणस्तर सुधार गर्न के गर्नुपर्ला ?
   जस्तैः अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाका प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न विद्यालयलाई बालमैत्री सिकाई केन्द्र बनाउन गुणस्तर सुधारका लागि जस्तैः विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा लाग्न विद्यालयमा विभिन्न विद्यार्थी केन्द्रीत योजना निर्माण गर्न शिक्षकलाई प्रविधिमैत्री बनाउन तालिमको व्यवस्था गर्न

चुनौतीहरू-

क) भौतिक व्यवस्थापक नहुने, प्रविधि उपलब्ध नहुने,
ख) न्युनतम तहगत शिक्षक अभाव,
ग) नियमित तालिमको अभाव,
घ) विद्यालय नक्साङकन नहुने,
ङ) सिपमुलक जीवन शिक्षा दिन नसक्नु,
च) विपन्न, गरिव र लक्षित समुहलाई पोशाक सहितको शैक्षिक सामाग्रीको व्यवस्थापन नहुने,
छ) शैक्षिक चेतनाको अभाव

७. विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय र नतिजामुखी बनाउन के कस्ता रणनीतिहरु लागु गर्नु पर्ला ?
जस्तैः प्रयोगात्मक शिक्षण विधिलाई बढुवा दिन, विषयगत शिक्षकका व्यवस्थापन र तालिम विद्यालय अनुगमन, कक्षा अवलोकन आदि ।

क) प्रयोगात्मक शिक्षण विधिलाई बढवा दिन,
ख) विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन र तालिम,
ग) विद्यालय अनुगमन, कक्षा अवलोकन,
घ) नमूना पाठ प्रदर्शन,
ङ) परियोजना कार्यमा जोड,
च) अतिरिक्त कक्षाको व्यवस्थापन,
छ) ICT मैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापन,
ज) निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको प्रयोग,
झ) विषयगत शैक्षिक सामाग्रीको उचित प्रयोग,
ञ) विषयवस्तु अनुसार स्रोत शिक्षकको व्यवस्था ।

८. विद्यालय तहका पाठ्यक्रमलाई समय सापेक्ष, सार्न्दभिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन के कस्ता रणनीतिहरु बनाउनु पर्ला ?
जस्तैः पाठ्यक्रमको प्रबोधिकरण, स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण र कार्यान्वयन, शिक्षक तालिम र अनुगमन

क) पाठ्यक्रमलाई सम्बोधन गर्ने गरी पाठ्यपुस्तक निर्माण,
ख) समयमा नै शिक्षक निर्देशिका र सम्बन्धित सामाग्रीको उपलब्धता,
ग) समयमा नै पाठ्यक्रमको प्रबोधिकरण,
घ) सहभागितामुलक पाठ्यक्रमका निर्माण,
ङ) सहभागितामुलक पाठ्यक्रमको निर्माण,

च) पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा Bottom to Top system अवलम्बन गर्न,

९. तपाईको विचारमा गाउँपालिकाको शैक्षिक संस्थाहरुमा शिक्षक, कर्मचारी व्यवस्थापन तथा पेशागत रुपमा के चुनौति रहेका छन ? विकासको लागि के कस्ता कार्यक्रमहरु आवश्यक होलान ?
जस्तैः शिक्षक उत्प्रेरणाको कमी, तालिमको कमी,

चुनौतिहरू-

क) शिक्षकको कमी (कक्षा शिक्षणको आवश्यकता),
ख) आर्थिक अभाव,
ग) उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारहरूको कमी

आवश्यक कार्यक्रमहरू-

क) १-३ सम्म कक्षा शिक्षणका व्यवस्था हुनु पर्ने
ख) आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन
ग) उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्थापन

१०. तपाईको विचारमा गाउँपालिकाको शैक्षिक संस्थाहरुमा शिक्षक, कर्मचारी व्यवस्थापन तथा पेशागत विकासको लागि के कस्ता कार्यक्रमहरु आवश्यक होलान ?

जस्तैः शिक्षक उत्प्रेरणाको लागि प्रोत्साहन, वृत्ति बिकासको कार्यक्रम संचालन गर्न, तालिमको व्यवस्था गर्न, विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्न

क) प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रदान गर्न,
ख) विज्ञान र प्रविधिको सामाग्रीहरू विद्यालयलाई उपलब्ध गराउन,
ग) दुर्गम भेगको विद्यालयमा पनि निरन्तर अनुगमन तथा पृष्ठपोषण हुनु पर्ने ।

११. शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्र, लिङ्गका पहुँच बढाउन र विद्यालय छाड्ने क्रम घटाउन के कस्ता योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नु पर्ला ?

जस्तैः लक्षित वर्गका लागि छात्रबृत्तिका व्यवस्था, अपांगमैत्री संरचनाका निर्माण दिवाखाजाको व्यवस्था
क) बालमैत्री शिक्षण, आर्थिक सहयोग, शिक्षणमा शैक्षिक सामाग्रीको उचित प्रयोगको व्यवस्था, मासिक रूपमा विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कारको व्यवस्था ।

१२. शिक्षक तथा विद्यार्थीहरुको लागि सूचना प्रविधिका सहज पहुँच बनाउन के के कार्यहरु गर्नु पर्ला ?
जस्तैः ICT संरचनाको विस्तार गर्ने

- ICT मा आधारित तालिम र सहजीकरणमा जोड दिन निःशुल्क इन्टरनेटको व्यवस्था गर्ने

क) सबै विद्यालयहरूमा ICT Lab स्थापना गर्ने,

ख) विद्युत सेवाको पहुँच सबै विद्यालयमा पुऱ्याउने,
ग) प्रत्येक विद्यालयमा ICT सम्बन्धी दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।
घ) एक शिक्षक एक Laptop को व्यवस्था गर्ने,
ङ) ICT मा आधारित तालिम र सहजीकरणमा जोड दिने,
च) वैकल्पिक उर्जाको व्यवस्थापनमा जोड दिने,
छ) टोलटोलमा इन्टरनेट हबको स्थापनामा जोड दिने ।

१३. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन गरी बालबालिकाको सिकाई प्रति उत्तरदायी बनाउन के कस्ता रणनीतिहरु अपनाउनु पर्ला ?

जस्तैः आफ्नो गाउँपालिकाको शिक्षा ऐन, नियमावली आदि निर्माण र कार्यान्वयन प्रधानाध्यापकको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनको व्यवस्था गर्न प्रोत्साहन हुने तथा दण्ड सजायको व्यवस्था

क) गाउँपालिकाको आफन शिक्षा ऐन नियमावली आदि निर्माण र कार्यान्वयन गर्न,
ख) गाउँपालिकाले प्र.अ. संग कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरी त्यसका मूल्याङ्कन गर्न,
ग) प्र.अ. ले शिक्षकसंग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गरी त्यसको मूल्याङ्कन गर्न,
घ) गाउँपालिकाले विद्यालय, प्र.अ. तथा शिक्षकलाई प्रोत्साहन हुने तथा दण्ड सजायको व्यवस्था गर्न,
ङ) सम्बन्धित निकायबाट बेलाबेलामा निरीक्षण, अनुगमन तथा पष्ठपोषण गर्न,
च) कक्षा अनुसार दरबन्दीको व्यवस्था गर्न ।

१४. शैक्षिक योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ल्याउन के कस्ता रणनीति अपनाउनु पर्ला ? जस्तैः कार्यक्रम लागु भएको नभएको बुझ्न अनुगमन मल्याङ्कनको व्यवस्था गर्न शिक्षकसंग सम्बन्धीत अन्य सरोकारवाला व्यक्ति, संस्थाहरुसंग समन्वय गरेर एकद्धार प्रणालीमा आधारित कार्यक्रम संचालन गर्न र विभिन्न समितिहरु निर्माण गरी कार्यान्वयन र अनुगमन गर्न,

क) प्रत्येक वडामा VEP कार्यान्वयन समति गठन गर्न,
ख) प्रत्येक विद्यालयमा SIP निर्माण गर्दा VEP लाई आधार मानी निर्माण गर्न लगाउन,
ग) सरोकारवाला व्यक्ति, संघ सस्थासंग समन्वय गरेर एकद्वार प्रणालीमा आधारित कार्यक्रम संचालन गर्न,
घ) समय समयमा सरोकारवालाहरू बिच अन्तरक्रिया तथा समिक्षा बैठक गर्न,
ङ) वास्तविक आवश्यकता पहिचान गरेर मात्र योजना निर्माण गर्न,
च) विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा अन्य सरोकारवालाबिच शैक्षिक योजनाको जानकारी र अपनत्वको भावना विकास गराउने ।

अनुसुची : ९

<u>सन्दर्भ सामाग्रीहरु</u>

१. नेपालको संविधान, २०७२
२. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
३. राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
४. समावेशी आयोग नीति, २०७६
५. शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०२१–२०३०), नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
६. समावेशी शिक्षा नीति २०७३
७. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६
८. स्थानीय पाठ्यकम निर्माण र कार्यान्वयन मार्गदर्शन (मातृभाषा सहित), २०७६,
९. पाठ्यकम विकास केन्द्र, सानोठिमी, भक्तपुर
१०. रिब्दीकोट गाउँपालिकाको दश वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना (ड्राफ्ट), २०७९/०८०–०८८/०८९
११. शिक्षा क्षेत्र योजना विकास कार्य ढाँचा २०७७, नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
१२. प्राविधिक शिक्षा कार्यविधि
१३. पन्धौ योजना आ.व. २०७६/०७७–०८०/०८१
१४. राष्ट्रिय विज्ञान तथा नव प्रवर्तन नीति २०७६
१५. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५
१६. दिगो विकासका लक्ष्यहरु, वर्तमान अवस्था र मार्गचित्र
१७. राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम २०७६
१८. रिब्दीकोट गाउँपालिकाका वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम २०७९/०८० र २०८०/०८१
१९. School Sector Development Plan 2016-2023, GoN, Ministry of Education

अनुसूची : १०

गाउँ कार्यपालिकाका निर्णयहरु

आज मिति २०८०।०३।०७ गते बिहान ७:३० बजे [illegible] गाउँकार्यपालिकाको नियमित बैठक गाउँपालिका अध्यक्ष श्री नारायण बहादुर कार्कीज्यूको अध्यक्षता र तपसिलको उपस्थितीमा बैठक बसी देहाय बमोजिम निर्णय गरियो।

उपस्थिती :

१. अध्यक्ष श्री नारायण बहादुर कार्की
२. उपाध्यक्ष श्री कान्ता अधिकारी
३. प्रवक्ता श्री प्रकाश रायमाझी
४. वडा अध्यक्ष वडा नं. १ श्री चिरञ्जीवी पोखरेल
५. " " " २ श्री भीम प्रसाद पोखरेल
६. " " " ३ श्री नारायण बहादुर के.सी.
७. " " " ४ श्री धन बहादुर कार्की
८. " " " ५ श्री मन बहादुर अर्याल
९. " " " ६ श्री दान बहादुर कुँवर
१०. " " " ७ श्री पुर्ण बहादुर इहदी
११. कार्यपालिका सदस्य श्री मिना राना
१२. " " श्री सुजना खनाल (न्यौपाने)
१३. " " श्री ओमना थापा
१४. " " श्री शर्मिला नेपाली
१५. " " श्री गीता कोइराला
१६. " " श्री सुनिल बाग्लेल
१७ सदस्य सचिव श्री मदन अर्याल
१८ आमन्त्रित श्री रघु लाल महतो

प्र

२. गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरी शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न १० वर्षे शिक्षा योजना निर्माण गर्ने र सो कार्यको प्रकृया अगाडी बढाउन गाउँ शिक्षा समितिलाई निर्देशन दिने निर्णय गरियो।

आज मिति २०८०/१२/२१ गते रिब्दीकोट गाउँ कार्यपालिकाको नियमित बैठक गाउँपालिका अध्यक्ष श्री नारायण बहादुर कार्कीको अध्यक्षता र तपसिलको उपस्थितिमा बसी देहाय अनुसार निर्णय गरियो।

उपस्थिति :

१. अध्यक्ष श्री नारायण बहादुर कार्की
२. उपाध्यक्ष श्री कान्ता अधिकारी
३. प्रवक्ता तथा वडा अध्यक्ष, वडा नं. ६ श्री प्रकाश रायमाझी
४. वडा अध्यक्ष, वडा नं. १ श्री चिरन्जीवी पोखरेल
५. वडा अध्यक्ष, वडा नं. २ श्री ओम प्रसाद पोखरेल
६. वडा अध्यक्ष, वडा नं. ३ श्री नारायण बहादुर के.सी.
७. वडा अध्यक्ष, वडा नं. ४ श्री सोम बहादुर कार्की
८. वडा अध्यक्ष, वडा नं. ५ श्री मन बहादुर अस्लामी
९. वडा अध्यक्ष, वडा नं. ७ श्री दान बहादुर कुँवर
१०. वडा अध्यक्ष, वडा नं. ८ श्री चुरा बहादुर छहरी मगर
११. कार्यपालिका सदस्य श्री मीना राना
१२. कार्यपालिका सदस्य श्री रन्जना खनाल आचार्य
१३. कार्यपालिका सदस्य श्री गोमा थापा
१४. कार्यपालिका सदस्य श्री शर्मिला नेपाली
१५. कार्यपालिका सदस्य श्री गीता कौशल
१६. कार्यपालिका सदस्य श्री सुनिल बश्याल
१७. सदस्य सचिव श्री मणि प्रसाद खनाल
१८. आमन्त्रित श्री रुक लाल भट्टराई, प्रशासन शाखा प्रमुख

प्रस्तावहरु

१. प्रदेश विशेष र समपुरक योजना छनौट सम्बन्धमा
२. कार्यविधि (सामुहिक खेति) पारित सम्बन्धमा
३. विविध

ङ. रिब्दीकोट गा.पा. १ को जोगिथुममा यस वर्ष स्थापना भएको सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईको लागि व्यवस्थापन गर्न १ नं वडा कार्यालय र ख्याहा स्वास्थ्य चौकीबाट माग भई आएका सामाग्रीहरु स्वास्थ्य इकाई व्यवस्थापन शीर्षकबाट खरिद गरी उपलब्ध गराउने निर्णय गरियो ।

च. रिब्दीकोट गाउँपालिका अन्तरगत टाढा टाढाको दुरीमा छरिएर रहेका बस्तीको लागि आवश्यक पूर्वाधार र सुविधा उपलब्ध गराउन खर्चिलो भएकोले संघ तथा प्रदेश सरकारसँग एकिकृत बस्ती विकास कार्यक्रम माग गर्ने निर्णय गरियो ।

छ. गांउँ शिक्षा समितिबाट पेश भई आएको रिब्दीकोट गाउँपालिकाको १० वर्षे गाउँ शिक्षा योजना स्वीकृत गर्ने निर्णय गरियो ।

ज. नव वर्ष २०८१ को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण रिब्दीकोटबासी जनतालाई सुस्वास्थ्य र प्रगतिको शुभकामना व्यक्त गर्ने निर्णय गरियो ।

अनुसुची : ११

गाउँ शिक्षा योजना निर्माणका केही झलकहरु

गाउँ शिक्षा योजना निर्माणका लागि सूचना संकलन कार्य

अनुसूची १३: गाउँपालिकाको नक्शा

भैरवस्थान वडा नं. ४

कान्ता आश्रम वडा नं. ७

जलेश्वर वडा नं. ५

पर्यटकीय स्थल सेल्फीडाँडा वडा नं. १

साठीहाते झरना वडा नं. ३

मौसमी राडार टावर रिब्दीकोट